

Hvor hiertet taler, der spørges ei om Veltalenheds Blomster. Det er af mit fulde Hierte, jeg her taler til Dem, min Velynder! Og dette er mig Borgen for, at min jævne Tale vil takkes Dem.

Da jeg stod alene i en fremmed Verden, hvis Borger jeg aldrig bliver, med grundet Mistillid til min svage Evne, og uden Støtte i det borgerlige Liv, hvor jeg troede mig udygtig til at virke: da rakte De Ynglingen en venlig Haand, som De end ei har unddraget ham i moderne Aar, og vakte den første Gnist af Selvfølelse i hans Aand. De aabnede mig en Virkekreds, der blev mig kjær, fordi den passede til mine Kræfter, fordi jeg engang haabede, i den at kunne betale en Deel af min Gield til Fødelandet. De bød mig Leilighed til at dyrke de Anlæg, Naturen gav mig; De var ikke den, som fordrede af mig, hvad den nægtede mig blandt de Veie, som Lykkens Yndlinger følge: saa var dog mit Liv ei ganske frugtløst, og i ublide Dage var Deres Yndest mig ofte en kjær Trøst. Jeg ønsker at bevare den, hvorledes end min Fremtids Skiebne og de Veie, den anviser mig, maatte blive.

Gud lod mig finde i Dem min Ungdoms første Støtte. Dette min Ungdoms Arbeide tilegner jeg Dem, fordi mit Fædreland, hvilket De offrede Deres Aandskraft og Lærdom og Daad, er Dem helligt og kiært; og fordi jeg troer at føle, at jeg her første Gang ei ganske uværdig kan takke Dem. Taknemmelighed er Alt, hvad jeg i disse konstfrie Ord vilde udtale; og den er intet Selvbedrag, om end hiin Følelse skuffede mig.

De modtager da denne ringe Gave, som et Vidne om reen Villie; De værdige ogsaa disse Ungdomsblomster en venlig Beskyttelse, om de end vil finde dem ringere i Glands og Duft, end mange fremmede og indenlandske; ja om der end maatte nævnes deres eneste Værd, at de ere udsprungne paa Danmarks Jordbund. Kommende Aar skulle maaskee bringe bedre Mandomsfrugter; end vil Skiebnen, at de voksende Spirer skulle visne eller nedtrædes, skal dog min giennem Livets underlige Vildgange og over dets mørke Grændser.

C. Molbech

Fortale.

Dersom denne Bog maatte finde mange Læsere, vilde det glæde mig; ikke af Forfængelighed, en saare almindelig menneskelig Skrøbelighed, som jeg vist ikke savner, skjøndt jeg her tør vide mig fri for den; heller ikke blot for min Forlæggers Skyld, som jeg ønsker tilstrækkelig Afsætning: men fremfor Alt, fordi det vilde vidne om, at Mange med Varme kunne føle det saadanne Gienstande, som Kiærlighed til Fædrelandet giver Værd og Betydning.

Helligst og ypperst af alle Baand, som knytte Mennesket til Jordlivet, er mig det Baand, der indslynger mit Væsen i Fædrelandets, der binder mig til det Folk, hvis Aand, levende bevaret giennem den lange Række af Aarhundreder, som Historien lades os overskue, endnu, jeg tør haabe det, er mange gode Borgeres. Jeg hører ikke til deres Tal, som troe, at Nationalaand er reent uddød hos os, saalidt som til deres der sætte en Fortieneste i, med brammende Ord at udpege den ubetydegst Opoffrelse af Penge eller Arbeide,

VIII

ja hartad enhver Pligtopyldelse, som en ualmindelig og mindeværdig Patriotisme, Sørgeligt var det, om denne høie Dyd, for at vækkes af Dvale, skulde behøve saa lidet værdige Pirremidler, som Lovtaler, der ere ligesaa ubetydelige, som deres Gienstand. At nære Kiærlighed til Fædrelandet, og

Følelse for dets og Folkets Værd, er et værdigt Maal for den gode Borger; men enhver bør føle, at hvad vi offre Fødelandet, det offre vi os selv, og at opfylde de Pligter, dette kræver, bør vi ei regne os til Fortieneste.

Er vort Land os virkelig kiært, og føle vi inderligen og levende, hvad det er, at have et Fædreland og at være et selvstændigt Folk: da ville vi ogsaa værdige det saamegen Deeltagelse, at vi ei kalde ubetydeligt, hvad Fædrelandet kan tilegne sig som sit eget. Sprog og Historie, Folkets Tarv og Landets Forfatning, enhver Gienstand, der har sand national Interesse, ville vi skienke Agtelse og Opmærksomhed. Jeg har sagt: Vi bør ansee det for overflødig at vise, hvormaget Krav det Land, vi skyldte vor Tilværelse og Dannelse, har paa vor Deeltagelse; hvor meget vi bør undsee os ved at være uvidende om dets Tilstand nu og forud; hvorlidet det sømmer sig for os, vidt og bredt at søge Kundskab om fremmede Landes Vilkaar, Sæder, Natur, og Konstskiønheder, og lade os af Fremmede underrette om disse Ting i vort eget Land, eller med LigeGYldighed undvære al Kundskab derom. Gerne gribe vi Leiligheden til enten selv at besøge fremmede Lande, eller af andre Reisende lade os fortælle løst og fast om disse; dog var det vel ikke saa urimeligt, ogsaa at vide nogen Nesked om vort eget Land; og liden Ære maa det bringe Nordboen,

IX

At have Øie for alt Skiønt, at prise Alt, hvad der tykkes ham herligt uden for sit gamle Fædreland, og ringeagte eller oversee Alt, hvad som findes inden for dettes Grændser. – Denne Tænkemaade troede jeg, at Mange af mine Landsmænd vilde dele med mig, og derfor har jeg ladet denne Bog komme for Lyset, hvori jeg har samlet Erindringer fra nogle indenlandske Smaa-reiser, saaledes som indvortes Stemning. Tilbøielighed for Yndlingsgienstande, og Evne til at skildre disse, satte mig i Stand til at optegne dem. At jeg i Valget har ladet mig lede af indvortes Grunde, haaber jeg Ingen vil finde urigtigt; hvorledes Udførelsen vil tækkes det større Hensyn til Bifald hos Enkelte, har skrevet, som Øieblikkets Kald fordrede det. Meget eller Alt vilde jeg maaskee nu skrive anderledes i Formen, og muligen dog ikke bedre. De Stykker, som tilforn have været trykte, findes derfor her uden nogen væsentlig Forandring, og kun med en og anden nødvendig Rettelse. Vil nogen dadle mig, fordi jeg stundom har følt med Ungdomsvarme, fordi jeg maaskee ikke altid har seet, som Andre vilde see, eller gjort mig Umage nok for at kiende og hylde den herskende Smag: da tilstaaer jeg, at om jeg end havde indseet og erkjendt saadanne Feil, vilde jeg ikke været i Stand til at rette dem. Jeg forudser, at de Gienstande, jeg helst og længst har dvælet ved ikke ville synes enhver Læser lige mærkelige, og at ikke Alle kunne skienke dem den Opmærksomhed, jeg har fundet dem værdige til – en Skiebne, som alle lignende Arbejder kunne vente sig. Dog haaber jeg, at den historiske National-Interesse

X

Hos de fleste vil være levende nok, til ikke uden al Deeltagelse at følge mig, hvor jeg har stræbt at vække de Fortidserindringer og Mindesagn, der uadskilligen hefte sig til saa mangen Egn og saa mange et Sted, hvis Navn maa gienkalde os Forfædrenes Daad og Idræt. Ei heller tør jeg tvivle om, at mit Fædrelands skønne Natur er dets Sønner og Døttre saa kiær, at de gerne see mig hylde dens Ynde med al den Varme, som vi skienke vor Ungdoms Lyst og Kiærlighed. Man vil ikke finde store, overraskende Skildringer, og heller ei kunne vente dem; Siællands Strande begrændsede mine Vandringer, og det var Danmarks Natur med dens blide, rolige Ynde, der stundom henrykte mig. Man vil kunne sige mig, at min Kreds var for snever, og at de Gienstande, den fte mbød, ikke havde Mangfoldighed og Udstrækning nok for Beskrivelsen. Hvis saa er, kan det ikke ganske tilregnes mig; saalidt som, at jeg ofte langt hastigere, end jeg ønskede det, maatte forlade de Steder, hvor jeg gerne

vilde dvæle. Faa og siældne vare de Dage, som undtes mig til min Yndlingslyst; Evne havde jeg ikke til at benytte dem paa den heldigste Maade: Ingen har understøttet mig til de Reiser, jeg hidtil har foretaget i mit Fødeland. Dette maa undskylde, at de ikke have strakt sig videre, og end ikke berørt mangan et Sted i Siælland, hvor jeg havde ønsket at komme.

For de Lærde har jeg ikke vilet skrive. Hvis disse skulde savne dybe, vidtløftige Undersøgelser, og

XI

Derhos mene, at Alt, hvad her findes, er ubetydelige og bekiendte Ting: da maa de tilskrive dem selv, at de ikke fandt, hvad de søgte paa et Sted, hvor der allermindst kunde tages Hensyn paa deres Tarv. Der kan være Ufuldkommenheder nok ved denne Bog, uden at man behøver at tilregne den saadanne, der kun blive det fra et urigtigt Synspunkt. – Alt hvad jeg for Resten ønsker disse Arbeider, er ikke Roes eller offentlige Lovtaler; men venlig Modtagelse af dem, som med dansk Aand og Sind ynde, hvad Danmark eier i sit Skiød, og gierne høre en dansk Stemme, hvis stille Lyd kun mæler om Fædrelandets Værd, og hvad der kan fortjene at agtes paa de danske Borgere. Jeg har ikke givet, hvad jeg vilde, men hvad jeg kunde. Hvor lidet dette er, skal jeg ikke aflade at erkiende. Hvad jeg savner i Evne og Kraft, veed jeg; men skulde dette ganske sløve min Lyst, og forbyde mig enhver Yttring af mit indvortes Liv? – Lidet er det, som Verden har skienket mig, og Lidet, hvad jeg venter mig af den. Mere end eet Blendeværk har jeg seet forsvinde; men een Gienstand staar evig skøn og elskelig, som Maalet for mit Haab, min Attraa og min Kiærlighed.

Fædreland! – I Ungdoms Morgenlands svæver emdmu dit elskede Billede for mig. Det følger mig paa alle mine Veie, og naar jeg finder mig eensom i Livet, naar Anelser kalde min Siæl til Stræben mod det Uendelige, og jeg troer at føle, at vort rette Hiem er i en høiere Verden – da aabenbarer det sig for

XII

Mig, som min jordiske Skytsaand, og styrker mig, naar jeg mismodig vil troe, at livets Kraft er veget fra mig. – Skulde jeg ikke elske dig, som ene har opfyldt, hvad min Ungdoms Længsel higede efter, som ene har kunnet gienføde mit Haab og hæve mit Mod? Skulde jeg ikke ofre dig den ringe Kraft, som Skiebnen lod falde i min Lod; og da det blev nægtet mig, ved Daad at virke for dit Held, skulde jeg da ikke indvie dig Alt, hvad min Aand og mit Hierte kan udtale? – Lad det være lidet og ringe, lad Andre være i Stand til at byde dig skønnere og gerlige Gaver – du vil dog ikke forsmaae det tarvelige Offer, som bringes dig med Reenhed, du vil ikke nægte taknemmelig Kiærlighed Adgang til din Helligdom, skiondt den mangler Glimmer og udvortes Anseelse.

Skrevet paa Gamle Kiøgegaard den 20de Julii 1811.

Indhold.

Breve paa en Reise giennem den sydøstlige Deel af Siælland til Møen. S. 1 – 142.

- I. Iprosaisk Begyndelse – kritiske Spørgsmaal – Reisebetragtninger – Den tredje Begyndelse – Sorøe Kirke – Søndag Morgen – Tempelvandring – Skioldmærker fra Middelalderen – Meursius – Altertavlen – Christoffers og Valdemars Gravminder – Andagt ved Absalons Grav – Overgang til Nutid – Holberg – Blik over Kirkerne i Roeskilde, Ringsted og Sorøe . . S. 3
- II. Landsbyen Fensmark – Regn og Taage – Solglimt – Udflugt til Næstved – St. Mortens Kirke – Den gamle Altertavle og den moderne Skriftestol – Sørgelige Reliquier. . . S. 27.
- III. Gisselfeldt – Sommerlyst – Ridderborgen – Middelalderens Herresæder – Borgegaarden – Peder Oxe – Vandrig i Haverne – Gravlund – Sophias Have . . . S. 36.

XIV

- IV. Fortryllelsen – Antiquarisk Digression – Broby Kirke – Peder Oxes Eenotaphium – Torup Sø – Bregntved. . . S 62.
- V. Reise til Stævns Klint – Hellested – Peder Syv – Kirken i Store Hedinge – Løngangene – Oeconomisk Forvilelse – Høierup – Synet af Møen – Abildgaard og Steffens – Veiviisning – Klinten – Klintekirken – Giorslev. . . S. 75
- VI. Tilskrift – Reise fra Gisselfeldt til Præstøe – Sparresholm – Besøg i Præstøe – Kallehave – Overfarten – Klintereisen – Dronningstolen – Maglevandet – Sommerspiet – Tilbedelse – Liselund – den skønneste Have – Skovcapellet – Eensomhed – Kieldby Kirke – Marienborg – den nye Landbykirke – Stege. . . S. 100.

Reise i Nordsiælland. S. 145 – 250.

Forord – Atter en Landsby – Farum – en lykkelig Time – Uventet Glæde - Frederiksborg – Gothisk Bygningskonst – Slottet, som det var og er – Omegnen – Natligt Besøg – Drømmen – Fortrolighed med Fortid – Conseilsalen – Riddersalen – Slotskirken – Afsked med fierde Christians Monument – Fart til Esrom langs med Søen – Skæferiet Fredensborg – Frederiksborg Stutterier – Den æsthetiske og oeconomiske Synsmaader – Veien fra Frederiksborg til Kiøbenhavn – Vandring til Frederisværk – Ebelholt Kloster – Sanct Vilhelm – Oldtidsminder ved Veien – Kanonværket – Vinderød Kirke – Classens Gravminde – Esrom Kloster -

XV

Broder Ruus – Canalen – Søborg Slot – Reise fra Esrom til Helsingør – Gurre – Hedevei – Den fremmede By – Skuffet Forhaabning – Kronborg i det Fierne – Marienlyst - Udsigt over Sunder – Tilbagereise – Hirschholm i Ruiner.

Breve fra Sorøe. 1808 S. 251 – 338.

Spaniere i Sorøe – Minder om Sorøes Fortid – Den spanske Messe – Blik over Sorøes Skiebne – Bibliotheket – Academiets Have – Klosterkirken – Tilbagesyn – Vandring til Gyrstinge – Høien ved Sorøe Sø – Biernede Kirke – Inscriptioner paa Muren . Ebbe Skjalmsens og Sune Ebbesebs Minde – Pedersborg – Peder Thorstensen – Levninger af en Fæstning fra Middelalderen – Udsigt fra Kirkebakken – Fienneslev – Lille, Absalons Fødeby – Skialm Hvide – Sagn om de to Kirketaarne – Alsted, omtalt hos Daxo – Vandring til Næsby – Reise til Næstved – Steendysser ved Knudstrup og Gunderslevholm – Lille Næstved – Skovklpster – Den gamle Klosterbygning – Kirken – Herluf Trolles Gravminde – Mishandling af Arild Hvitfelds Levninger – Bibliotheket – Den nye Skolebygning – Den moderne Kirkegaard – Klosteret – Næstved – Afsked med min Fødeegn – Efterskrift: Vandring til Steendysen i Gunderslevsholms Skov.

XVI

Skioldnæsholm. 1809. S. 339 – 364

Skioldsnæsholm. 1809. S. 339 – 364.

Skioldnæsholms Minde – Harrested – Hertug Knud – Egnen om Skioldnæsholm – Den fortryllende Ø – Naturskønhed – Haven – Den nyere Havekunst – Mindeglimt af Hedenold – Voldsted af det gamle Skioldnæs – Borgen ved Harrested – Sø – Hovedgaarden ved Tinstrup Sø.

Vandring til Udleire og Værebro. S. 365 – 390.

Tilskrift – Aftenvandring – Jonstrup – Ophold i Kirkeværløse – Vei til Udleire – Jettestuen – Agtelse for Oldtidslevninger – Frodes Høi ved Værebro – Hiemvei – Bagsværd,

Breve
Paa en Reise
Giennem
Den sydøstlige Deel af Siælland
Til
Møen
1810

Hans Excellence
Greven
af
Danneskiold – Samsøe

Fædrelandets Ven
Skønheds Ynder
Naturens Fortrolige

underdanig
tilegnede.

I.
Til Henriette.

Sorøe.

Hvordan min længe besluttede siællanske Reise er begyndt, vilde jeg fortælle Dem. – Finder De denne Begyndelse prosaisk, vil det være mig kiært; thi den bør være ligesom Reisen, der begyndte med Slud og Regnveir, uden Liv og Varme, ja endog uden al poetisk Storm. – Naar De med et alvorblandet Smiil har aabnet dette Brev og seet dets Overskrift, vil de maaske spørge Dem selv: hvorfor er det skrevet til mig, og hvorfor fra dette Sted? Da jeg er lidt for langt borte til straks at besvare dette Spørgsmaal, formoder jeg, De vil svare Dem selv omtrent saaledes: til mig er Brevet skrevet, fordi det ikke er skrevet til nogen af alle de Andre, som det kunde være skrevet til; det er skrevet fra Sorøe, fordi det dengang, det blev til, umulig kunde skrives paa noget andet Sted. Efterat jeg, som en tro Afskriver, har ført dette Svar i Pennem, finder jeg det, helst i den sidste Deel, saa bestemt, fuldsændigt, ordentligt og utvetydigt, at det ganske fyldestgør mig, og jeg vil haabe enhver Ander (om nogen saadan findes), der foruden Dem og mig læser det.

Men i samme Øieblik seer jeg en Mængde andre Spørgsmål svæve paa Deres Læber, og kappes om, hvilket der først og mest skal bringe mig i Knibe for Svar. Hvortil er egentlig dette Brev, og hvordan er dets Tendents – philologisk, moralsk, statistisk, æsthetisk eller diætetisk, for Ex. Søvnvirkende? Hvad kan der skrives om en Reise paa Landeveien, en halv Sness Miil ud i Landet? Er det overhovedet værd at skrive om Reiser i sit eget Fødeland, som enhver kiender til Punkt og Prikke, eller vilde ei en digtet Reise i et fremmed Land være langt mere værd, end en virkelig i vort eget? Og nu denne Reiser i sig selv, hvad Betydning har den, og hvad Udbytte bringer den?

Forfærdet over denne voksende Hob af Spørgsmaal, fattede jeg den Beslutning, ei at ville nedskrive flere, allerhelst da jeg dog snart mærkede, at de umulig alle kunde komme fra Dem. Svarene besluttede jeg at opsætte saa længe til de bleve overflødige, og for at vinde Tid og et rimeligt Paaskud, begyndte jeg ufortøvet paa Begyndelsen af dette Brev, der lød omtrent som følger:

Tidt nok, maaskee alt for tidt er det sagt: vort Liv er en Reise. Vi reise paa mangehaande Maader, og Faa tænke paa, at vi efter Stiernekloges Sigende aarligaars reise mange tusinde Mile i Luften omkring den gamle Sol. Men ogsaa her paa Jorden i egentlig Forstand, og uden at betragte den blot som et Kiøretøi, er al vor Færd en evig Reise. Hvert Døgn dreie vi os om vor Akse, ligesaa fuldt som vor Klode, og umærkeligen rulle vi paa denne

Maade videre og videre frem, til vi have fuldendt den selsomme Kreds, vi kalde Livet, hvis Begyndelse og Ende ligge hinanden saa nær, og begge endnu aldrig ere begrebne. Vi holde som oftest ret meget af denne Reise, (skiøndt vi undertiden ville indbilde os selv og Andre det Modsatte) og trække den gjerne saa langt ud, som vi vel kunne. Staae vi da ved Enden, synes den hele lange Reisetid os et Øiebliks Drøm. Trætte af Vandringen synke vi i en dyb Slummer; og hvorledes vi vaagne af denne, har Ingen endnu kunnet fortælle os.

Dog kiedes vi tidt ved Livets Reise, naar den bliver alt for umærkelig, og vi føle, i det mindste en enkelt Gang imellem, at Livet dog egentlig bestaaer i noget mere, end det blotte Aandedrag. Vi føle stundom, at der boer noget i os, som ikke altid vil lade sig nøie med Hverdagsføde; og som atter midt i Overflod af Kostelige Retter, kan være nær ved at sulte ihjel. Vel er det sandt, at denne ulegemlige Sult er hos Mange særdeles ringe – at endeel stille den med Slikkerier, som give aldeles intet, eller et saare fordærvet Næringsstof – Andre, af Frygt for en indbildt Ufordøielighed, nøies med en vandagtig, svampet Føde, og aldrig vove sig til gode, Kraftfulde Næringsmidler – og Andre igien kaste Skylden paa disse, naar de egentlig burde anklage deres svage Mave. Men alle, forsaavidt som vi føle os Mennesker, have vi Anfald af hiin umættelige Hunger og uslukkelige Tørst paa vor Jordvandring. Den er det ogsaa, der driver os til at ville gjøre denne Vandring meer end figurlig. Vi længes stundom efter et at

Føle, hvorledes vi glide eller rulle gennem Livet og vi finde Behag i den Møie og Uro, som dette koster os, fordi vi haabe, at en sødere Hvile venter os. Vi nøies ikke altid med det enkelte Liv paa en enkelt Jordplet; men tykkes saa vel om at reise, fordi vi da troe at føle Livet dobbelt, ja tre og tidobblt. Selv den, hvis indre Liv var bortflygtet, kan undertiden finde i det mindste dets Skygge igien, naar han søger den paa fremmede Steder; og hvo af os har vel ikke paa Reiser klarligen følt det Urimelige i hiin, med en saa vigtig Alvorlighed fremsatte Lære: at evig Virksomhed og Arbejdsomhed, i disse Ords sædvanlige Betydning, er Menneskets høieste jordiske Bestemmelse, dets ædelste Nydelse, Livets høieste Ytring? – Er da den Tilstand at agte for intet, naar vi uden at handle, eller pines af evig vekslende Stræben, uden at føre Smertens hvasse Torne, eller den berusende Glædes Krampetrækninger, i en salig Rolighed nyde Mangfoldigheden af omvekslende Gienstande og brogede Forandringer, der ikke forandre os selv, men blide forbi os, ligesom Strandbredden med Dale og Høie, med Agre og Skove og Huse, glider forbi det seilende Skib – naar vi engang aande ret frit, og træde ud af det daglige Livs indskrænkede Tilværelse – naar det synes, som hele Verden aabner sig for vor indre Sands, og alle vore Kræfter i ubunden Frihed stræbe at yttre og udvikle sig – naar vi, omgivne af den frie uendelige Natur, hvis evige Toner trænge sig til vort Hiertes Inderste, føle os løsladte af alle

7

de Baand, der fængsler os inden den snevre, forgængelige Culturs endelige Skranker? –

Saavidt var jeg kommen med denne temmelig lange Periode, og med den omtalte Begyndelse, da det til Lykke faldt mig ind: du er jo ikke længer paa Postvognen, hvor slige Betragtninger maatte hielpe til at fordrive Kiedsomheden. Du er i Sorøe, hvor de ikke til dette Øiemed burde behøves. Lad da denne Begyndelse i Midten faae en Ende – lad al Betragtning over det Almindelige fare, og Fortælling om det Enkelte træde i Stedet. – Men faldt jeg mit tænkende Væsens Halvdeel i Tanken, hvorledes skal jeg i et Brev faae Rum til alt hvad der er at fortælle om min Reise, siden dens begyndelse i Gaar Morges? Hvorledes skal det usigelige Forraad af Erindringer fra disse 24 Timer rummes paa det Blad Papir, som er tilbage? – Hvorfor, blev Svaret, har du spildt det andet Blad? Jeg veed nu intet andet Raad, end at du tredje Gang begynder; og siden du frygter for ei at komme til Enden, saa begynd nu paa Enden, som du før begyndte paa Begyndelsen og paa Midten.

Vil de da, kjære Henriette! Skienke Alvor og Andagt nogle Øieblik? Vil De følge mig ind i det hellige Huus, jeg nylig forlod? Vil De med mig glennemvandre disse Hvælvinger, som nylig Orgeltoner giennembrusede, og træde med mig ind i det høie Chor, hvor dybt i Jordens tause Giemme gennem

8

Aarhundreders Rad muldner det jordiske Støv af Danmarks Middelalders største Helteslægt? Vil De lade mig føre Dem til denne Steen, for at skue Trækkene af den gudelige Helt, hvis Erindring ei blot er hellig paa dette Sted, hvis herlige Minde levet i Danmarks Aarbøger, saalænge Tid og Erindring ei er udfelttet? Vil De knæle med mig for den Tavle, hvor Konsten hyllede de himmelske Skikkelser i et jordisk Slør, hvor vi tilbede den evige Kiærligheds guddommelige Vidne gennem et Skin af sandseligt Liv i det talende Billede? – See, Portene aabne sig; De træder ind, og ligesom et overjordisk

Lys strømmer dem i Møde; en himmelsk Klarhed omstraalet Dem, og paa lette Æthervinger opløftets Aanden over Tid og Rum mod det evige Alt. Disse Buer trykke ei Deres Øie; disse hvide Piller fængsle ei Deres Syn, men lede det med rolig Blidhed og stille Ærværdighed op mod det fierne Chor. De vender Øiet mod Øst, og ligesom hist ude Lysets Kilde udvælder af Morgenlys af de høie Chorvinduer, fordem dæmpet af malede Ruders ærværdige Skumring – nu i Dagens fulde, rene Klarhed.

Nyliig gik jeg her eensom i de tause Sidegange; Livets dybe Længsel og inderlig Sørgmodighed bøiede mit Sind mod Jorden. Det syntes mig, som var det Dødens Kulde, der bragte mig til at gyse, og Dødninge, der viftede mig Gravhulers muldne Luft i Møde. Jeg skyndte mig tilbage, for at flye den ængstende Eensomhed, som kun Skygger oplivede. Da lød pludselig Klokkernes festlige Ringen, og den

9

Dybe, høitidsfulde Klang tonende igiennem Hvælvingen. Ligesom fastholdt af en usynlig Magt stod jeg stille, og med enhver ny Klang følte jeg nyt Liv giennemstrømme mine Aarer. Andagtsfuld lyttede jeg til de opløftende Toner, som rungede giennem Kirken – al Frygt og al Sørgmodighed var forsvunden – mine blideste Barndoms minder vakt af deres lange Slummer, og jeg følte endnu engang ret levende den barnlige Glæde ved Festdagen. Jeg traadte ud i Kirkedøren; Solen skinnede mig varm i Møde; Træerne smilte i det lyse Sommergrønt; overalt saae jeg muntert Liv, og alting sagde mig lydeligt: det er Søndag Morgen.!

Vi vende tilbage, og vandre opad den brede Gang mod det hellige Chor. Deres Øie løfter sig mod de høithvælvede Buer, og møder overalt en blid Klarhed og høitidelig Værdighed. Over Pillerne seer De med Forundring i lange Rader de malede Skioldmærker, hvis levende Farver veksle i et broget Spil paa den hvide Muur. Vel kunde de fristes til at spørge: ere de malede i Aar, og hvilke levende Slægter kunne tilegne sig dem? – Men naar jeg udlægger for Dem de gamle Indskrifter, hvis gothiske Træk vidne om nogle Aahundreders Alder, da hører De navne, der lyde fremmede for vor Old, og minde om Bedrifter, som den ei før Følelsen, som ved Synet af disse selsomme Billeder vækkes i vort Indre. Stene og Indskrifter og Gravminder ere forsvundne; men disse forgængelige Farver ere omhyggelig fornyede fra Slægt til Slægt, og

10

Malede Skioldmærker have giennem seks Aarhundreder bevaret af hans Forfædre og Frænder, hvis Been ere blandede med Muldet under disse Stene.

De standser her ved et malet Billede af en heel anden Art, der ikke flytter os saa høit op i Tiden, eller vækker saa stærke Erindringer, og dog fængsler vort Blik ved en blid Ærværdighed. En Huusfader knælende ved Siden af sin Mage, omgivet af sine Børn – det er noget almindeligt; man finder det næsten i enhver Kirke; og dog har et saadant Gravminde altid noget Ærværdigt for mig; jeg seer Faderen og Ægtemanden i den Kreds, hvor han helst vilde leve, og jeg seer hans trofaste Sind, dog gaaer jeg aldrig forbi en saadan Tavle, uden at betragte den, og sielden uden at røres af den alvorlige Rolighed og Blidhed, forenet med en vis Klarhed, der i Almindelighed er udbredt over disse gammeldags Familiestykker, som Nutidens Kunstnere ei vilde værdige et Blik – skiøndt ingen behøvede at skamme sig ved et Arbeide, som det vi her have for Øie. Ei heller behøver nogen, der ei er ligegyldig for Videnskab og Lærdom, at skamme sig ved at dvæle ved dette Billede og denne

Gravsteen. Den kraftfulde Mand, De seer der, er Meursius, hvis Lærdom Europa endnu agter og beundrer, som fierde Christian kaldte fra Nederlandene, for at være Sorøes Prydelse.

Giennem det høie, konstig udskaarne Gitter træde vi ind i Choret, efterat vi først have betragtet den

11

korsfæstede Frelsers Efterligning i Træ, som svæver høit under Hvælvingen og er af en ikke almindelig Skiønhed *). Paa de udspilede Lemmer kiende vi den voldsomme Spænding, og synes at øine Spor af de sidste Krampedrag. Det tornekrøede Hoved, bøiet mod Brystet, synes nylig at være segnet under den haarde Dødskamp, og i det blege Ansigt læse vi den jordiske Smertes sidste Træk og Piinslernes dybe Præg, overskyggede af høi og himmelsk Rolighed.

Kun nogle Skridt gaae vi frem, og vi skue atter vor Frelsers Billede. Vi see ham her midt iblandt den udvalgte Flok, og i det hellige Øieblik, da han stiftede sin Mindefest, og skienkede os et Tegn paa hans evige Kiærlighed. Vi see det høie Guddomslys omstraale hans forklarede Ansigt; vi høre ham sige: dette gjører til min Erindring! – Hellig være os ogsaa denne Skygge af Live, som Konsten fremtryllede for vort Øie **). Ei tilbede vi Billedet,

*) Jeg forudsætter at man, i at bedømme dette Konstværk fra den senere Middelalder, maa tage Hensyn til Tiden, da det blev til. Det har Aarstallet 1521, og derhos de Urners Vaaben. Et andet stort Træ-Crusifix, som røber en høiere Alder, hænger i Kirkens høire Sidegang. At Billedskærer-Arbeidet paa Prædikestolen er udmærket skiønt (formodentlig fra Midten af de 17de Aarhundrede) maa jeg endnu anmærke.

**) Om enhver Anden finder saamegen Skiønhed i denne Altertavle, som jeg, kan jeg ikke vide, men at mange have berømt den, veed jeg. Dog ønskede jeg, at et virkelig konstkyndigt Øie engang vilde værdige den en Bedømmelse. Hvad er for mit

12

eller de døde Farver; men Aanden og Livets Aabenbarelse giennem Konstens sandselige Former. En overjordisk Anelse om den himmelske Herlighed fylder Siælen, i det vi betragte det skiønne Konstværk; et helligt Lys oprinder i vort Inderste, i det vort Øie indsuger den milde Klarhed, der fra Lysets Kilde udstrømmer over det hele Billede, som et talende Liv besjæler. Lyttende til Mesterens betydningsfulde Ord sidde de ærværdige Disciple omkring ham; hos nogle er henrykt Opmærksomhed, hos andre høi Forundring kiendelig. Man seer, hvorledes Frelserens Ord have rørt dem, endog uden at de ganske have fattet, hvad Verden endnu vi vil forstaae. – Nøiede med at ane

Syn udmærker den, er ikke blot en mandig, kraftfuld Maneer og en levende Farvelanding; men ogsaa et herligt Liv og en Eenhed, hvori Konsten synes mig saare heldigt at have udtrykt det høieste Moment i den hellige Handling. Alle Figureerne ere herlige; men Christus er udmærket ved et himmelsk forklaret Ansigt, der er meget ædelt, men som Nogle maaskee ei ville finde idealsk nok. Et Sagn tillægger Christian den Fierdes Hofmaler Carl von Mandern, som er bekiendt især af sine Portraiter, dette Arbeide. Efter et andet Sagn skulle alle Ansigter være malede efter levende Originaler, valgte blandt Bønderne i Byen Haverup, hvilket jeg dog ikke ret kan faae Tro paa. Alteret har endnu et andet skiønt Maleri, der forestiller Opstandelsen. Det er indrettet

1656, da Jørgen Rosenkrands var Opsynsmand over Academiet; og da hans Vaaben findes paa Alteret og Alterklædet, er det rimeligt, at han har bekostet det.

13

Den hellige Hemmelighed i herlige Billeder, ville vi ei begribe det Forborgne, eller fatte det med jordiske Sandser; og hvor der endnu ei er klart, der ville vi ei selv oplyse. Men hver den – siger Novalis – som eengang sugede Livets Aande af hede, elskede Læber, hvis Hierte den hellige Lue smeltede i zittrende Bølger, hvis Øie blev opladt, at det kunde maale Himlens uudgrundelige Dybde – hver den skal æde af hans Legeme og drikke af hans Blod evindeligt.

Det Helligste have vi offret disse andagtsfulde Øieblik – til hvad Sted kunde jeg nu føre Dem i denne Kirke, hvor De vilde sige: her er mere end hisset? – Og dog ville vi endnu ei forlade den. Det Menneskelige er jo af guddommeligt Udspring; og i det Forgængelige stræbe vi jo gierne, skjønt røbende vor Afmagt, at fængsle et Glimt af det Evige. Det er en gammel, saare ærværdig Skik, (maatte den aldrig reent ophøre!) at i de Huse der viedes til Siælens Opløftelse over det Timelige giennem Religionens Helligdomme, forundte man saadanne Mennesker deres sidste Hvilested, som havde Krav paa Medlevendes Beundring. De veed hvorledes denne Skik, ligesom alle menneskelige Skikke er udartet; men De kiender ogsaa den opløftende Følelse, der vækkes ved Beskuelsen af saadanne Gravminder, hvor Erindringen er bunden til noget Høiere, end den blotte Form. – Her paa høire Side

14

Af Alteret fører jeg Dem til en noget sønderbrudt Ligsteen, hvor de seer gammel, næsten ulæselig Indskrift, snoet i mange Bugter om Norges væbnede Løve. Her hviler Margretes og Hagens Søn, Kong Oluf, den sidste Spire af det danske og norske Kongehuus, der forenede begge de Kroner, som endnu ere det, og døde i sin seieste Ungdom 1387. Her hvilede ogsaa hans Moder, Valdemars store Datter, hun,

- som Danmarks Sky,
Liig Maanen, hult med Modersmiil askilled:

Indtil den misundelige roeskildske Biskop brød Gravens Fred og voldeligen bortførte hendes Liig fra Sorøe, hvor hun selv, imellem Fader og Søn, havde udvalgt sit Hvilested *). – Vi træder op paa den Forhøining i Choret, hvor fordum Alteret havde sin Plads, og her see vi lige over for hinanden Faderens, den svage, ulykkelige Christopher den andens, og hans snilde Søns, Valdemar Atterdags Grave. Denne var, efter Hvitfeldts Ord, særdeles tilskikket af Gud, igien at bringe dette Rige til Rette; han ofrede sit urolige, møiefulde Liv til Danmarks Frelse; og naar vi mindes hvad det skylder ham – taknemmelige maae vi da agte den Konge, der som Menneske ei altid var agtværdig. Hiin fandt endelig Ro i den viede Jord, efter Liv, der var en Kiæde af Sorger og Fornedrelser, efterat en uhørt Forhaanelse

*) Det skete 1413. Biskoppen var den af Margrete saa meget yndede Peder Jensen Lodehat (D. Mag. V. S. 66.)

15

af egne Undersatter havde fremskyndet hans Død, *) og han af hele Danmarks Rige neppe havde saamegen Jord tilbage, som kunde skiule hans Lig. Ulykkelige Christopher, som vi paa det hellige Sted fierne enhver hadefuld Tanke, og ei forlade dit Hvilested uden det Ønske: Fred med dit Støv!

De seer i Christophers Gravminde en selsom Blanding af gammel og ny Konst. Den svære Sandsteenplade, hvorpaa disse ziirlige Malmbilleder i Legemsstørrelse af Kongen hans Dronning og deres lille Datter hvile, passer kun lidet til Levningerne af de smaae, ophøiede Figurer, som man har befæstet paa det nye Fodstykke. Vi see at Monumentet i dets uskadte Tilstand har været saare anseeligt; og endnu er det Overblevne et kostbart Minde om det 14de Aarhundredes Konst i Danmark. – Lige overfor Faderens fornyede Gravmiinde staaer nu Sønnens, Valdemar Atterdags

*) Kong Christoffer var i Aaret 1333 kommen til Saxkiøbing i Lolland. To Herremænd toge sig for at fange Kongen, for at overgive ham til hans Fiender. De satte Ild paa Huset, hvor han var, og røgede ham ud, saaledes at han for at redde Livet sorang ud af et Vindue, og blev da fangen og ført til Aalholm Slot. Grev Johan af Holsteen gav han dog straks løs; men faa uger efter døde Kongen i Nykiøbing paa Falster. Disse Nidinger tilgav Valdemart deres Brøde A. 1354, imod at de og deres Arvinger aarligen skulde lade holde en anseelig Siælemesse ved hans Faders Grev i Sorøe. (Hvitfeldt).

16

skønne, store Sarkophag af sort Marmor, i hvilken hans Datter Margrete lod sin Faders Lig giemme. Vi finde den, paa de udvortes Prydelser nær, bevaret i sin helhed, og undres ikke over, at disse mægtige Steenplader have trodset fire Aarhundreder: men med Taknemmelighed erindre vi os, at da man under femte Frederik (1756) aabnede aabnede og flyttede den, blev intet antiqvarisk Kirkeran begaaet, men de Levninger man fandt, efter Kongens Bud giemte i en ny Tinkiste og igien nedsatte i Graven, hvor de nu hvile i Fred.

Saa lykkelig var ei Sorøe med sin Skytshelgens Levninger! – Vi træde hen for dette Skiul af Bræder, som værner den hvide Marmorsteen – men, kiære Veninde! Hvad er alt det, jeg har kunde sige Dem, imod Følelsen, der brænder i min Barm, og som De saa gjerne, i en blidere Stemning deler med mig? – For Dem behøver jeg ikke at dølge min Begeistring og min Smerte, ikke den Taare, der sniger sig ned ad min blege Kind, og den vil sige Dem det hellige Navn, som ingen Dansk skulde udtale uden dyb Ærefrygt, uden opluet Kiærlighed til det gamle Danmark, ”som efterlod til Evighed kun Hæder.” Du mit Fødelands herlige Helt, min Ungdoms udeelte Beundring – endnu er dit Minde den virksomste Næring for min Kraft og min Begeistring; endnu er Tanken paa dit Liv og din Daad nok, for at vække min slumrende Aand, og dit Billede nok, for i dette at lade mig skue Fortids Kraft og Herlighed; endnu er det Sted, som dit Mindens Glands omstraaler, som du

17

Fremfor alle elskede, som du i Live vaagede over og efter Døden beskyttede – endnu er det mig helligt, som i hine lykkelige Dage, da mit Fødested var mig Alt, og fød den Drøm, at mit Liv skulde svinde roligt og ubemærket hen i de skønne Egne, hvor Fromhed og Videnskab engang byggede. – Men hvad er min Kraft, at jeg turde nærme mig Kraftens høie Helt? Hvad er min svage Evne, at jeg turde tale om hans Storhed og nære det Haab, at mit Fædreland engang ogsaa skulde høre min Stemme, naar den lød til Absalons Priis, og vækkes af mig til at hylde den Aand, som besiælede ham, og gjerne see mig udfolde Billedet af den Alder, hvis Herligheds Middelpunkt han var? – Men tør jeg end ikke andet, saa tør jeg dog her ved din Grav, hellige Skygge! Bringe det rene Offer, hvis Lue du

selv har tændt; og saalænge Kiærlighed til Fortid og Længsel efter det Høiere og Erkiendelse af det Hellige ei er udslukt i min Barm, tør jeg med Ærefrygt besøge dit Hvilested, og hylde Danmarks Hæder og Storhed, i det jeg hylder dit evige Minde!

Sorøe Kloster, Absalons Yndling og Formaalet for hans kiærligste Omsorg, ophørte at være hvad han vilde, da Tiden fordrede det. Men da man i Ringeagt for Fædrenes Helligdomme gik saa vidt, at man end ikke skaanede hans Grav – da lod det, som hans Aand fortørnet forlod det Sted, den beskyttende havde omsvæbet; forsvunden var Sorøes Herlighed og intet senere Forsøg paa at gienføde

18

den havde varig Fremgang. – Denne Steen fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede (1536) med Absalons Billede og en latinsk Indskrift, der siger os, at her er Stedet, hvor man jordede ham A. 1201, er alt hvad Sorøe Kirke nu eier til Minde om sin Stifter. Da han havde hvilet her noget over 300 Aar, lod man 1536 hans Grav opbryde, bort hans Been og Hovedskal og hvad man ellers fandt i og ved Graven, der havde tilhørt Absalon, og i Stedet for alt dette lagde man hiin Ligsteen over dem tomme Grav. Jeg har seet disse hellige Ting, der ligesom ved et Underværk ere saaledes bevarede, som om de ventede en ny Eier, værdig til at bruge dem. Med en af de dybeste Følelser, der nogensinde rystede mit Inderste, saa og rørte jeg den Hielm, der værnede om Heltens Tinding, det Sværd, som var Danmarks Værge, den Stav, som ingen bar saa værdig, det tarvelige Bæger, hvoraf han drak, den Kiæp, hvorved Oldingen støttede sig – og alle disse Reliqvier, som Tiden saa forunderlig har æret, og som hver Dansk endnu maa agte for hellige; men jeg saa dem paa et Sted, hvor de vare fremmede; og med Gysen saa jeg den store Mands Hierneskal, udgravet af den Jord, han selv havde viet, og giemt blandt det Øvrige, som en Gienstand for kaad Nysgierrighed. Antiquarerne ville engang frydes ved at see disse uvurderlige Levninger af Absalons Efterladenskab pryde Museum for Oldsager; men enhver, som blot vidste af deres Tilværelse, vilde søge dem i Sorøe, som i deres rette Hiem; og utilgivelig maa man kalde

19

deres Handling, som berøvede Sorøe Kirke dens største Helligdom – jeg kalder det den største, uagtet den eengang besad en anden, maaskee ligesaa stor *)

Vi forlade Oldtid, hvis Mindesmærker vi her have fundet bevarede med en ziirlig Omsorg, og i det vi træde hen for dette Capel, hvor et Jerngitter hegner for et stolt og prægtigt Monument, finde vi os straks hiemme i den nyere Tids Glimmer.

De spørger mig, hvad denne Bautasteen med en Gravlampe skal betyde midt iblandt romerske Urner og mederne Marmorkister? – og jeg kan ikke svare Dem andet, end at det lader, som Konstneren har villet fornøie en blandet Smag, der rettere maa kaldes ingen. – Her næst ved paa Pillen finde vi en Indskrift paa en sort Marmorplade, der endnu engang kalder os Absalons Minde tilbage. Hans Farfaders, Helten Skjalm Hvides Been ere her indmurede, med Sønnen

*) I Sorøe Kirke bevaredes indtil for omtrent 17 Aar siden et meget gammelt Christusbillede, fortræffelig malet med Vandfarver paa Lerred. Skøndt det havde lidt meget af Ælde, var dog Hovedet saa forunderlig bevaret, som det ganske nylig var

blevet malet. Jeg saa det i min tidlige Ungdom, og kan aldrig glemme det. Efter et gammelt Sagn skulde dette Maleri af en bodfærdig Munk være bragt fra Rom – Sorøe.

20

Tokes, der var en af Sorøes første Stiftere. Her staae vi ved en Ligsteen, hvis rimede latinske Indskrift siges os, at, her ligge en Munk og to Gange til den hellige Grav: for et Øieblik sættes vi tilbage i Klosterets Tider, og i det vi kaste vort Blik mod den høie Hvælving see vi endog et gammelt Malerie af Jesu Moder – men Drømmen forsvinder, og den Tid er ei mere, da man her med hævet Øie knælede for Stedets Beskytterinde.

Vi gaae tilbage giennem Choret, og de finder i dette Aflukke to andre Capeller med prægtige Monumenter. Hiint, som det største falder Dem først i Øinene; og det fortiener at vi betragte det. En sørgende Genius staar her imellem to Sarkophager prydede med allegoriske Forestillinger i halv ophøiet Arbeide; det er især de sidste, som giøre Kunstneren Ære. En stor Marmortavle, opreist i Baggrunden, siger os, at Grev Otto Thot her har sit Hvilested. Med Taknemmelighed mindes vi, hvad denne Mand virkede for Videnskaberne; og hans Opoffrelser for disse bør jegvide at erkiende *). Vi vilde dvæle længere ved dette Monument, dersom ei den næste Grav var – Holbergs. Her saarer ingen overflødig Pragt vort Øie; med inderligt Velbehag dvæler ved det en

*) En stor og kostbar Samling af Haandskrifter og trykte Bøger skienkede Grev Thot efter sin Død til det kongelige Bibliothek. Hans Gravminde i Sorøe Kirke er af Justitsraad Stanley.

21

Form, hvor alt er Skjønhed, og intet som Prydelse, Ædel og reen er den Konst, som her reiste den Udødelige et værdigt Minde; og hvad behøve vi at vide mere, end at det er Wiedewelts Aand, der lever i dette Arbeide? Vi savner heller ingen længere Indskrift; Holbergs Navn siger os meer, end alle Veltalensheds Blomster. Det maa glæde os, at man først 30 Aar efter hans Død fandt, at Sorøe Academie skyldte sin store Velgiører et Gravminde; thi neppe var det ellers blevet ham og Danmark saa værdigt som dette. – Vi forlade din Grav, Tvillingrigets Stolthed! Ei med Sorg eller Veemod; thi hvad her er jordet af Dig, er ikke Dig selv, og hvad vi have tilbage, kan aldrig døe. Du lever et skjønt og evig forynget Liv. Saalænge det danske Tungemaal lever i Norden, saalænge Konst og Videnskab giennem det skal udtale sig. Du lever i Danskers Hierter, saalænge en Gnist af Kiærlighed til Fædrelandets Ære er tilbage. Vil fremmed Stolthed nedskue, ed Foragt paa vor Litteratur – naar vi nævne dig, Holberg, hvem have hine at sætte ved din 'Side? – Ei lade vi os blende af dem, som ville nedsætte din herlige, komiske Aand. Livet var dig Skiæmt, og Menneskets Vanart vakte kun din Latter. Du var sund, og loe ad de Syge, og hele Danmark leer endnu med dig; thi os har ingen viist som du, at ville vi afsondre Alvor for Livets Væsen, da maae vi og taale, at Skiæmt træder ene frem og viser Daarerne deres tomme Tilværelse.

22

Vor Vandring er endt, kiære Veninde! Thi hvad her er tilbage, vilde nu synes Dem fattigt. Gierne vilde jeg dog endnu, før jeg slutter dette Brev, siger Dem noget om Sorøe Kirke; men det er noget, som vanskelig lader sig sige den, der ikke selv har seet denne Bygning. Jeg vilde skildre det Indtryk, som

den i sin Heelhed gjør paa Beskueren; jeg vilde gjøre det klart for Dem, hvad den har af eiendommelig Skiønhed og Betydning, og i hvilket Forhold den kan sættes til andre danske Kirker, der kunne taale Sammenligningen. Af saadanne kiender jeg, siden Hovedstadens herligste Templer lagdes øde, endnu kun to: Roeskilde Domkirke og Kirken i Ringsted.

Den første skylder tildeels sin Størrelse en mere opløftende Høihed og en stærkere Virkning; thi naar Bygningskonsten paa dens høieste Punkt stræber i et Tempel at lade et af Buer og Hvælvinger begrændset Rum vække Anelse om det Uenedelige, og stemme Siælen til begeistret Andagt: da vil den naturligviis saameget lettere opnaae dette, naar den ogsaa ved Rummets Størrelse kan komme det sandselige Øie til Hielp. Imidlertid vilde De, ved at see Sorøe Kirke, blive overbeviist om, at ikke det blotte Rum er nok for at vække Ideen om Høihed; men at det, begrændset ved Konstens Forhold, kan gjøre et Indtryk, der langt overgaard Alt hvad blot sandselig Størrelse virker; og det er denne indvortes eller Kraftens Storhed, der virker paa vor indre Sands, som Konsten stræber at udtrykke; det er denne

23

Storhed, som et udvidet Rum kan bidrage til, men ikke ene frembringe.

Stor og herlig er Roeskilde Domkriike. Seer man den udentil med den stærke mørkerøde Mure, dens mangfoldige spidse Gavle og uregelmæssige Udbygninger, da finder man den, om ikke pragtfuld, dog saare ærværdig. Man finder ogsaa Heelhed og Regelmæssighed i denne store Bygning, naar man tænker sig de Capeller borte, der gjøre den uordentlig. Hertil kommer Tanken paa, at denne Kirke er den eneste Levning af den Vælde og Herlighed, der blomstrede i hiin fordums Kongestad. Naar man seer den med sine høie Taarnspidser at hæve sig stolt over Byens ringe Huse og over den hele Egn, fuld af Ødelæggelsens Spor: da seer man, i den mest levende Modsætning, hiin kraftfulde Alder, forstenet i dette uforstyrrelige Monument, at træde lys levende ind i den svage Nutid. Efter det udvortes Syn en man næsten tilbøielig til at troe den snever og mørk indeni. Hvor forbauses man da ikke ved at skue det herlige Lys, der giennemstraaler disse høie Hvælvinger – hvor maa man ikke beundre den Storhed, der ei blot er Rummets, de opløftende Storhed, der synes at være nedsvævet fra Himlen, og af Konsten fængslet inden for disse Mure. Høit over Alter og Prædikestol og Gravminder, og alt hvad der nede i Kirken høiner sig, og dog endnu dybt under Hvælvingen, gaaer en bred Omgang trindt omkring Muren; og herfra har man, især i begge Ender det herligste Syn ud over det hele Rum, der udgiøre den egentlige Kirke. – Naar man sammenfatter

24

Alt dette i eet Billede: Pillernes og Hvælvingens majestætiske Høide, Kirkens Rummelighed og fuldkomne Lysning, den stærke, massive, men ikke plumpe Bygning, de Levninger her endnu ere tilbage af fordums Kirkepragt og Rigdom, hvoriblandt den store, lueforgyldte Altertavle er den herligste for Øiet, endelig de mange ældre og nyere Monumenter, og den høie Betydning, som Erindringen giver den hele Bygning, og fast enhver Plet i denne Kirke – da vil man ikke længe betænke sig paa, at tilstaae den Fortrinnet for alle Siællandske, om eu danske Kirker. Ikke fuldt saa rig paa Mærkværdigheder er Sorøe Kirke i dens noget mere indskrænkede Rum *), Men hvad der saa høilig indtager enhver ved denne antik Konst – er den Reenhed, man finder i alle Forhold; den Harmonie, som hersker imellem det Heles Form og de enkelte Dele; den ædle Simpelhed, der har forsmaaet al Glimmer, og den høie Klarhed, som opliver Alt. Denne Kirke forekommer enhver større og rummeligere end den er, fordi ingen Gienstande støde Øiet eller begrændse Synet, fordi vi unden at standses eller afbrydes kunne giennemskue den med

*) Sorø Kirkes Længde er 115 Alen, og dens Brede 35 Alen, Murenes Tykkelse fraregnet. Roeskilde Domkirke er, foruden Taarnene 122 Alen lang, og 40 Alen Bred. Ringsted Kirkes Længde var (efter Reiersen) 98 Alen, Bredden 31 og Høiden 25 Alen. Efter Branden er den bleven 10 Alen kortere. Korset i Sorø Kirke er 50, og i Ringsted Kirke 67 Alen langt.

25

eet Blik. Intet ængstende eller nedtrykkende Misforhold forstyrre den rolige Beskuelse. Efter et kort Ophold finde vi os giennemtrængte af høitidelig Følelse og i en Stemning, som vi have Ret til at ifalde andagtsfuld, i Fald man ei med kold og aandløs Strenghed vil indskrænke Andagt og Gudsdyrkelse til de religiøse Ceremonier. Den hele Kirke har ikke en eneste skummel Krog, saalidt som noget Anstrøg af glimrende, oppudset Nyhed; men det Høie og Ærværdige, det stærkest udtaler sig i det Gamle, er her omstraalet af en ædel ungdommelig Glands, som vi snart vinde kiær, og som opliver Sindet ligesaa meget, som det ved hint opløftes. Vi frites til at troe, at denne Bygning fra det 13de Aarhundrede endnu er heel ny; og saaledes holder denne gamle Kirke langt mere, end dens beskedne Udvortes lover. Indbygget i den Fiirkant, der forstum udgiorde Klostergaarden, overseer man den fra alle Sider kun deelviis; og den giemmer hiin Herlighed, som Siælen aldrig forgietter, for dem, hvis Øie ei blot lokkes af udvortes Pragt.

Ringsted Kirke, i det mindste, som den var før den sidste Brand, stod paa en vis Maade midt imellem disse to. Omtrent ligesaa stor som Sorø Kirke, saae den dog indeni meget mindre og snevrere ud. Den havde tildeels bevaret et høiere Præg af Ælde, saavel udentil som i det Indvortes, hvilket ei er saa pynteligt, som i Sorø Kirke. Her er ved indvortes Forbedringer og Fornyetser mangan et enkelt Spor af Ælde udslettet, som Ringsted Kirke endnu har bevaret. Denne har sine gamle Chorskole, sit gamle

26

Gulv, og flere Ligstene i Behold end Sorø Kirke; derimod havde den, og har endnu ikke den fulde Lysning og Klarhed, som denne; i hiin herskede mere det dunkle Ærværdige, og de gamle Tidens Skygger syntes her friere at bevæge sig i deres Skumring og Halvmørke, end hisset. Ei staaer den tilbage for dens to Søstre i Reliquier og Monumenter; og den var i Middelalderen en af Siællands mest anseete Kirker. Her blev Siællands Skytshelgen, Hertug Kund Lavard, skriinlagt. Hans Søn og Sønnesønner, de store Konger, under hvilke det gamle Danmark atter reiste sig i sin Kæmpekraft, valgte deres Hvilested i den Kirke, som var helliget ved Dannerfolkets Yndlings Grav; og flere af deres Ætmænds Been samlede omkring deres. – Med hvilken Følelse maa den danske Mand vandre blandt Valdemarernes Grave, og hvor vel passede den høitidelige Dagskrumning til Mindets herlige Skyggeverden! – Noget af dette er ved de seneste Forandringer forsvundet. Denne Kirke, som er en af de ældste i Landet, er nu bleven noget mindre; tildeels ved nye Vinduer noget lysere og pynteligere; men man kiender den ikke ganske igien. Dog er det Væsentlige bevaret; og det vil ei fortryde nogen Dansk, der ærer sine Fædres Minde og lystes ved at see Fortids Spor, ogsaa at besøge den gamle Klosterkirke i Ringsted. Ja skjøndt intet kongeligt Gravminde, men kun en ringe sønderbrudt Steen dækker den store Valdemars Levninger – dog vil ingen dansk Mand, der har Fædrelandet og dets Helte kiær, reise forbi denne Kirke, uden at have staaet ved disse Kongegrave,

27

for hvilke endog Luernes rasende Magt med Ærefrygt veg til Side *).

II.

Til Grundtvig.

Fensmark.

Her er jeg nu, kjære Ven! I en Landsby, en Miils Vei fra Næstved, som det synes i Frihed og løft af adskillige Baand, der hisset trykke mig, mindre ved Tyngde, end ved en vis uelastisk Stivhed, der dog lettelig kan nedskue det lidt af Aand, jeg har tilbage. Nu skulde jeg da være heel lystig og vel til

*) Den 21de Jun. 1806 blev Ringsted Kirke tændt i Brand af den Ild, der fortærede Herregaarden Ringsted-Kloster. Taarnets Kuppel brændte, Klokkerne falds ned paa Hvælvingen; men: denne gjorde ikke det 12te Aarhundredes Bygmestere til Skamme;

Den udholdt Faldet og Tyngden af den smeltende Malm, og Kirken var reddet. Dog greb Ilden sat i de tilbyggede Capeller, hvor der tilforn var latinsk Skole og hvor Landstinget holdtes, og disse ere siden nedrevne. En Hvælving svækket ved Ilden, faldt siden ned og sønderslog Orgelet. Derfor maatte en ny Gavlmuur opføres, og Kirken blev noget kortere. Jeg kan ikke tilbageholde det Ønske: maatte denne ærværdige Kirke, helliget ved Valdemarernes Been, og synderligen skaanet af Ilden, engang med heel fornyet Fasthed og Skjønhed hvælver sig over de stolte Dannekongers Grave!

28

Mode; rundt om mig er det jo saa landligt, saa arkadisk og naturligt, at ingen Watteau eller Voss kunde male det bedre. Her uden for er Agre og Enge, Træer og Hytter, Græs og Korn, Heste og Køer og Bønder – kort sagt, alt hvad jeg kunne behøve til en siællandsk, Riber-Vossisk Idyl, paa en Hyrdinde, eller rettere en Malkepige nær, som jeg endnu ikke har seet, og nogle andre Smaating, som et brægende Faar, en gryntende Gris ec. (Den velbekiendte Zefyr vil jeg slet ikke tale om, thi han hører hverken til Siællands eller Vosses Idylnatur.) Vil jeg endelig have mere idealske Billeder, og en mere vild og romantisk Natur, saa hænger der for mig et Landskabsmaleri, som jeg kalder skjønt, hvad enten Du tillader det eller ikke. – Inde i Huset hersker blid Aand og venlig Glæde, det mindste Skin af Tvang og konstlet Stivhed er landsforviist, og Huusgudernes Alter omduftet af en frisk og yndig Blomsterkrands, hvis Roser og Myrther synes uvisnelige. Alt smiler her hvorhen jeg vender mig; ja endog Solen smiler i dette Øieblik til mig giennem den mørke Sky – men dens Smiil er rigtig nok halv ironisk.

Midt i al denne udvortes og indvortes Natur sidder jeg som i et Friheds-Centrum, og kan vende mig til hvilket Punkt i Peripherien, jeg lyster. Men hvad enten nu formegen Frihed har samme Virkning, som formegen Tvang – eller Modsætningen af begges Virkning er alt for følelig – eller og al udvortes Frihed, helst den øieblikkelige, kun er et Skin uden Virkelighed, som den sande, indvortes Frihed

29

først giver Liv – eller Frihed overhovedet er en Uting, og Nødvendighed alt det Tilværendes Væsen – eller endelig ingen af disse Aarsager finder Sted: saa forekommer det mig, som min hele drømte Frihed kun er et Skyggeværk af Indbildningen, og som Nødvendighedens Aag er ligesaa trykkende i

Fensmark, som andensteds. Jeg vilde fryde mig ved den milde Skærsommer, og maa finde mig i en kølig Septemberluft – jeg vilde skue Naturens blomstrende Liv, og den har tilhyllet det med et tykt Regnslør – jeg vilde løbe omkring i Mark og Skov og reent glemme, at der er Pen og Papir til i Verden, og jeg maa sidde her og skrive Breve, ligesom evig fordømt til at udgyde Blæk i Danaidernes Sold.

Imidlertid indseer jeg, at Du endnu ikke vil være i Stand til at skønne, hvorhen jeg ed denne Indledning agter at føre Dig – thi at jeg ikke vil lade Dig blive siddende i denne Præstegaard, ellæer fremdeles underholde Dig med Diseurser om positiv og negativ Frihed, kan jeg vide, at Du forudsætter. Men om Du tiltroer mig nogen synderlig Fremgang i den ædle Konst, at skabe Form uden Materie, eller at skrive om ingen Ting, veed jeg ikke rigtig: og mener derfor, at et Forsøg paa at skaffe Dig en Vished mere i Verden, kunde i al Fald ikke være aldeles overflødigt. Dette Brev er nu engang under en lidet heldig Stjerne, blevet til, og dets Hensigt skulde egentlig være, at fortælle noget om min Reise. Meget andet lader sig endnu ikke sige om denne, end at den hidtil har af og til kiedet mig ganske anstændigt. Dette kunde jeg uden alt Tab beholde for mig

30

selv. Men – kiært er fælles Skibbrud, lyder det latinske Ordsprog. Om altsaa dette Brev kieder Dig, saa har jeg i det mindste nogle Øieblik den Trøst, som hiint Ordsprog lover.

Min hele Reisefortælling kan næsten indbefattes i det ene Ord Regn. I Regn reiste jeg fra Kiøbenhavn; Reg og Taage var alt, hvad jeg saae og fornam; vandet var alting, lige indtil Suppen og Vinen i Roeskilde Postgaard; ikke at tale om Reiseselskabet, der var bare Vand. Hved Under, at mit hele Væsen syntes opløst i Taage, og at de faa, ulmende Livsgnister i min Phantasie forgieves stræbte at blusse op. Jeg gjorde mig al optænkkelig Umage for at flytte mig ud af alt dette Vand paa en tør Høide, og forvandle den kolde vaade Natur, hvis hele Skjønhed var som den nylig kunde være trukken op af en Sø, til et sydligt Paradiis, fuldt af Liv og Varme, i den eviggrønne Sommerflor – men det vilde slet ikke lykkes; Alt blev som det var. Saaledes kiørte jeg i Skylregn og Taage den hele Dag, og først da jeg kom det Sted paa en Miil nær, hvortil mit Liv saa forunderlig er bundet, at ligesom en skiult Tryllemagt drager mig tilbage, naar jeg vil flye det, og en fiendsk Modkraft støder mig bort, naar jeg vil nærme mig det – først da vaagnede mine Livsaander af den døsige Slummer, hvori de vare nedsiunkne, ved Synet af den kiendte Egn, der fortroligen bød mig velkommen, skiøndt hyllet i Aftenskumringen og tilsløret af Støvregn. Jeg følte mig hjemme, da jeg var midt i den mørke Skov, og da jeg saae de

31

Matte Glimt af Søen giennem Træerne; taagede Skygger af mit Ungdomsliv svævede mig i Møde i Skumringen; jeg gienkiendte dem, men kun som vi i Drømme gienkiende Skyggerne af hedenfarne Venner, der aabenbare sig for os.

Omsider kom jeg paa det Tørre, og jeg veed aldrig i mit Liv at have følt mig saa tør, oh glædet mig saameget derved, som denne Aften. Enhver Ting, der ikke var vaad, syntes mig uendelig behagelig; jeg berusede mig ordentlig i Tørhed, og i Drømme syntes mig en tør Sandørken at være et Elysium. Det regnede næsten uden Ophør den følgende Dag; men, jeg var nu giennemtør, og lod mig ikke afskrække fra at følge min Reiseplan. Efter en Dags Ophold forlod jeg Sorøe. Morgenen var temmelig klar; jeg begyndte at haabe; at min onde Skiebne nu var forsonet. Men neppe var jeg kommen en halv Miil fra Sorøe, før et Regnveir atter trak op, og ligesom af Ærgrelse over, at jeg var sluppen tør ud af Byen, øste Vandstrømme ned over Egnen bag mig, medens endnu den halve Himmel var en eneste

sort Sky, der rugede tung over Jorden; men elysisk blid var den skønne Egn, som jeg ilede igiennem, og kun enkelte Smaaskyer mørknede de Udsigter, jeg havde for mig. Saaledes forfulgtes jeg hele Veien af et frygteligt Tordenveir, hvis rullende Drøn jeg hørte i nærmere og fiernere Afstand; og med de smaa, siællandske Heste kiørte jeg rask omkap med Thor, uden hans

32

Tordenvejr naaede mig. Jeg kom velbeholden hid, og viselig benyttede jeg Eftermiddagen til en lille Udfart til Næstved; thi siden har Regnen nu i to Dage holdt mig beleiret.

Om denne skyndsomme Udflugt til Næstved er ikke stort at fortælle. Jeg kommer gierne til denne By; ikke for dens egen, men for Herlufsholms Skyld, der er et af mine Ynglingssteder. Endnu kiender jeg ingen Bygning, hvis udvortes og tildeels indvortes Syn, forenet med en romantisk eensom Beliggenhed midt i Skoven, saa meget er i Stand til at sætte mig tilbage i Fortiden, som denne. Her er meer end enkelte Levninger. Den gamle Klosterbygning, med dens Kirke, dens Munkegange, dens gothiske Gavle og saa mange andre Spor af Middelalderens Bygningsmaade, har en vis ærværdighed Heelhed, som jeg endnu ingen andensteds har fundet, og som vel ogsaa i Danmark er saare sielden. Hertil kommer Egnens Charakter, der synes mig at være en vis sørgmodig, høitidelig Skiønhed, forenet med landlig Stilhed og dyb Eensomhed, der oplives ved enkelte nydelige, men indskrænkede Udsigter, som man hist og her opdager. Et saadant Sted er Broen over den forbiglydende Næstved Aa, hvor man har den lange Allee af Lindetræer, der fører til Landeveien, for sig, og til begge Sider et herligt Skovparti, som det stille, bugtede, skovindfattede Vand giver Liv og blid Ynde. Saaledes er og Fodstien fra Herlufsholm til lille Næstved, langs med Aaen, en af de nydeligste Veie, jeg kiender.

33

Om Næstved kan jeg her intet andet sige Dig, end at der er en af de mindst takkelige Byer i Siælland jeg har eet, hvad Huse og Gader angaaer; derimod har den ingen uheldig Beliggenhed, i det mindste Deel, som ligger ved Aaen, der her har en temmelig Brede. Begge Byens Kirker besøgte jeg. St. Peders Kirke, som jeg engang tilforn havde seet, er vel af anseelig Størrelse, men har dog ikke meget stort i sit Indvortes; den er temmelig mørk og snever, og seer uden til gamle, ringe og forfalden ud. Imidlertid fortiente den dog en nøiere Undersøgelse, end jeg denne Gang kunde skienke den, saavel for en og anden Omstændighed i dens Bygningsmaade, som for den Ælde og den Mængde af gamle Ligsteen og andre Monumenter, den indeholder. St. Mortens Kirke er den mindste, og udentil saa uanseelig, at dens Udvortes ikke let skal friste nogen til at gaae ind. Jeg blev da ikke saa lidt overrasket ved at finde den meget lys, og dens Indvortes langt smukkere og mere høitideligt, end jeg havdse ventet. Bygningen har dog den Feil, at Hvælvingerne og Pillerne ere for lave imod Længden. Altertavlen tildrog sig især min Opmærksomhed; den er meget stor, af Egetræ, der har sin naturlige, lysebrune Farve, uden al Maling. Dette giver den allerede megen Ærværdighed, og et høiere Anstrøg af Ælde. Dens hele Flade, saavel i Midten, som ved Siderne, frembyder en stor Mængde Udskaarne Figurer, deels i heel, deels i halvophøiet Arbeide. Ved at betragte

34

disse nøiere, fandt jeg Arbeidet fortrinlig godt, og i mange Ansigter saameget Liv og Udtryk, i det Hele saamegen Fiinhed, Bevægelighed og Blødhed, som jeg ikke havde ventet mig i det grove, stive Træ. Jeg fik ikke Tid til at tage Altertavlen saa længe i Øiesyn, at jeg nøiere kunde beskrive dens

Indhold og enhver af dens Forestillinger, hvilket den vel kunde fortiene. Jeg fandt Aarstallet 1664 udskaaret paa den ene Side; men søgte forgieves efter Kunstnerens Navn eller Navnetræk.

Ved Siden af dette ærværdige Monument, med Fortids beskedne Præg, med tilhyllet Værd og alvorlig Betydning, staaer et smagløst Minde om utidig Glimresyge og pralende Tomhed. En ziirlig Lænestol under Thronehimmel, med et lille fiirkantet Bord ved Siden, omgivet af Bænke, og alt dette pyntet med en broget Malning – jeg kiendte straks Tidens Aand; men vidste ikke, hvad jeg skulde gjøre denne stadselige Indretning til, før man sagde mig, at det var en Skriftestol, indrettet for et Par Aar siden. Jeg gad neppe spørge om Ophavsmanden til dette Konststykke, saa anstødeligt var mig dels prosane Udvortes; men Svaret gjorde mig ligesaa forundret, som jeg før var overrasket.

Endnu viist5e man mig en Mærkværdighed i denne Kirke, som jeg ikke kan forbiegaae. I en afsides mørk Krog stod en Kasse af Fyrrebræder, og i denne giemmes en hjerneskal og nogle Been af et Menneske. Det er ingen Helgen- Reliquier; men Levninger af en Beerad, som man for en tyvetredive Aar siden fandt nedgravne i en af de store

35

Sandbanker uden for Næstved. Et stort Hul i Hjerneskillen vidner om, at Mennesket, som den har tilhørt, ikke er død Straadød. Faa Aar før denne Opdagelse skete, skal en Fremmed, som opholdt sig i denne By, pludselig være forsvunden; men den mistænkte Morder undgik Menneskers Dom. Et var det vel upassende, at man giemte det livløse Vidne paa dette Sted; men synet af disse sørgelige, ubegravede Levninger, vidnende om en rædsom, usonet Misgierning, dulgt af Nattens sorte Skygger til den sene Hævnens Time, gjorde et ubehageligt Indtryk paa mig. Jeg gysede uvilkaarlig ved at kaste et Blik i den skumle Afkrog, hvor disse Been muldne, og hvorfra en Dødningstemme endnu raaber om Hævn til den evige Magt, der gav den Værgeløse i Morderens haand. Den vil engang tie, nar Livets Furie, der aldrig slipper sit Offer, saalænge Blod endnu rinder giennem det forhærdede Hierte, er vegen for Dødens de strenge Magter; og da lade man ei længer disse Levninger ligge ubegravne, men lægge dem ned i viet Jord til den lange Hvile.

Dette var, om ei det hele, dog det vigtigste Udbytte af den lille Fart til Næstved, hvori jeg dog ikke har beregnet Glæden ved at samles paa et kiært Sted med kiære Venner. Men da denne ligger uden for mit Brevs Grændser, kan jeg ikke trække den ind med Magt; heller ikke vil jeg lade Dig lide alt for meget under det latinske Ordsprog. I al Fald kan jeg gjøre sikker Regning paa, at da mit Brev har Ende, har det dog noget, som kan være Dig

36

Kiært; det er altsaa dog ikke ganske for intet, om det end bliver til intet iblandt saa meget Bedre og Vigtigere – Veieret klares, Luften er mildere, Vognen forspændt – Farvel!

III.

Til min Søster

Gisselfeldt.

Naar du mindes en Tid, elskede Lovise, da vi ikke behøvede at søge Foraaret og dets skønne Blomsterliv – uden for os – da en stille, yndefuld Natur skabte os den nøisomme Verden, hvori vi levede, og vort Liv, der henflød, som en sagte, umærkelig Tone, var roligt og ubetydeligt, og selv i Sorgens Dage ikke ukiært, fordi dets Harmonie aldrig forstyrredes - da mindes Vi ogsaa, hvorledes vi hvert Aar med reen og ubevidst Glæde saae Livet gienfødes i Naturens Vaar, medens en lige skøn spirede frem hos os selv, og med underlige Følelser, som vi neppe forstode, hvert Aar saae Sneen forsvinder af Jorden, Søen løses af de haarde Iislænker, Skov og Mark klæde sig i Grønt og Haven oplives af farvede, duftende Blomster. Den Tid er nu ikke mere; den forsvandt – og ikke for at gienfødes, som Naturen. Hvad der i Tiden havde sit Liv, kommer aldrig mere tilbage under den samme, men kun under evig omvekslende Skikkelser. Derfor synes den Natur, der

37

altid bliver den samme, os anderledes, ikke fordi den, men fordi vi forandres. – Du veed vel ogsaa, at den skønneste Gave, Mennesket fik, aldrig ældes, at Phantasien leer ad den afmægtige Tid, som vil fængsle den, og at naar Tiden med sin ubarmhertige Strengthed siger: det er, at den gamle Tid neppe selv veed, hvad han skal troe.

Saaledes veed jeg nu ogsaa, at det hos mig for længe siden skal være forbi med den Vaar, som vi kun eengang see fremblomstre; og dog har ei alene min Phantasie, endelig vaagnet af sin Vintersøvn, hentryllet mig i en ungdommelig Verden, hvori jeg synes at see min svundne Vaar forynget at oplives – men al denne Skønhed i Phantasien er heller ikke blot et Skyggebillede; jeg har en virkelig Verden omkring mig, der uden at være idealsk, har saamegen Skønhed, som jeg i det mindste for en Tid lang er tilfreds med. Jeg er saaledes ikke i Stand til at sige Dig, om ved den sieldne Harmonie imellem disse ellers saa stridende Magter, Phantasien mere har forskønnet det Virkelige, eller Virkeligheden mere har forhøiet Phantasien.

Faa Skridt fra mig hvælver Skoven sig over den stille, landlige Bolig, hvori jeg nu i nogle Dage lever og lider saa vel, og faa Skridt borte er Nattergalen, der fylder den tause Lund med sit søde Sommerkvad. Vækket af dens smeltende Toner i den tidlige Morgen, seer jeg den stigende Sol hæve sig i et klart Straalehav over Skovens mørke Kroner – de fiernee Enge endnu hyllede i Dæmringens lette Taa-

38

Geslør, og Tasmørkets sidste Skygger endnu dvælende i den dunkle Lund – medens rundt omkring mig Naturen vaagner af sin korte Søvn, og dens Morgenliv bryder frem i tusinde Skikkelser. Med stille Freyd og glad Andagt beskuer jeg den livfulde Scene, den blide, nøisomme Ro saa ganske fylder mit Sind, at fast intet Gavn bliver tilbage. Faa Trin gaaer jeg frem paa en lønlig Vei, der fra den lille, venlige Have paa Høiens Skraaning synes at lede hen i Skovens Eensomhed – og med eet ligger for mig en stor, herlig Ridderborg, som fra den stolte Høide hersker vidt over Dal og Sø og Skove. Er det Phantasiers Blendværk, eller hvorledes kommer den gamle, grundfaste gothiske Bygning midt i denne unge, smilende Natur – midt i disse skønne, blomstrende Haver, som jeg kiender at være nogle

hundrede Aar yngre end Borgen? – Med ilende Skridt vandrer jeg Haven igiennem, for at forvisses om, at dette Særsyn er virkeligt. Veien fører mig til en bred Grav, og Broen over denne til den høie, dybe, hvælvende Port, hvorover jeg seer to Skioldmærker udhugne i Steen med gammel Skrift, der lyder om Borgens Bygning, og hvem der lod den reise. Jeg iler giennem Porten, og staaer midt i den indelukte Borgegaard. Endnu synes mig den snare Overgang saa forunderlig; alt synes mig her saa fremmed, at jeg et Øieblink er uvis, om der er Phantasien, der har flyttet mig nogle hundrede Aar tilbage i Tiden, eller jeg virkelig staaer i et dansk Herreslot, som man byggede dem i det 16de Aarhundrede? – Jeg træder

39

Ind i Bygningen – og en ny Overraskelse venter mig; udentil en gammel Ridderborg, hvis Porte og Gavle, hvis Mure og Kieldere ved Form og Fasthed vidne om en høi Ælde – indeni en modern Herregaard, hvor fast ethvert Spor af Ælde er forsvundet, hvor Bekvemhed og Ziirlighed have udjævnet Alt, og smagfuld Pragt hersker i de store Sale, hvis alentykke Mure ere det eneste Vidne om, at denne Nyhedsglands smykker en saa gammel Bygning.

Saaledes er Gisselfeldt. Det var en med de første af dette Slags Herregaarde, jeg havde seet, hvoraf ogsaa kun saare faa ere tilbage i Siælland – det er sig selv en af de grundstærke, kiærnefaste

Bygninger, som vi ikke kunne see, uden at røres af den Kraft, som er afpræget i den svære Masse, og ligesom synlig taarner sig fra Jorden i de vældige Mure. Det vil derfor ikke undre Dig, at jeg var meget glad ved at see genne Gaard; ja Du vilde selv, om Du saae den, sige: ”det er en herlig Bygning!”

Da jen nu ikke kan dele den Nydelse md Dig, som synet har skienket mig, vilde jeg stræbe at bøde paa dette Savn, saavidt en Beskrivelse kan gjøre der. – Men jeg forudser, Du først vil

spørge: hvorledes er Gisselfeldt blevet til, og hvorfor har det denne Skikkelse? – Det sidste Spørgsmaal er besvaret, naar Du veed, at denne Gaard er meer end halvtredie hundrede Aar gammel, og at dens væsentlige Form endnu er saaledes, som den blev til i Midten af det sextende Aarhundrede, da man i Bygninger fremfor alt saae paa Kraft og Varighed, minder

40

Paa Prydelse og Bekvemmelighed, og mindst paa Glimmer. Jeg skulde, om dertil var Sted, gjøre det tydeligt for Dig, at ethvert Folk, enhver Tid havde meer eller mindre sin egen Bygningsart, og at deres Charakter heri, som i andre Mindesmærker og Konstværker, kiendelig har afpræget sig. Saaledes er det ogsaa med den Tid, vi kalde Middelalderen. Styrke gialt da mest, og den hersker, uden dog, at udelukke Konst og Ziirlighed, med en Varighed, som vi maae beundre, i alle de Værker, som fra hine Tider ere levnedes os. Hvad vi af saadanne eie i vort Fødeland er kun lidet imod andre Landes Rigdom;

men det er nok for den sandselige Beskuelse; thi vi finde i det Mindste, som i det Største, den samme Aand. Naar Du seer et af vore Tiders Pragthuse, og da en Bygning, som Roeskilde Domkirke, eller blot den lille Landsbykirke i Biernede – hvor forskellige ville de Indtryk være, som begge efterlade sig hos Dig.?

Hos os maae vi ikke tænke paa Biergslotte, ligesom sammenvoksne med Klippen, hvorpaa de ere grundede, paa saadanne Borge, som Naturen selv har givet uovervindelig Fasthed, eller paa Bygninger fra Middelalderens ældste Tidsrum. Mennesket præger sin Aand i sine Værker; men ogsaa Naturens Virkning ville vi overalt, især i Culturens Barndom, kunne spore i disse, og Mennesket slutter sig til den, ligesom ved et dybt og inderligt Slægtskab. – Mangen stærk Borg reiste sig i Middelalderen paa Danmarks Sletter; men ingensteds fandt vore Forfædre en naturlig Beliggenhed, der selv kunde værne Bygningen mod Tid og Fiendehaand. Saameget lettere

41

bleve disse derfor ødelagte, helst efterat en voldsom og fordærvelig Naturkraft, ved Kruddets Brug, gjorde den høieste Yttring af menneskelig Styrke afmægtig; saameget mindre maae vi undres over, at vi af ret gamle Borge hos os saare sielden finde andre Levninger end Voldstedet og de jorddækkede Grundmure. De gamle Gaarde, som endnu findes i Danmark, er for den allerstørste Deel fra Middelalderens seneste Periode, og yngre end det fiirtende Aarhundrede; ja saa ere vel heel tilovers fra det femtende. Vi kunne lægge Mærke til, at Middelalderens Bygningskunst, der endnu vedligeholder sig i disse, varer hos os til hen i det 17de Aarhundrede, da den tilligemed de sidste Levninger af Riddertiden taber sig under fierde Christian. Af disse Bygninger er de særreste kongelige Slotte; thi af de mangfoldige Gaarde, som vore Konger i ældre Tider havde rundt omkring i Landet, ere nu fast ingen mere tilbage. De fleste ere da adelige Gaarde eller Herresæder, og vi finde endnu i dem, vel ikke alt, hvad der hører til en fuldkommen Ridderborg; men dog en Bygningsmaade, passende for hine Tider, da Lehnsvæsenet gjorde enhver Adelsmand næsten uafhængig, og enhver Herremand i egentlig Forstand vilde værre Herre paa sit Gods. En af Følgerne haraf var, at saadanne Lehnsherre ofte med væbnet Haand afgjorde deres indbyrdes Feide; ja ikke sielden vovede at føre Vaaben mod Riget og væbne deres Undergivne imod Kongen, deres Lehnsherre. Hvor dette var den herskende Aand, hvor Sikkerhed ene maatte søges i Magten og Loven haandhæves med Sværdet, der behøve-

42

de naturligviis de Adelige, som vilde forsvare deres Lehnsherlighed, andre Boliger end dem, vore Herremænd nuomstunder have. Deres faste Borgegaarde byggedes almindeligviis i Fiirkant, sielden over to Etager høie, med Mure, som vi i vore Dage neppe kunne faae nedbrudte, med dybe hvælvede Kieldere, stærke Taarne og vel forvarede Porte. Saaledes finde vi endnu dem, som man har ladet beholde deres udvortes Skikkelse; thi hvad det Indvortes abgaaer, da er dette naturligviis langt mindre bevaret, og siden Slutningen af det 18de Aarhundrede vil man vel have Møie med at finde en saadan Gaard i Danmark, hvor det Gamle ikke for største Delen har maatte vige for en mageligere og mere modern Indretning. Ved Herregaardens Anlæg i Middelalderen faae man da ogsaa, ikke blot paa en skøn Omegn (skiøndt det vil kunne spores, at herpaa ofte er taget Hensyn) men paa en Beliggenhed, der kunde hielpe noget til at beskytte Borgen mod Angreb. Man lagde dem gjerne enten paa høie, steile Banker, som man søgte at gjøre saa utilgængelige, som muligt, eller ved Bredden af skovombivne Søer, hvor tilgangen var besværlig *); man omgav dem paa

*) Blandt de faa Voldsteder af gamle Slotte, jeg har seet, og det kun i Siælland, kan jeg dog anføre Exempler, herpaa i saasom Pedersborg ved Sorøe, Hundevolden ved Næstved of Søborg Slot, der laae paa meget høie og steile Banker; saa og Voldstederne af to Borge, een ved Tiulstrup, og een ved Harrested-Sø, der, om-

43

alle, eller paa de af Naturens mindst beskyttede Sider med Volde og brede Grave, forsynede med Skandser, Bulværker og Vindebroer. Dette er kun de almindeligste Træk, hvorved en saadan Bygning udmærker sig. Jeg mangler formeget egen Erfaring, til at kunne give Dig en mere nøiagtig Charakteristisk af de ganske Ridderslotte. I deres Sted vil jeg her give Dig en kort Beskrivelse over Gisselfeldts Hovedgaard, som den endnu er.

Paa en anseelig Høide ligger Gaarden, omringet af flere smaa Søer i en skovrig, bakkefuld Egn, med rig Afveksling og Mangfoldighed i Udsigter. Paa alle Sider seer man den stolte Bygning, med de hvide, høitkneisende Mure rage frem over den nærmeste Omgivning; den gjør i fiernere og nærmere Afstand en skøn, malerisk Virkning i det blide Landskab. En venlig, Livfuld, afvekslende Natur hæver ved sin skønne Modsætning det kraftige Billede, som Synet af den gamle, stolte Borg vækker hos den følende Beskuer. Ikke som en fremmed, næsten udslettet Levning fra den fierneste, længst forsvundne Tid reiser den sig for os; heel bevaret staaer den endnu, omgivet af den samme skønne Natur, som dens Opbygger yndede. Forlystes vort Øie ved Egnens Skønhed, da er det Naturens evige Ungdom, der taler til vor lyttende Sands; see vi det gamle Ridderslot herske over den yndefulde Omegn, da træder Saga frem i Manddoms Alvor, og Erindringens

givne af Skov og høie Banker, havde en af Naturens temmelig fast Beliggenhed.

44

Hele rige Verden aabner sig for os ved det ene Syn. Men begges lige levende Billeder flyde sammen i en harmonisk Eenhed. Thi er ei Livet aabenbaret os i Natur, som i Historie?

Vi finde Gaarden paa alle Sider omgivet af Haver, hvoraf den har været berømt, lige siden den blev bygget. Uden at tale om, hvor meget her er anvendt for den oeconomiske Havekonst paa dens høieste Trin, og hvad for et Udbytte af sieldnere Urter og skønne Blomster den plantekyndige Haveelsker her kan finde, vil jeg kun holde mig til Lysthaverne; og jeg kan da ikke glemme at sige Dig, hvilken særegn Interesse det skienkede mig, at see den ældre og nyere Havekonst blomstre ved Siden af hinanden. Endnu ere Gisselfeldts gamle Haver bevarede og vedligeholdte i deres eiendommelige Form; og skjøndt vel ikke meget af denne er saa gammel som Gaarden, kunne vi dog endnu tænke paa ham, som her først sørgede for Gaardens Prydelse, naar vi umiddelbar fra en af Sidebygningerne træde ud i Haven og giennemvandre disse gamle, ærværdige Buegange, hvis høitidelige Mørke svarer saa vel til det Indtryk, Borgen efterlader sig hos os. Alt bidrager her til at nære en alvorlig Stemning; mørke Lunde, Granskov, eensomme Egne, en mere eensformig Simpelhed, taus Rolighed og en vis Tomhed, der vidner om, at disse Steder kun sielden besøges – og nu den herlige Udsigt, man paa nogle Steder har til den gamle Herregaard, over en lille, deilig Sø, der næsten gaer lige til den Mure, og paa denne Side

45

er omgivet af Smaaskove og mørke, overskyggede Gange – det Hele har i sig selv en virkelig romantisk Charakter, som ved den simplere Konst meget vel er bevaret.

Jeg kunde føre Dig over hiin Sø, som er forskjønned ved at sættes i Forbindelse med en udgravet Canal, og derved har dannet en Ø. beplantet med Busktræer – en deilig Plet, og saa nær ved Gaarden, at man i faa Minuter sættes derover i en Baad - og derefter paa en meget behagelig Vei, langs med Bredden af en anden og større Sø føre Dig ind i de nye Haver paa den modsatte Side af Gaarden; men vi ville først vende tilbage til denne.

Borgegaarden er bygget i tre Længer. Alle ere forsynede med høie, trappedannede Gavle, og ligesaa Udbygningen paa den midterste Fløi, hvori Hovedporten er. Sempelhed og massiv Styrke er Bygningens udvortes Præg. Paa den ene Side vare de to Længer tilforn forenede ved en Muur, hvori der skal have været en bedækt Gang; nu forbindes de ved et Jerngitter, hvis Port gaaer ud til den nye Have, hvorhen vi føres ved en Bro over den brede, dybe Grav. Denne staaer i Forbindelse med den nærmeste Sø, og løber rundt om Gaarden. Paa den modsatte Side er den anden Bro over Graven 52 Alen bred, hvilken fører os til Hovedindgangen Bygningen og er 26 Alen dyb. Over denne Port sees udentil en Sandsteen, hvori er udhugget de Oxers og Giørs Vaabener (P. Oxes

46

fædrene og mødrene Vaaben) og neden under følgende gamle Indskrift: *)

MDXL. paa thedt sivendne Aar
Loed Peder Oxe thende Gaar flytte,
Och bygghe af ny som hand her staaer
Segh og sine Arvinghe thil Nyttthe.
Gudt undne thennom ath bygghe og boe,
Och saa i Verden ath vere,
Ath thedt bliffver thennom thil Fredt och Roe,
Ofver aldt Thing thil Gudts Ære.

I Porten bemærke vi straks indenfor paa høire Haand Nedgangen til en dyb, underjordisk Kielder, der strækker sig hen under Porten, og efter al Rimelighed i gamle Dage har været Borgens Fængsel. Desuden findes store hvælvede Kieldere næsten under hele Bygningen, og vi kunne ogsaa ved at stige ned i disse overtydes om Murenes Styrke og Fasthed. En af disse Kieldere udmærker sig fra de øvrige ved dens synderlige Indretning. Det er en isoleret, rundagtig Hvælving, der nu har to Indgange, den ene fra Gaarden, den anden fra en tilstødende Kielder; men begge menes at være giorte i senere Tider. Derimod sees øverst i Hvælvingen

*) Den anføres her efter en nøiagtig Afskrift af Hr. Krigsassessor Hilfeling paa Gisselfeldt. Ikke altid iagttages det, at slige gamle Indskrifter, der bør beholde deres Orthographie og alt, hvad der giver dem eiendommeligt Præg, afskrives med den troe Nøiagtighed, som her ganske er paa sit rette Sted.

47

en med Flid indrettet fiirkantet Aabning igiennem Muren, som vel er saa stor, at et Menneske kunde nedhisses derigiennem. I Kielderens er en Kanin, som staaer i Forbindelse med en af Skorstenene. Denne Kielder, som man fra gammel Tid af paa Gaarden har kaldt Peder Oxes Hul eller Kielder, er

uden Tvivl indrettet til et hemmeligt Skiul for Mennesker og Gods i Ufredstider, til et Fængsel, eller lignende Brug; men Sagnet om, at Peder Oxe selv der skal have levet i Skiul efterat han var falden i Unaade, har neppe anden Grund, end løs Formodning og Navnet, man har givet dette Sted *).

Ligesaa mærkelig som disse Kieldere er den saakaldte Vægtergang, som øverst oppe under Taget har gaaet trindt om alle Bygningens Længder, paa de Sider, som vende mod Marken. Den er omtrent halvanden Alen bred, og forsynet med en dobbelt Rad af fiirkantede Huller i Muren. De øverste af disse, lidt mindre end en Alen i Fiirkant,

*) Et Sted, der har nogen Liighed med denne saakaldte P. Oxes Kielder paa Gisselfeldt, er et Værelse i den ældgamle Gaard Krenkerup i Lolland, der bærer Navn af Jomfrukielleren, fordi det efter Sagnet engang skal have tient til stedsevarende Fængsel for et Fruentimmer, som man vilde have i god Forvaring. Her findes et lidet smalt Vindue, der neppe giver Dagens Lys, og oven i Hvælvingen er Hul, en halv Alen i Fiirkant, hvorigiennem den indmurede Fange siges at have faaet sin daglige Føde (D. Atlas. 3 D. S. 322).

48

have i Biælken et Hul til at sætte smaa Kanoner eller Svingbasser i. De nederste ere lidet større, med en skraa Fordybning i Muren, til at skyde med Haandgevær paa Fienden, naar han var kommen Bygningen saa nær, at man fra de øverste Skydehuller ikke kunde række ham. Endnu er denne Gang paa et Par Steder bevaret i sin gamle Skikkelse; men for det meste er den i denne Tid tillukket og indrettet til smaa Kamre, der have Lysning giennem hine Skydehuller. Hvor omhyggelig Peder Oxe, skjønt han selv aldrig havde lært Krigshaandværket, sørgede for at befæste sin Gaard, kan man see af denne Indretning; ligesom det og er bekiendt, at han paa Gisselfeldt havde et meget vel forsynet Tøihuus eller Rustkammer. Vel vare Tiderne i Danmark, da han byggede denne Gaard, saa meget roligere end i hans Ungdom, at han vel ikke behøvede at frygte for en lige Skiebne, som den hans Fader fik *); men hans store Rigdom har vel bidraget sit til at giøre ham forsigtig mod Overfald.

Peder Oxe, som byggede Gisselfeldt, hvor det nu staaer, var i sin Tid en af Danmarks rigeste Adelsmænd **). Men Du maa ikke efter vor Tids

*) I Grevens Feide blev Hr. Johan Oxe beleiret af Bønder og Borgere paa hans Gaard Nielstrup i Lolland, og da han selv vilde fyre en Falconet af, sprang den og slog hans Laar over, hvoraf han døde Torsdagen før Jul 1534, da hans Søn Peder var 14 Aar gammel.

**) Foruden de store kongelige Forleninger, han var benaadet med, og foruden Valløe, som han fik

Leilighed tænke Dih ham som Herremand, der ikke havde Sands for andet, end at skrabe Penge sammen, eller, naar det kom høit, sætte sin Rigdom til Skue i ødsel Pragt. Blot ved at see den grundfaste, varige Bygning, han her har reist, vilde Du see et Glimt af hans Aand. Men et langt herligere Minde har han reist sig i Danmarks Historie, og at han ikke blot forstod og tænkte paa et berige sig selv (som han vel heller ei forsømte) derom veed Krøniken nok at fortælle. Dersom en Mand, ene ved sin dybe Statskløgt, formaaede at ophjælpe et ved en tre Aars Krig yderst udmattet Rige, og sætte Kongen i Stand til med Kraft at fortsætte den i fire Aar, uden at trykke Folket og uden at tømme Skatkammeret, saaledes, at Landet ved Krigens Ende var i

med sin Kone, Mette Rosenkrands, eiede han i Siælland Gisselfeldt, Tølløse, hvis Hovedgaard han byggede, og Holmegaard; i Fyen Løgismose (ligeledes bygget af P. Oxe i hans sidste Leveaar 1575) og desuden andet Strøgods. Hvor stor hans Formue desuden har været, kan man see saavel af Skiftet imellem hans Arvinger, som deraf, at han, formodentlig i hans Landflygtighed, havde udsat i Antwerpen 92,406 Speciedalere; paa den Tid en uhyre Capital for en privat Mand, men hvoraf hverken han eller hans Arvinger nogensinde kunde faae en Skilling tilbage, da Antwerpen, som i Middelalderen var en af Europas største Handelssteder, under Revolutionskrigen i Nederlandene blev den saa ødelagt og forarmet at den siden aldrig kom paa Fode igien.

50

en mere blomstrende Tilstand, end da den begyndte – vilde ei enhver kalde ham en stor Statsmand? Dette var Peder Oxes Værk, og Danmarks Historie under Frederiks den Anden er hans Monument, som ingen Konge kunde formene Efterverdenen at reise ham, saaledes som det blev hans Slægt formeent, at sætte ham et ridderligt Gravminde i Frue Kirke. Hvad han desuden virkede for Videnskaberne, hvoriblandt vi maa sætte det øverst, at Danmark paa en Maaned skylder ham Tyge Brahe, og hvad han udrettede for Statshuusholdning og Oeconomie, kan jeg ikke udvikle. Men ogsaa om det sidste bærer Gisselfeldt Vidne i dets mangfoldige Fiskedamme, som han først lod udgrave og indrette; ligesom der og fortælles i Krøniken, at han var en af de Første, der indførte ”Karper, Krebs og anden usædvanlig Fisk i Danmark.”

At en Slags Frøer, der endnu selv hos Almuen bevare Peder Oxes Navn, har været iblandt disse usædvanlige Fiske, er vel ganske rimeligt; da man ikke let kan give nogen anden Aarsag til, at de have arvet hans uddøde Familienavn.

Neppe ventede Du, kiære Lovise! ved Begyndelsen af dette Brev, at faae saamaget at læse om Danmarks Riges Hofmester under Frederik den Anden; men jef veed, Du har saamegen Sands for dit Fædrelands Historie, at det ei vil være Dig ukiært. At skrive noget om Gisselfeldt, og ikke mindes Peder Oxe, var umuligt. Næsten lige umuligt er det, at tale om dette Herresæde, og tie om dem, som nu beboe det. Jeg har stræbt at vække en Forestilling hos Dig om den Mærkværdighed,

51

Stedet har fra mere end een Side; og jeg har villet skildre enkelte Træk af den skønne, smilende Natur, der paa alle Sider omgiver denne Gaard, og ved hvis Betragtning saamange lykkelige indtagende Billeder ere dannede i min Siæl –

Men meer end i Naturens Pragt
Sin Almagt skrev den Evighøie,
Han præged den med større Magt
I Siælen giennem Mandens Øie,
Og mere skøn end Rosen rød,
Hvis hulde Straaler snart forsvinde,
En Blomst fremvokste, da han bød
At blomstre frem den hulde Kvinde *)

Hvorfor jeg dog tier, hvorfor jeg ikke fra den ydre Skjønsbeds Forgaard fører Dig ind i det huuslige Tempel, hvor jeg første Gang i mit Liv fandt, ei blot Høihed, men den herligste Menneskeadel ved

Siden af den mest forfinede Cultur, hvor jeeg saae Natur og Ynde i de konststige Former, og Jordens reneste, himmelsendte Blomst trives frodigen selv i den høiere Verdens Glands – dette veed Du, uden at jeg siger Dig det. Det er ingen falsk Undseelse, som her tager Pennen af Haanden. Hvorfor skulde jeg ikke forkynde det Ædle og Skiønne, overalt hvor jeg fandt det, helst i en Tidsalder, da det ikke er for overflødigt? – Men der er Tid og Sted til Alt. Nu er Tiden, at Du følger mig ud i den nyere Have.

*) Oehlenschlaeger.

52

Disse Haveanlæg, hvorved Gaardens Omegn i de seneste Tider af Hans Excellence Greven af Danneskiold er bleven saameget forskiønnet, høre til dens første Mærkværdigheder. Vel ere de ikke af hele Miles Omfang og bramme ei med nogen ødsel og utidig Pragt; men de vidne om reen Konstsmag, og slutte sig med en fuldkommen Harmonie til den nærmest omgivende Natur, saaledes at Haven kun synes at være Forgrunden til det Landskab, hvortil Udsigten er aabnet. Meget heldigen er Stedets Beliggenhed nyttet, og enhver Forskiønnelse er ikke konstlet; men ligesom fremsprungen af Naturen selv. Naar en saadan Plet, hvor en skøn Natur er forædlet med naturlig Sands, tilfredstiller det uforvænte Øie, naar Siælen finder Hvile og Fred i den lille Verden, der omfatter enhver naturlig Skiønhed, som Landskabet selv kunde frembyde: da savne vi ikke større og mere konstige Anlæg; men glæde os ved, at man har tilladt Naturen at udvikle sig selv, og ikke fortrængt den vedfremmede, sammendyngede Prydelser. Jeg vilde kalde denne Have ved Gisselfeldt en egentlig dansk alle siællandsk Have; thi det er denne Natur, hvis Billede her er dannet; og jeg anseer det for en af dens første Fortrin, at her næsten Intet er, som jeg i denne Henseende vilde ønske borte.

Fra den inderste Borgegaard træder man igiennem en Jernport ud paa Broen over den brede Borggrav; og nu er man straks i Haven. Blomsterenge; og nu er man straks i Haven. Blomsterenge og Buskværk afveksle med hinanden, og giennem disse Anlæg føres man til en høi, hvælvet

53

Bro, hvorunder man ved det første Syn tænker sig en bred Aa, men finder en Landeveei, som her giennemskærer Haven. Denne Overraskelse er ikke ubehagelig, man veed i de første Øieblink ikke ret, hvor man er, og det har noget Selsomt ved sig, naar man, staaende paa Broen, hører Vognene rulle dybt under sig. Det er unægtelig den heldigste Maade, hvorpaa disse to Haver, som Landeveien adskiller, kunde forenes; og jeg fornøiede mig ret over, straks at finde en uventet og overraskende Idee udført. Thi de nyere Haveanlæg, der især skulde udmærke sig ved Mangfoldighed, ere snart paa Veien at hylde Eensformighed ligesaameget som de gamle. Naar Du saaledes tænker Dig nogle Lunde, helst af udenlandske Træer, med snoede Gange, nogle Græspletter, en Blomsterhave, en Kratskov, og naar det kommer ret høit, for ogsaa at prunke med Konst, et lille Tempel, en Eremithytte, men fremfor alting et chinesisisk Huus og et Par Broer over en Canal, i al Fald uden Vand – saa veed Du en saadan engelsk Have udenad, saa godt som enhver kunde beskrive en fransk Have, uden nogensinde at have været i den.

Er man kommen over Broen, da finder man til Høire en Steentrappe, der leder ned til et ei ubetydeligt Vandfald, som kommer fra en af de høiere liggende Søer. Dette Vandfald er ved store Steensamlinger, ved tæt omplantede Træer, benyttet til at danne et lille romantisk vildt Partie, hvis skiulte stille Eensomhed kun oplives af den nedstyrtende Vandstrøms brusende Lyd, og Bækkens sagtere Rislen

54

mellem Stenene. Det var mig et af de kiærerste Steder i den hele Have, og den alvorlige Contrast, som denne romantiske, eensomme Overgang danner til de muntre Egne, man nylig forlod, og de lyse, livfulde Partier, man hastigen føres til, er ikke uden dybere Virkning. Det Hele i denne Havescene er ikke stort; men heller ikke smaaligt, og intet fremkonstlet Blendværk lover meer, end man virkelig finder – et Vandfald i en Huulning af utilhuggede Stene, paa et eensomt, omskygget Sted.

En stor Deel af Haven er anlagt paa Skraaningen af de Banker, hvorpaa Gisselfeldt hæver sig; heldig er enhver Leilighed benyttet til at aabne Udsigten til Søen og det smilende Landskab imellem Skovene, hvis Forgrund Haven udgjør. Giennem en Afveksling af nydelige Lunde, blomsterhegnede Græspletter, overskyggede Gange og Smaaskove af Frugttræer og udenlandske Buskvækster, vandrer man ned i Dalen mod Vandet, der giennemskærer den, en Canal, som staaer i Forbindelse med Søen, og hvis Bredder forskiønnes ved indtagende Afvekslinger af Græssletter, Buske og Træplantninger. En Ø, hvorpaa reiser sig en lille Støttebygning med en lyseblaa Kuppel, er et venligt Hvilepunkt for Øiet; og vil man paa denne nydelige Plet see sig rundt omkring af Vand og med et frit Blik giennemløbe den livelige Skiønhed, der fra alle Sider tilsmiler Øiet, da kan man i et Øieblik ved en bevægelig Flydebro sætte sig selv over Vandet.

Har man dvælet en Stund ved Vandet, og nydt Dalens Skiønheder, og glædet sig ved den

55

stille, kærlige Natur, der overalt har en munter, livfuld, ungdommelig Charakteer – og man nu gaaer tilbage, for at overskue Dalen og de skraanende Bakker fra et høiere Standpunkt, da seer man efterhaanden de skiønne Anlæg mere og mere at hæve sig. Man seer den yndige Sø, glimrende som et klart Speil i Dybet, omgivet af Have og Skov, og af Engen, der lige for os med sin grønne Slette afbryder Skoven, og fra Søens lave Bred høiner sig mere og mere, indtil i den fiernere Baggrund Skov atter afløser den. Grønklædte, lysere Bakker hæve sig da frem over Skovene; et Landhuus reiser de hvide Mure over Bakkerne, og den hele Udsigt sluttes atter i Horizonten af Skovene – en vid Krands, der omhegner den sydlige Deel af den Egn, hvori Gisselfeldt ligger, omgivet af venlige Smaasøer paa alle Sider. At denne skiønne Udsigt er videst fra Gaardens øverste Værelser, kan Du indsee; men der gives et Punkt i Haven paa en af Høiderne, hvor man overskuer det hele Omfang af dens skiønneste Dele, hvor man har den store Aabning midt for sig, og hvor Øiet, efterat have forlystet sig ved enkelte Skiønheder, der i rig Mangfoldighed ligge udbredte for det, finder den sødeste Hvile ved at dvæle paa den dybe klare Sø, som Skov og Have lige venligt med de mørkere Skygger og det grønne Farveskær omfavne. Her vilde jeg længe hvile med Dig, kiære Lovise! og giøre Dig opmærksom paa saa mangen yndig Plet, jeg herfra opdager – men Tiden lider, og minder os om, atter at flige ned ad, for at følge

56

de Veie, der paa begge Sider af Søen lede os bort fra Haven.

Paa høire Haand vandre vi langs med Søens Bred, og over en lille Skoveng. Snart finde vi os saa ganske alene i den simple Natur, at vi let glemme, hvor nær vi ere den høie Borg og dens prægtige Haver. Den eensomme Vei fører os til en jævn Bakke, hvorpaa en beskeden landlig Bolig hælder sig til Skoven paa den ene Side, omgivet af en lille Have, der taber sig i en Græsslette. Her finder man den blideste og venligste Udsigt, man kan tænke sig, giennem Skoven, ud over høie Marker, over en Vei, der slynger sig giennem Dalen, og imod Hæsed, en lille Herregaard eller Avlsgaard, der ligger en Fierdingvei borte. Her er den Plet, hvor jeg har tilbragt nogle af de kiæreste Dage, jeg længe veed at mindes. Her har jeg atter følt, at ingen jordisk Glæde er reen som den, Natur og Venskab skienke

os, og at vi ingensteds lettere glemme en hver Misklang i Livet, end der, hvor – vi ikke længere høre den. Ja, dersom der endnu for den Enkelte kan gives nogen Salighed i Livet, som daglig synes at blive mere og mere forvirret og usaligt, da maa det vel væe den, i en saadan Eensomhed, saa inderlig fortrolig med en blid og rolig Natur, at leve i den Treenighed, der i Kiærlighed, Venskab og Videnskab skienker os Livets reneste, skyldfrie Lyst. – Jeg var udenfor den, og dog i den; ja jeg vil troe, at den Verden, min Phantasie skabte mig, var endnu skønnere end den skønne Virkelighed; men hvor meget jeg skylder denne, kan Du

57

bedst dømme om; De veed, hvor vanskeligt mine Ungdomsdrømme lade sig trylle tilbage.

Paa den anden Side af Søen fører Veien og fra Haven over et smalt Vand ind i den tætte skov. De forskellige indtagende Steder, vi her finde, og de skønne Vandringer, denne Egn frembyder, maa jeg nu ile forbi; thi jeg vil ende med at føre Dig bort fra den Skønheds Mangfoldighed, som vi have overskuet, og lede dit Sind til Eensomheds stille Ynde. Vi begyndte med lyse, smilende Billeder, med Naturens muntre Liv – vi ville ende med dens høitidelige Alvor, der skal kalde os fra sandselig Beskuelse til Anelse af det Høiere; thi vi ville ikke glemme, at den første bliver et tomt Intet, naar den ikke er i Stand til at vække nogen Idee. Det Sted, vi nærme os, er af alle Steder i Haven, som ved Konstens Virken have vundet høiere Betydning for Følelsen, det mest udmærkede; det er helliget det jordiske Livs Forgængelighed. Midt i Skoven er en eensom Plet, viet ved et Gravsted. Du veed, at jeg i det Hele ikke ynder den Idee, at afsondre de Dødes Haver fra de Huse, hvortil de høre. Lundene have tabt deres Hellighed, og den christlige Religion fordrer Templer og Kirkegaard. Overalt kunne vi tilbede Gud, og den hele Jord er hans Tempel; men dog er det i Kirkerne, hvor vi stræbe efter den høieste Afsondring fra det Endelige, og Opløftelse mod det Evige. Det er og i deres Nærhed at vi bør overgive Menneskets jordiske Svøb til Forening med Støvet, for at mindes, at Døden er Veien til Livet.

58

Men skøndt dette i Almindelighed min Overbeviisning, og skøndt jeg heller seer et Familiecapel end en Familielund for Afdøde – saa finder jeg dog, uden at jeg vidtløftig vil undersøge hvorfor, at der kan gives Undtagelser, som min Følelse billiger. At flytte Rousseaus Lig fra Poppeløen i Ermenonville til Parisernes saakaldte Pantheon, hvor de vel dyrke de samme Guder, som ellers overalt, var ikke bedre end et Kirkeran- Jeg nægter heller ikke, at denne Gravlund er maaskee det kiæreste aaf alle de Steder i Gisselfeldts Haver, som min Følelse udmærkede; og hvad Under, at det aldrig kan synes os upassende, naar vi see et Barn jordet i Naturens stille Helligdom? Vi vide jo, at det forlod Jorden, som en uaabnet, uplettet Lilielue; og vi tænke os aldrig mere levende, end her, Digterens Ord, at det ikke er dødt, men slumrer fødelig sagte.

Imidlertid er Tiden udrunden, og dette lange Brev skal endelig engang sluttes. Siden vi endnu ikke vare komne til Lunden, saa tag da til Afsted den lille Mindeblomst, jeg plukkede i'

Sophias Have *)

Hvorhen fører denne eensomme Sti; der fra Søens blomsterkrandsede Bred, fra den lyse Natur, leder mig ind i alvorlige Skygger? Hvorfra denne underlige Anelse, der pludselig opstiger i mit Indre,

*) Dette Navn har Gravlunden, hvor en lille Datter af Hans Excellence Grev Danneskiold, Samsøe er jordet.

59

og vidnende om overjordisk Udspring, gør mig fortrolig med et høiere Liv, end det sandselige? Hvilken Helligdom nærmer jeg mig her i den stille, mørke Lund?

Forsvundet er det lyse Sommerliv og Naturens Blomsterpragt. I den dybeste Eensomhed vandrer jeg i Skovens Hvælvinger, og drømmer mig langt borte fra Verdens Uro og Menneskers hvileløse Stræben. Træt af hiin berusende Mangfoldighed, synker jeg i din Favn, rolige Natur! og som Du hist lod Nydelse udstømme over mig af din rige Fylde, saa kvæger Du mig her med salig Hvile. – Hegnet aabner sig; tættere Skygger omhvælve mig; mørkere bliver Skoven, og Eensomheden dybere; en hemmelig Følelse siger mig, at jeg er nær Maalet, som disse bugtede Gange lede mig til.

Er det denne lille Eng, som Bøgene saa venligt omskygger, hvor jeg skal søge din Have, Sophia? Er det her, Du leger blandt hvide Roser og Liljer, naar Maanen ved Midnat sender Dig sin blege Straale, naar Nattergalen tier i Lundens Dyb, for at høre din barnlige Gang? – Jeg seer dig, spæde Blomst! hvor du i den tidlige Vaar slynger dig ømt til dine Søstre, og hvor de fine, duftende Blade stræber at udfolde sig af den lille knop; hvor du suger Kiærligheds blide Straaler, og fryder dig barnligt ved det vaagnende Liv. – Jeg seer Himlen mørknes, og Vaaren flye; en Storm fra det kolde Nord farer susende giennem Blomsterdalen; under dens barske Vingeslag segner den yndige Rosenknop, og det spæde Liv stivner, berørt af dens

60

iiskolde Aande. – Du visnede, venlige Blomst! og Elskendes hede Taarer kunne ikke smelte den Iis, der lagde sig om din Hiertesrod. Reen og uskyldig forlod Du Jorden for at henplantes i en skønnere Have, hvor den slumrende Spire skal vækkes, og det unge Liv atter fremblomstre ved den evige Kiærligheds Varme. Med Smertens Taarer, med Haabets Smiil stode de Elskende ved dit Lig; og her, i den eensomme Lund, hvor jordisk Smerte dør hen i stille Veemod, her lagde de Dig i det moderlige Skiød, hvor vi alle skulle hvile. – Det var Nat og Maanen lyste venligt giennem det unge Løv; Drosselen sad paa en Kvist, der bøiede sig ned over dit Leie, og sang i blide, klagende Toner din Gravsang; Vaarens Engel gik igiennem Lunden, og bød tusinde Blomster spire paa din Grav, til et Tegn, at dit spæde Liv kun slumrer, og ikke er dødt. – Men Kiærlighed plantede Mindets hvide Rose, - og bød den slynge sig om den kolde Steen; saa sletter Livet Erindringens evige Krands om det Døde! Den lille, hvide Urene i det grønne Græs, halv skiult af venlige Urter, og omhyllet af smilende Blomster – den siger os et alvorligt Ord om Død og Forgængelighed, om det ssom svinder, og det som varer evigt – den siger os, skønnere end noget konstigt Sprog, hvad Hiertet skrev, og hvad Hiertet føler: **Sophia! du var dine Forældre saa kiær.**

61

Sov da sødt i Uskylds Fred!
Ingen Storm skal meer dig vække.
Vuggen, hvor du lagdes ned,
Vaaren skal med Blomster dække.

Medens Livet venligt her,

I din lyse Foraarshave,
Blusser i sit Morgenskær,
Er hver Blomst til dig en Gave.

Naar i klare Sommernat
Vaagner af din Søvn du smiler,
Ei du eensom og forladt
I dit Rosenleie hviler

I den tause Midnatsstund,
Naar ved Dødens Røst vi bæve,
Seer jeg hist af mørke Lund
Hvide Alser let fremsvæve.

Medens de i Straaledands
Over Engen hen sig svinge.
Flette de en Liliekrands.
Som de vil Sophia bringe.

Venligt med din spæde Haand
Gravens Roser du dem byder,
Og med huld og barnlig Aand
Ved den søde Leg dig fryder.

Kommer kølig Morgenstund,
Dysse de dig mildt i Slummer,
Vaage ved dit første Blund,⁴Viste fra dig Jordens Kummer.

62

Nærmer sig da barske Høst,
Svøbt i Storm og kolde Taage,
Hviler du ved Moders Bryst
Med de lukte Øienlaage.

Naar til Hvile selv hun gaaer,
Breder hun det hvide Lagen.
Vinterstormen aldrig naar
Did, hvor Nat har afløst Dagen.

Sov da født i barnlig fredag
Under Jordens lune Dække.
Sov! – til evig Herlighed
Engang dig Guds Engle vække!

IV.

Til P. Dons.

Gisselfeldt.

Skulde Du undres over, kiære Ven! at dette Brev er skrevet i Siælland, som jeg kun vilde giennemfare, og hvor jeg derimod snart i Kiøbstæder, snart i Landsbyer og paa Herregaarde, slaaer mig til Ro, som om jeg reiste for at prøve, hvor jeg bedst kunde pleie min Magelighed: saa maa Du dog, naar Du vil udfinde den rette Grund til mit Ophold paa G., antage et Slags usynlig Trolddom, der her fængsler mig. Jeg kan i det mindste ikke angive Dig nogen anden; og man skulde dog troe, at Ingen kunde bedre sige Dig, hvorfor jeg endnu er her,

63

end jeg selv. Sagnet om det fortryllende Gurre, hvor man aldrig kunde faae Kong Valdemar fra, naar han først var kommen der, kunde her retbeiligt falde Dig ind; om det ellers var Dig muligt, i Tænkningen at forbinde to saa ulige Gienstande, som Din Ven, der tvivler om nogensteds at finde det tabte Paradiis, og hiin snilde Konge, der, efterat have søgt det allevegne, endog i det hellige Land, endelig fandt det i Gurre.

Men for at Du ikke skal forarges over en saa phantastiks Aarsag, eller Uaarsag til min Dvælen i denne Egn, kan jeg jo let give Dig en Skingrund, som du kan være bedre tient med. Jeg kan sige Dig, at jeg er bleven fordybet i Fichte eller Jean Paul, et Reiseselskab, som jeg tog med fra Kiøbenhavn, og som troligen har fuldt mig – i min Kuffert. Eller maaske troer Du heller, at min antiquariske Aand har rørt sig, og at Fortryllesen har sit Sæde i Gravhøie og Steendysser. Skiøndt jeg nu her ikke har seet en eneste (ikke engang en eftergiort), er det vel dog muligt, at der kan gives en Mængde af dem omkring i Skovene, der virke med en skiult Magnetisme. For end mere at sætte Dig i Stand til at svare Dem, som muligen kunde spørge Dig, hvad jeg bestiller paa Gisselfeldt, vil jeg gjøre en lille antiquarisk Digression med Dig til Broby Kirke; thi at jeg skulde gjøre n heel Vandring med Dig, der i al denne Tid ikke har ladet mig vide om Du er død eller levende, kan du ikke vente.

Broby Kirke er Sognekirken til Gisselfeldt, og Peder Oxen lod den bygge af ny, ligesom Gaarden.

64

Voldstedet af det gamle Gisselfeldt, nær ved Beks Mølle, en Fierdingvei fra Gaardens nærværende Sted, saae jeg paa Veien til Kirken. Det er en maadelig Fiirkant paa et forhøiet Jordsmon, med Spor af Volde og Grave, og levninger af Mure i Grunden. I Broby Kirke er Peder Oxen – ikke begravet. Ikke desmindre kan Du der finde et Monument opreist i Muren paa høire Side af Alteret, med den Indskrift:

Her lygger Peder Oxen til Gisselfeldts begravet, som af nye lodt bygge thenne Kircke och Gaardt och flitte paa these Stedhe the nu staa. Som døde An. Do. 1575 then 4 Dag November.

At Peder Oxens Arvinger 1576 vilde have reist ham et saadant Gravminde i Choret i vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, og at det blev dem forbudet, sees af et Brev af Frederiks II. (i P. Oxens Levnetsbeskrivelse af Ryge. S. 336.) Som Grund angives deri, at saadanne over Jorden ophøiede Begravelser tilhøre Herrer og Fyrster, og ikke have været i Brug her i Riget, uden en stakket Tid tilform; desuden vilde

Begravelsen borttage Plads for fyrstelige Personer, som ved Ceremonier havde deres Stade i Choret. Hvorfor Kongen befaler, at hvis de vilde give P. Oxe nogen anden Sepultur, end hans Lige af Adelen pleiede at faae, skulde de lade den gjøre i hans Sognekirke. Dette skete da ogsaa. I Frue Kirke fik han kun en simpel Ligsteen, og en Trættavle, ophængt paa Væggen. Men Gravmindet af Steen, som dengang fandtes alt for prægtigt for den mægtigste og rigeste Adelsmand i Landet og nu vilde

65

findes alt for tarveligt for den ubetydeligste, blev opsat i Broby Kirke *). Det er en Steen, omtrent 4 Alen lang, hvorpaa sees P. Oxe, liggende paa Ligsengen, omgivet med alle sine Ander, og neden under en hvilende Dødningsrad midt iblandt de adelige Vaabener. Et andet ziirligt Minde, bestaaende af et Slags Skab med to Døre, i hvis Midte Christi Opstandelse forestilles udhugget i Alabast, og indeni paa Døren en knælende Ridder og Frue, med gudelige Indskrifter, har P. Oxes Enke 1579 ladet sætte over sin Mand i denne Kirke, hvor det er ophængt paa Væggen.

En senere Eier af Gisselfeldt, Adam Levin Knuth, en merklenborgsk Adelsmand, Christian den Femtes Yndling, ligger i denne Kirke i en indesluttet Begravelse. Han døde ugift, 51 Aar gammel, den 13 Jun. 1699. I samme Begravelse ligger Hilleborg Grevinde af Holk, en Datter af Grev Christian Holk, som faldt i et Slag i Skaane 1675. Hun var Hofdame og Knuths Forlovede; men han døde for Brylluppet, hvorpaa hun forlod Hoffet og døde ugift 1724.

*) At det er den samme, der skulde være sat over Peder Oxe, i Frue Kirke, matte man i det mindste slutte af Indskrifternes Begyndelse. Men dette modsiges igien af dens øvrige Indhold. Det kan ellers mærkes, at af Aarstallet ere blot de to første Tal (15) malede, som det Øvrige af Indskriften; de sidste (75) derimod indhugne, hvoraf man kunde troe, at Stenen var giort førend han døde.

66

Det syes rimeligt, at Brylluppet har fundet Hindring, siden hun, da Knuth døde, alt var 41 Aar gammel. Da hendes Kiste for nogle Aar siden blev aabnet, fandt man under hedens hoved en Brevveksling med hendes Forlovede, som maaskee kunde have oplyst Adskilligt i begges Levnet; men Brevene bleve, af en Agtelse for Afdødes Villie, som Historieskriveren ikke altid er tilfreds med, næsten urørte nedlagte paa deres Sted, og Kisten tilspigret. Knuth er beliendt nok i Christian den Femtes Historie. Paa Gisselfeldt, som han eiede til sin Død 1699, da hans Arvinger solgte det til Gyldenløve, har han søgt at forvige sig ved den Indskrift: Velbaarne Hr. Adam Levin Knuth, der findes paa mere end eet Sted,

Efter denne Digression sjal du nu faae en Episode, hvis Gienstand er Bregntved. Dette Grevesæde besøgte jeg i Formiddags i et saare kiært Selskab, hvis Deeltagelse forhøiede min Gløde ved at skue og nyde det blomstrende Sommerliv, hvis Venskab var det skønne Baand, der bandt min Siæl endnu fastere til Naturens Skønhed. Saaledes i det mindste skulde man altid nyde og beundre denne; thi alene er man dog egentlig egoistisk selv i den reneste Nydelse.

Veien fra Gisselfeldt til Bregntved løber forbi Torup Sø. Jeg maatte nævne den, ikke blot fordi den bidrager til at forskønne Gisselfeldts Egn; men ogsaa fordi den er noget mere end enhver anden lille Sø. Den er meget dyb og fiskerig; og foruden usædvanlig store Giedder og Aborrer fanger

67

man der et Slags smaa Fiske, der sielden skulle findes i fersk Vand. (De Svenskes Strømning). Men endnu mærkeligere er det, at man i denne Sø finder Rav, og det stundom i betydelig Mængde. Saaledes fandt man engang i en Giedde et Stykke, større end en knyttet Haand, der endnu giemmes paa Gisselfeldt. – Den lille Landsby Torup, som hører til denne Hovedgaard, kunde jeg faae Lyst til at beskrive, hvis ikke Landoeconomien laae uden for min Cyklus. Man sagde mig, at dens Gaarde, paa een nær, for faa Aar siden vare udskiftede til Huusmænd, som hver have en halv Snees Tønder Land, og leve deraf i en sielden Velstand. Jeg fandt i et Par af deres Boliger en Orden og Pyntelighed, som vidnede derom, og virkelig overraskede mig. Saaledes, tænkte jeg, skulde man overalt sørge for, ay skaffe Landet Huusmænd, og ikke Stoddere. – Jeg fortæller Dig dette egentlig for at give Dig en Prøve paa min Iagttagelsesaand, og for at vise Dig, at jeg endog ppaa en halv Miils Vei kan giøre statistiske og oeconomicke Bemærkninger. De seer deraf, at ingen med Grund kan beskylde mig for, at jeg reiser blot som Sværmer eller Drømmer. Hvis ikke mine Bidrag til den danske Fiskehistorie kan giendrive enhver saadan Beskyldning, matte jeg forstaae mig lidet paa hvad et Beviis er.

Var jeg Landmand, vilde jeg have fundet Veien til Bregntved usigelig skøn, da den førte giennem lutter veldyrkede Marker. Mage til disse

68

Rugagre i Størrelse og frodig Vækst veed jeg næsten ikke at have seet. Dette Herresædes nærmeste Omegn er ellers ikke saa venlig og rig paa afvekslende Skjønhed, som Adgangen til Gisselfeldt. Haven var fordem meget i Ry, og til den styrede vi da først vor Gang. Dens Anlæg falder ind i Midten af forrige Aarhundrede, og Du vil deraf, uden al Beskrivelse, kunne slutte, i hvilken Smag den er udført. Den er af en meget betydelig Størrelse, og synes paa en Maade at være i Forbindelse med den nærliggende Skov; dette bidrager noget til at formindske Anlæggenes regelmæssige Stivhed, skjøndt Udsigterne over de fleste af Havens egentlige Partier ere indskrænkede og uden oplivende Afveksling. Et af de venligste Steder jeg fandt, var en lille Sø, omgivet af Hækker og Skov. Betydelige Omkostninger ere i sin Tid anvendte paa denne Have; endnu er den meget vel vedligeholdt, og den har i sit Anlæg en vis Prægtighed, der paa saadanne Punkter, hvor man overskuer en større Deel af Haven, giør et ei ufordeeltigt Indtryk. Et saadant er det Sted i den snorlige Hovedaabning, som giennemskærer Haven, hvor en Obelisk er opreist til Kong Frederik den Femtes Minde. Dens Standplads er temmelig høi, og Opgangen fra den ene Side er en lang Række af brede Steentrapper, deelte i adskillige Afsætninger. Den er ret vel udarbejdet af et siællandsk Mineral, Kalksteen fra Farø, hvoraf ogsaa Havens øvrige Steenprydelser ee forfærdigede. Støtten er prydet med Kongens halvophøiede Billede i hvidt Marmor, og paa

69

den fiirkantede Fod læses en latinsk Indskrift paa en Marmorplade, til en taknemmelig Erindring om den ophøiede Giver af Bregntved og hans aarlige Besøg paa Stedet. Paa den runde Steenforhøining, hvorpaa Støtten staaer, er følgende indhugget paa Dansk: ”Til den bedste Konges Minde helliger Bregntved denne Pyramide og Farø sine første Blokstene.” – Det fornøiede mig ikke lidet at giøre den Erfaring, at Siælland eier en Steenart af den Haardhed, at den er tienlig til saadant Brug. Skjøndt denne Støtte snart har staaet i 40 Aar, fandt jeg den ganske heel og holden, og Stenene kun lidet forvittrede.

Det er ret interessant, for Contrastens Skyld, at see Bregntved og Haven ved dette Grevesæde, naar man kommer fra Gisselfeldt. Hovedbygningen paa det sidste Sted er gammel, med gothisk Kraft og Ærværdighed; dens Udvortes sætter os nogle Aarhundreder tilbage i Tiden. Indeni er derimod alt efter

den moderne Smag, og kun faa Spor af Bygningens Ælde ere kiendelige. Bregntved har en temmelig ny Hovedbygning, i dens nærværende Skikkelse fra første Halvdeel af forrige Aarhundrede. Dens Udvortes er lyst og liveligt; den er lav, og ikke bygget i nogen ædel Stiil, men dog stor og anseelig nok, og dens Nyhed, naar den lignes med Gisselfeldt Kloster, falder straks i Øinene. Indeni sættes man detimod et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden. En Mængde store Værelser og Sale ere prydede med forældet, fyrstelig Pragt og solid Luksus, der i det Hele ikke mishagede mig.

Bregntved omkring midten af 1800-tallet.

70

Nogle af disse fandt jeg endog smukke og egentlig Smagløshed ingensteds uden i Kirken eller Capellet, der er meget lyst og klart, men overlæst med Gips, Forgyldning og broget Stads. Af vor Tids lette, elegante Glimmer og ubetydelige, smagfulde Fiinhed findes derimod ingen Spor. Fra Værelserne i aanden Etagage har man en vid og skøn Udsigt. Man overseer den hele store Have, og et rigt Landskab, begrændset i Horizonten af Skov, med Afveksling af Høider og Sletter, men ganske uden Vand.

Haven ved Bregntved kan vel i Størrelse, men ikke i Skjønhed og Naturfylde maale sig med Gisselfeldts Haver. I disse forener sig den nyere Havekonsts Skjønhed med Levninger af den ældres Ærværdighed; og den gamle Bygning, med den saare herlige Beliggenhed paa en fremragende Høide,

hæves dobbelt ved den venlige og alvorlige Ynde, som Naturen har skienket dens Omegn, og som Konsten saa heldigt har nyttet. Ved Bregntved har Naturen været mindre gunstig; og Konsten har fulgt de stive Former, som dræbe al fri, levende Skjønhed. Men Havens betydelige Størrelse holder os skadesløs for noget af hvad herved er tabt; ligesom en vis konstig Prægtighed opretter noget af hvad der savnes i naturlig Ynde. Det er interessant at see et næsten fuldstændigt Værk af den ældre Havekunst, hvilket man nu snart maa kalde et Monument; og jeg fandt ogsaa her Lejlighed til at bestyrke adskillige af mine Ideer om Forholdet imellem de to høist ulige Maader, at forskionne et landligt Opholdssted.

71

Det ver langt fra, at den nyere Havekunst, med dens Stræben efter Naturens Efterligning, allevegne er heldig nok til at virke det, den sigter til, eller faae os til at glemme Konsten over Naturen. Dens Opgave er saameget vanskeligere at løse end den, der fattes den ældre, arkitektoniske Havekunst, som hiin egentlig gaar ud paa at fremstille blot Naturvirkning og reen Naturskønhed – eller paa en Maade at producere, hvad Landskabsmaleriet efterligner. Denne Blanding af Natur og Kunst – ligesom et plastisk Billede af Naturen, der omtrent forholder sig til Landskabsmaleri, som Billedstøtten til den malede Figur – kan vel modtage Harmonie og Skjønhed; men vanskeligere lade de sig frembringe, hvor de ikke alt ligge i Naturen. At forædle en naturlig Skjønhed opstaae, hvor Konsten slet ikke fandt den; thi den umærkelige Overgang fra Kunst til Natur er her langt vanskeligere at frembringe. Hertil kommer endnu, at Idealisering, uden hvilken Kunst dog ikke lader sig tænke, er i Havekunsten, hvis denne vil blive sin Charakter og sit Forbillede tro, een af de tungeste Opgaver. At ville overgaae Naturen i dens egen Virken, er ligesaa daarligt, som umuligt. Naturen selv maa være Konstens Ideal; og at nærme sig den, er egentlig alt, hvad Konsten her kan gjøre. Det, man kalder Naturens Forskionnelse, er enten det Modsatte af hvad det vil være, eller det er ikke andet end en hielpsom Haand, Mennesket rækker Naturen i at udfolde sin Skjønhed. At ville op-

72

naae Idealisering, ved at sammenpakke Naturens rige Mangfoldighed i et snevert Rum og dynde de forskielligste Naturscener saa tæt paa hinanden, som Billeder i en Perspectivkasse, er i Grunden kun barnagtigt Legeværk, der frembringer en dvergagtig, forvoksen Natur, ligesaa uharmonisk, som de gamle stive Konsthaver ere livløse og uæsthetiske. Heller een heel, udviklet og stor Scene, end tyve forskiellige Miniaturbilleder af Naturen, hvor den ingensteds selv er tilsyne.

Bygningskunsten har den nyere Havekunst altid villet tage til Hielp, for at forstærke sin Virkning. Ved en harmonisk Forening imellem den Værker og en skøn Naturomgivning, vilde den fremstille et Billede af Menneskets Liv og Virken, umiddelbar ved Siden af Naturens. Det er unægtelig, at denne Kunst er bedst skikket til at træde i Forening med Havekunsten, og at man ved en Bygning langt lettere kan frembringe en harmonisk Virkning i en Havescene, end ved en Statue eller en anden Prydelse af Billedhuggerkunsten, som vel næsten altid trænger til en arkitektonisk Omgivning, eller til en nøie Forening med denne Kunst, for at gjøre sin fulde Virkning. Jeg troer, at den skjønneste Billedstøtte, hensat midt i en Have, maa tabe meget af sin Virkning; og mit Øie har aldrig kunnet blive ret fortrolig med deslige Haveprydelser, som ogsaa tilhøre de ældre Konsthaver langt mere end de nyere Landskabshaver. Da jeg imidlertid ikke har seet nogen italiensk Villa, og er ukiendt med den sydlige Natur, hvor maaskee saadanne Prydel-

73

ser kunne være mere paa deres Sted i en Have, vil jeg ikke tillægge denne Sætning almindelig Gyldighed. Men dorum troer jeg, at kunne være overbeviist, at i Nordens Haver ere arkitektoniske Prydelser de mest passende; og selv med disse mener jeg man bør være saa sparsom, at de intet Øieblik fortrænge Naturen, som overalt maa være den herskende Genius. Hvorvidt ethvert Land bør have sin egen Havekunst, og hvorvidt en skøn Forening af flere Landes Natur, med harmoniske Overgange, kan finde Sted i store Haveanlæg, lader jeg være uberørt; da saadanne hos os ere og maa være saa sieldne, at saare faa ville falde paa denne Idee, og endnu færre udføre den.

Men jeg kommer tilbage til Sammenligningen imellem den ældre og nyere Havekunst, som jeg egentlig kun vilde gjøre, i Henseende til begges Forhold til Bygningskonsten. Da den ældre Havekunst selv er næsten heel arkitektonisk, synes den at maatte slutte sig nærmest til denne Konst; og virkelig, naar vi see en fransk Have ved et Slot eller en anden stor Bygning, da kunne vi tænke os Haven, som et Slags Fortsættelse af Bygningerne. Men ved denne Naturens Indpersning i en Form, der ophæver aldeles dens ubegrændsede Frihed, fremvirkes da ogsaa hiin Stivhed, som man i nyere Tider har gjort saa latterlig. Dog kan maaskee denne Forening under visse Betingelser have en Side, der ei ganske er at forkaste. Et pragtfuldt Slot midt i en engelsk Have, hvor Alt er Natur,

74

vil neppe tage sig meget godt ud. Jeg troer, ved en saadan Bygning behøves en Overgang, førend man ledes ind i Naturen selv, og at denne ret passende kan skee ved en Samling af høie Alleer, Kratskov, Blomsterpartier, smaa Enge, Vandsamlingeer, o. desl.; i hvilken, uden regelbunden Stivhed, en tvangløs Orden slutter sig paa den ene Side til Huset, som der faste Middelpunkt, og paa den anden Side til Naturen, som den frie, ubegrændsede, bevægelige Peripherie. Hvor man nu ved et Slot eller Herresæde har en saadan Have, som maaskee voksende og blomstrende giennem et heelt Aarhundrede har omhegnet Bygningerne: der gjør man vist ilde i at ødelægge Konstens Værk, for at gjøre det saare mislige Forsøg, at lade Natur træde i dens Sted; og handler langt klogere, naar man med skaansom Haand kun borttrykker saameget af Stivheden, som den gamle Form, uden at ødelægges eller vanskabes, tillader. Til en ny, eller saakaldet engelsk Have hører unægtelig ogsaa et engelsk Landhuus; og en Bygning fra Begyndelsen eller Midten af det attende Aarhundrede vil saare sielden passe til en Have fra Begyndelsen af det nittende.

Jeg tror derfor, at Haven ved Bregntved passer ret vel til Bygningen. Begge ere temmelig stive; men begge heller dem Heelhed, som her nu er, end den Halvhed, som jeg vilde finde, hvis her var en modern Bygning til den gamle Have, eller en konstlet Naturhave til det gammeldags Herre-

75

slot; - og hermed maa min Episode være forbi og mit Brev sluttet.

V.

Til C. F. Molbech.

Gisselfeldts

Du seer af dette Brevs Overskrift, at jeg denne Time endnu er midt i Siælland, skøndt jeg efter min Bestemmelse alt skulde være paa hiin Side af Havet, hvilket dog ikke vil sige andet end i Falster eller

paa Møen. Men Siælland vil ikke slippe mig saa let. Derfor førtes jeg hid, hvorfra man, med Øie for det Skiønne i Naturen og Sands for det Indtagende i Livet, ikke saa hastig kommer bort.

Her er hverken Sydsjællands skovkrandsede Strande, eller Møens Kridbjerg: men her er nok for at standes mig, og gjøre Standsningen kiær. Du vilde maaskee minde mig om de faa Øieblik jeg har tilbage, og det fierne, vinkende Maal – men, naar vi kunne naae dette paa en Blomstersti, vælge vi dog heller denne, end den nøgne Klippevei; og naar Livets Blomster smile os kiærlige og skyldfrie i Møde – mon det er, fordi vi stedse med kolde, mod det Fierne stirrende Blik skulle gaae dem forbi, uden at offere dem et Øieblik? – Bliver end Øieblikket til Timer eller Dage, er dog Intet tabt, saalænge vi ei tabe os selv i det Nærværende, og lade os henrive af den Strøm, der hvirvler os om-

76

Kring i skuffende Kredse, uden at bringe os Maalet nærmere. – Endnu har det ingen Fare; hun har jo vinket mig, den sneebarmede Mø, hyllet i det blaae Taagesløv, og i Morgen iler jeg herfra, for at nytte de faa Dage, jeg endnu har at raade over. Dette var det, min kiære Broder! Jeg vilde fortælle Dig, eller med andre Ord, min Reise til Stævns Klint den 25de Junii.

Veien fra Gisselfeldt til Store Hedinge, henimod fire Miil, fandt jeg ikke ganske ubehagelig. Den fører vel ikke giennem Skovegne og har ingen vide Udsigter; men man seer dog af og til i nogen Afstand Skov paa begge Sider, hvilket hielper til at hæve Eensformigheden, og i den seireste Grøde, og det friske Sommerliv forhøier Naturens mindste Ynde, er selv en Reise giennem Stævnsherreds flade Egne ikke ubehagelig. – Den første Kirkeby, jeg kom igiennem paa Bregentveds Gods, va Dalby, en pyntelig Landsby med en stor smuk Kirke. Jeg erindrer denne By, fordi dens Navn Dalby, kan udledes ligesaa bagvendt, som *lucus a non lucendo*. D. e. en By, der ikke ligger i en Dal, men tværtimod paa en høi Banke. Straks efter at jeg var kommen forbi Tryggevælde, fordum et kongeligt Slot, nu en meget simpel Herregaard, der hører til Grevskabet Bregentved, og jeg var kommen over Aaen, der i en Længde af et Par Miil er Grændseskiellet for Halvøen Stævnsherred, faae jeg den anden Kirkeby for mig, og det var Hellested. Hundrede Resisende vilde med Ligealdighed have kiørt

77

forbi denne ringe Landsby; men ikke saasart hørte jeg Navnet, før en taknemmelig Følelse bød mig at standse, og offere nogle Øieblik til en Mands Erindring, hvis danske Aand, jeg ører, hvis rene Iver for Danmarks gamle Tungemaal jeg md Agtelse paaskiønner, hvis Arbeider med halvandet hundrede Aars Alder endnu ikke ere forældede. Det var ham, der gav os den første danske Sproglære paa Dansk, der reddede hundrede af vore gamle Viser fra Undergang, og samlede den Skat af Folkeviisdom, der lever i vore Ordsprog – det var den ærlige Peder Syv, hvis Grav jeg vilde besøge. Jeg kom ind i Kirken, og den snaksomme Degn vidste at fortælle mig mange Ting; men hvor P. Syv, der døde som Præst i Hellested 1702, havde sit Hvilested, kunde han ikke sige mig, og ingen Steen eller Tavle røbede den mindste Omsorg for hans Minde. Degnen viste mig siden et Huus, bygget af en blandt de senere Præster. I en Biælke over Døren, der er taget ud af den nedbrudte og ombyggede Præstegaard, sees Bogstaverne P. S. og K. A. H. (Karen Andersdatter Hoff) indskaarne med Aarstallet 1665, som var Aaret efterat Peder Syv kom til Hellested. Dette er da det eneste Monument, som den danske Sprogkyndigheds Fader har paa et Sted, hvor han i 38 Aar var Præst; og end ikke dette saare tarvelige Minde finder man der, hvor man helst maatte ønske at see det, og hvor det af Agtelse for Manden, der log sætte denne beskedne Indskrift, burde være bevaret: i Præstegaarden. I Kirken er for Resten en underjordisk Begravelse, hvor efter Sigende nogle af

Stedets Præster skulle ligge: her maatte man maaske søge P. Syvs Grav. I et aabent og gitterhæget Gravsted over Jorden er en Arvebegravelse, hvor nogle af de Juellers Slægt ligge, og blandt disse Fædrelandets og femte Christians Tro Mand, den kloge, sindige Jens Juel, en værdig Broder og Danmarks store Søhelt *).

Jeg nærmede mig Store Hedinge paa en Vei hist og her rigelig belagt med Flintestene, og fik derved en ikke behagelig Mindelse om, at jeg ogsaa nærmede mig Klinten. Ved at see denne By, kan man vel omtrent gjøre sig et Begreb om en liden Kiøbstad i Danmark, som den var for tre til fire hundrede Aar siden. Den største Deel af Husene ere straaakte, og ligne udentil Bønderhuse. Man veed en Tid ikke ret, om man er i en Landsby eller en Kiøbstad, og virkelig er Byen ogsaa en Blanding af begge. Den har henved 600 Indbyggere, og til denne Folkemængde over tre hundrede Tønder Hartkorn af meget gode Jorder. Det er i det Hele at mærke ved Stævnsherred, at Jordbunden i Almindelighed ved

*) Han eiede Gaarden Valbygaard, som ligger i dette Sogn og blev ophøiet til et Friherskab under Navnet Juellinge, da Geheimeraad Juel den 10 Dec, 1672 blev Baron. I Aaret 1719 kom den, ved Mageskifte imod Halsted Kloster i Lolland, til Kongen, har været i det Danneskiøldske Huses Eie, og hører nu til Bregentved. Om nogle Gravhøie i Egnen af Juellinge, som Baron Jens Juel lod aabne, taler P. Syv i Kæmpeviserne S. 506.

dens Rigdom paa Kalkdele, hører til den frugtbarske i Siælland.

Det eneste, der i Store Hedinge kunde tildrage sig min Opmærksomhed, var Kirken. Jeg fandt dens Udportes langt mere pynteligt, end jeg havde ventet; og uagtet dens heel forunderlige Bygningsmaade, indtog den mig straks ved et Anstrøg af Ælde, som jeg ikke fandt udslettet, men heller opfrisket ved den nye Malning. Som en stor Landsbykirke er den anseelig nok, og dens usædvanlige Bygning, men fornemmelig de sieldne, fuldkommen bevarede Løngange i Choet, som jeg mener vidne om temmelig høi Ælde, fortiene Opmærksomhed. Enhver, der seer denne Kirke, med dens ottekantede Mellembygninger med spidst opløbende Blytag, midt imellem to Taarne, af hvilke det største og høieste er det egentlige Kirketaarn, og det andet Choret, maa falde paa den Tanke, at disse Bygninger enten slet ikke høre sammen, eller for Løiers Skyld ere hensatte ved Siden af hverandre, for at udmærke Kirken ved regelløs Uorden. Saa er det dog kun tildeels. Kirkens midterste Deel, som var høiere end den nærværende Bygning, nedsat af Ælde *) midt i det 17de Aarhundrede, hvorved det Indvendige af Kirken for en stor Deel blev ødelagt, og man fandt da paa. I Stedet for at forene Taarnene ved en ordentlig Længe af passende Høider, at lade det skee ved et ottekantet Huus, der tager sig ganske under-

*) I Supplement til danske Atlas S. 416 hedder det, at Tordenen var Skyld i dette Uheld.

ligt ud imellem de to høie Taarne. Indeni er Kirken langt fra ikke saa uordentlig, som udentil. Ved en Hoved-Reparation, foretaget for faa Aar siden, der kostede Kirken over 3000 Rigsdaler, er der raadet Bod paa alle den Brøstfældigheder; men tillige har den faaet en saa modernt Udseende, at man neppe gienkiende den Kirke, man udentil saae. De spættede eller marmorfarvede Vægge, og Loftets

Malning med brogede Blomsterkrandse paa den hvide Grund, vilde ikke ret behage mig, saa lidt som Alterets Baggrund, der forestiller en Thronehimmel med en kongelig Krone over. Derimod fandt jeg de nye Vinduer, med store Ruder af en passende Form, i det mindste langt smukkere end dem, jeg andensteds har seet i moderniserede Kirker, hvor en lav Sparsomhedsaand skinner frem giennem halv tilmurede Vinduer og smaa, uklare Ruder. Denne sporer man aldeles ikke her; alt er, om just ikke svarene de til Kunstens og Smagens Fordringer, dog anstændigt og pynteligt. Herfra undsager jeg imidlertid en høist uorthographisk Indskrift i Choret, der mælder om, naar og under hvis Bestyrelse denne Reparation er skeet. Jeg erindrer mig, at Professor Nyerup engang alt har paaanket den, som en Politiesynd. Dog kan Politievenes Udgifter endnu ikke sætte den blandt de Uordener, som han ved sit kritiske Blad har afhiulpet. – Foruden alt dette har Kirken siden 1789 faaet et Orgelværk, som alt er ubrugeligt, et nyt Alterklæde, nye Viinkander, med flere Prydelser; og dens Finantser ere desuagtet i god Stand. Sligt møder man ikke hver dag i

81

Aaret; saa lidt som man i enhver gammel Kirke finder en slig Mærkværdighed, som de hemmelighedsfulde, i Muren indbyggede Løngange, der gaae rundt omkring denne Kirkes Chor. Opgangen er paa venstre Haand af Alteret; en saml Trappe uden Lysning fører op til Løngangen, der netop er bred, nok til eet Menneske. Den omgiver Choret paa alle tre Sider, og fra den er Indgang til en anden mindre Gang, der har to hvælvede Kamre, uden al Lysning, et paa hver Side. Man seer Spor til, at der forud har været Døre for disse fæle, skumle Huller. Løngangen er saaledes egentlig dobbelt, og i dens ene Ende er Udgangen til Blytaget over Kirkens midterste Hvælving. Man kan ikke andet end forundre sig over Murens Tykkelse i denne Taarnbygning, der giemmer disse lønlige Gange saa vel, at man hverken inde i Kirken, eller udenfor, kan see mindste Spor til Hemmeligheden. Foruden denne Gang er der endnu, ved Siden af Alteret, en meget besværlig, smal og steil Opgang i Muren til en hvælvet, temmelig rummelig Celle, med et Slags Arnested, med en Aabning i Muren til Lysning, og Spor af en anden, der synes tilmuret. Ogsaa for denne Celle har været en Dør, og i det hvælvede Loft en Aabning, giort med Vold. Maaskee før man fandt Opgangen til dette meget lænlige Sted, hvilken rimeligviis i ældre Tider har været langt mere skiult, end den er nu, har man fra Munkegangen oven over brækket Hul paa Hvælvingen, og saaledes ogsaa fundet denne

82

Celler. Naar dette er skeet, vides ikke; men at disse skiulte Gange længe have været bekiendte, derom vidner deels et gammelt Sagn om en Skat, som der skulde være skiult; deels den Bestemmelse, som Bønderne, der jævnlig have en egen antiquarisk Theorie for dem selv, tillægge bemældte Celle, i det de udgive den for et Væsens Bolig, som de kalde Ællekongen i Stævnsherred, hvis Herredømme skal strække sig til Aaen eller Herredsskiellet, og om hvem de troe, eller i det mindste troede, at han slet ikke taalte, at nogen anden Konge vovede sig over Aaen ind i Herredet. For at betage dem denne Tanke, er Pontoppidans Ord, drog Christian IV. Derind, og satte Ællekongen af fra hans Myndighed. Om Bønderne siden fuldkommen have indsat ham igien, veed jeg ikke. Senere har Frederiks III. Besøgt Stævnsherred; og Christian V. holdt endog et Indtog der den 4de Nov. 1685. Efter den Tid vides ikke af nogen dansk Konge, der har besøgt Ællekongens Kammer, før Hans Majestæt Kong Frederik den Siette, som i Aaret 1808 værdigede dette skiulte Sted sin Nærværelse.

Det er en egen Følelse, med hvilken man betræder disse lønlige Steder, hvor Alt endnu er i samme Tilstand, som a Kirken byggedes. Disse snevre, smalle Gange, hvor i Aarhundreder ingen oplivende Lysstraale har trængt ind, - alt dette vækker et levende Billede om Middelalderens Munkevæsen fra dets Mørke Side. Med Forundring tænker man paa, at man befinder sig midt inde i en

Muur, og fristes til at giætte, hvilken den rimeligste Hensigt med at anlægge disse Løngange kan have været. De have ingen anden Forbindelse med Kirken, end Opgangen; man kan derfor ikke med nogen Grund tænke sig den anvendte til noget Slags Bedrageri under Gudstienesten. Hvad der synes mig rimeligst er, at de smaa, mørke Kamre uden Dagslys ved den større Munkegang kunne være byggede for der at bevare Kirkens Liggendefæ eller andre Skatte i Ufredstider; og at Cellen bag Alteret enten har været et Fængsel, eller indrettet til Opholdsted for en eller anden geistlig Herre eller af Geistligheden beskyttet Person, der behøvede at leve i Skiul. Jeg mener, at disse lønlige Indretninger blive end mere mærkelige derved, at Store Hedninge, saavidt vides, aldrig har havt noget Kloster. Imidlertid findes dog et Munkehoved af Steen indmuret paa den østlige Side af Kirken, udvendig paa Chorbygningen; og det Sagn er bevaret, at da en Munk her vilde bygge en Kirke, blev Eieren af Erikstrup, (der ligger nær ved Kirken og er den forud saakaldte Kongsgaard) saa opbragt paa Munken, at han log hugge Hovedet af ham. Men hvad enten Herremanden fik Løn for sin Misgierning eller fortrød og afsonede den, saa skal Kirken dog være opbygget paa det Sted, hvor Munken vilde have den og dette Hoved til en Erindring indmuret uden paa Choret.

Da jeg havde undersøgt denne mærkværdige Kirke, tilbragte jeg er Par behagelige Timer hos

Hr. W., Byens Sognepræst, glædet ved en meget venskabelig Modtagelse. Skiøndt aldeles fremmed for alt hvad der hedder Jordbrug og Landoeconomie, fornøiede det mig dog at bese hans Fremavl af udenlandske Kornsorter, hvori han i flere Aar har gjort heldige Forsøg. Med Umage og Bekostning har han fra fremmede Lande, ja endog fra andre Verdensdele, skaffet sig Sædekorn og Græsfrø af de bedste og frugtbarste Slags; og skiøndt hans Forsøg kun har været i det Smaa, have de dog givet Resultater, der maaskee engang kunne blive vigtige for vort Landbrug. Det synes vel ved første Øiekast mest overensstemmende med Naturen, i ethvert Land at dyrke og forædle de Kornarter, som den selv der har anviist Plads. Dog viser Landbrugets Historie, at Sædflytninger fra Land til Land ofte ere forsøgte med Held, og stundom med et saadant Held, der har havt uberegnelige Følger for Staterne. Saameget mere interesserede jeg mig for disse Forsøg, som jeg længe har havt den Mening, at Danmarks Velstand (fra den oeconomiske Side betragte) har sin sande, i Landets og Folkets eiendommelige Væsen rodfæstede Grundvold i Agerbrug, og tildeels Kvægavl, og at ingen Green af indenlandsk Production saameget fortjener Statsoeconomens Opmærksomhed, som denne. – Vist vil Du smile, kiære Carl! Ved at læse slig en Bemærkning af mig; men Du seer ogsaa, at jeg kun med yderste Varsomhed vover mig ud paa et Farvand, hvor jeg, overladt til mig selv, om ei uden Ror of Seil, dog uden Magnet og Nordstjerne, snart vil strande

Paa ethvert Skiær, der kun for mig ere blinde. Du skal ogsaa her see mig fluks at vende tilbage til min Læst; og medens jeg er paa Veien til Stævns Klint, kan Du forfare hos en af vore Oeconomer, der have Sands for noget mere end at sanke Giødning og plukke levende Gæs, om min Formening har nogen Grund, eller ikke.

Landsbyen Høirup ligger en halv Miil fra Store Hedinge. Der tog jeg hen, for at see Klinten, hvor den er høiest. Veien didhen er meget jævn, og man mærker ingen Høining. Overalt seer man her Kridstene anvendte til Bygninger, ja endog til Giæder. Høierup er en meget takkelig Landsby, de hvide, reenlige Huse, en usædvanlig jævn Gadevei, en stor Dam midt i Byen og en Mængde Træer, hist og her

samlede i smaa Lunde, give den et venligt og pynteligt Udseende. Man seer Kirken hæve sig over Byen, og troer, inden man kommer der, at være den nærmere, end man virkelig er. Den ligger et godt Stykke fra Byen, lige paa den yderste Klintbred, og har saaledes en Beliggenhed, der er eneste i sit Slags i Siælland. Paa den slette Mark nærmede jeg mig Klinten; men inden jeg endnu var kommen til den steile Bred, saae jeg ud over Østerhavet, hvis mørkeblaa Kredsflade, kun begrændset af den klare Himmelhvælving der, hvor Sky og Hav tabte sig i hinanden, gav mig et stort og herligt Syn, som jeg her første Gang nød i denne for Øiet ubegrændsede og umaalelige Udstrækning. Mod Søndn øinede jeg i Horizonten en stor blaaladen Sky, der liig et Taagebjerg

86

Reiste sig af Havet; og da jeg nøiere betragtede den, saae jeg ved det klare Sollys en hvidskinnende Glands, der lyste mat giennem den blaa Taage- det var Møens Kridbierge. I fire Miles Afstand seer man dem reise sig lige over for Stævns Klint, med hvilken de efter al Sandsynlighed i de ældste Tider have udgiort en sammenhængende Kiæde, der er bleven sønderreven ved en af de store Naturomvæltninger, som have dannet de danske Ølande. Man vilde uden Tvivl finde denne Formodning bestyrket, hvis man behørigen kunde undersøge Havbunden i Bugten mellem Stævns Herred og Møen. Jeg erindrer mig ellers ikke at have fundet, om man nogensinde har undersøgt Kridbiergenes Lag under Vandfliden i betydelig Dybde. – Du veed, at ingen Deel af Naturvidenskaben har saameget tiltrækkende for mig, som Mineralogien, og ofte har jeg ønsket mig at kunne bereise Danmark, der i mineralogisk Henseende er saa lidet kiendt, med en Geolog, som vor tabte Steffens, I Særdeleshed ønskede jeg mig Leilighed til under en saadan Veiledning at besøge de danske Kridklinter, der vist ogsaa i vor Tid kunde fortjene samme Opmærksomhed, som man skienkede dem i Midten af forrige Aarhundrede *)

*) Søren Abildgaard, der som Kongelig Archivtegner bereiste Danmark, for at aftegne gamle Mindesmærker, var tillige en flittig, for sin Tid ei uheldig Naturgrandsker. Han udgav 1759 en Beskrivelse og Stævns Klint og dens naturlige Mærkværdigheder, og 1782 en lignede over Møens

87

Stævns Klint, eller Stævns Herreds østlige høie Landkant, er intet Forbjerg, som Nogle have

Klint. I Begge Skrifter ere Kobberne det Sletteste. (Efterat dette var skrevet, har jeg læst den for Geognosten saare interessante Sammenligning imellem Fløserne i de skandinaviske og nordtydskse Biergstrækninger, med særdeles Hensyn paa Holsteen, af Steffens (i hans: Geognostisch-geologische Auffätze. Hamburg 1810. 8). Stævns Klint berøres heri fleere Steder. Ved at omtale de nordiske Fløtsbierges Gang, viser den berømte Fosf. Bl. a. Sammenhænget imellem de skaanske og siællandske Kridbierge, de sidstes Strøg igiennem Siælland, hvor deres høieste Punkt er ved Faxøe, og hvorfra man kan forfølge dem til Møen; ligesom Kridklinten paa denne Ø svarer til de lige overfor fremtrædende Klinter ved Falsterbo i Skaane, og paa Rygen. At de skarpsindige Undersøgelser over de nordlige Krid- og Kalkbierges Leie og Strøg uddrager Forf. det Resultat, at en meget stor Kiæde af Kridbierge fordum strakte sig over en stor Deel af Siælland og de øvrige danske Øer, over hele Jylland, Slesvig, Holsteen, Meklenborg og en Deel af Hannover, hvor sildigere voldsomme Revolutioner have ødelagt en stor Deel af Kridbiergene, og bedækket Levninger med Leer- og Sandlag, af hvilke de selsomme Gipsbierge ved Segeberg og Lüneborg rage frem som Kridfløtsernes ældgamle Kiærner;

og at Østersøen har gennembrudt disse mægtige Kridbierge, hvis Sammenhæng i de overblevne Brudstykker endnu er kiendelig, og saaledes banet sig Vei til Nordsøen. Et fuldstændigere Uddrag af denne Afhandling, forsaavidt den nærmest vedkommer Danmark, skal jeg andensteds meddele).

88

Kaldt den: men en jævn, over Havet meer eller mindre ophøiet Landstrækning, der gaaer fra Enden af Giorslev Skov paa Nordkanten af Stævns Herred, hvor i fordums Tider laae en Skandse, indtil en Fierdingvei nendenfor Landsbyen Høierup, sydlig ud for Lille Hedinge, hvor ligeledes tilforn laae en Skandse, kaldet Rødvig Skandse *) Den strækker

*) For dem, der kunde faae i Sinde, ligesom jeg uden Veileder, men i bedre Mag og længere Tid at besee Stævns Klint, vil jeg her tilføie en kort Beskrivelse eller Veivitsning, sammendraget af Abildgaard: Omtrent $\frac{1}{2}$ Fierdingvei fra Skandsehuset ved Enden af Giorslev Skov begynder Klinten at vise sig blottet fra Jord og Grønsvær, og reiser sig ved Huggerens Odde omtrent 26 Alen over Vandfladen. Sydøstlig for Huggerens Odde kommer man til en dyb Dal, Kulstien kaldet, giennem hvilken man fra Landsbyen Holtug kan køre lige ned til Stranden. En Fierdingvei sydøstlig fra Kustien er Kalksteensodden, hvor en lav Grund strækker sig temmelig langt ud i Havet, og hvorfra Klinten danne en Bugt indtil Mandehoved, hvilken Odde har en lodret Høide af 36 til 40 Alen. Steil, og hist og her udhængende over Havet, naaer Klinten herfra i en dalende Strækning indtil den første af de to smalle Kløfter eller Dale imellem Byerne Thomstrup og Sigerslev. Et Par hundrede Skridt paa begge Sider af disse Dale er Klinten mere skraa, og ikke saa steil som i dens øvrige Strækning, da de skraanende Kridlag ere bedækkede med et Overlag af Kridgruus, blandet med løse Flintestene. Imellem Dalene udrinder nede ved Stranden et klart og reensma-

89

sig saaledes i en Krumning, i meer end halvanden Miils Længde. En Odde, som kaldes Graabens eller Stævns-Odde, omtrent midtveis, er

gende Vand af en Grotte i Klinten Thomstrup Dal ligger omtrent 3 Fierdingvei fra Skoven ved Giorslev; og her er man noget nær midtveis i Klintstrækningen. En Odde, sydlig for denne Dal, Graabens- eller Stævnsodde, er den østlige Pynt af Klinten. Herfra begynder den længere hen mod Sydsydvest at høine sig, lige til Høiesti, som er fuldkommen halvnanden Fierdingvei fra Thomstrup Dal. Ved Høiesti brydes den bedste Kridsteen, og her er det høieste Sted paa hele Klinten. Fra den øverste Klintbred til Stranden er Høiden i lodret Linie imellem 100 og 120 Fod. Fra Høiesti gaaer man ligesom omlring et Hjørne til det saakaldte Klintlottet, en ganske Steil Klint, liig en hoo, lang Muur, som ligger kort derfra med Vesten i en Bugt. Nær ved Klintlottet er ligeledes et Sted ved Stranden, hvor et klart Væld udrinder imellem Krid- og Flintlaget; og paa den venstre Side af Klintlottet i en liden Bugt er der en vanskelig Opgang. Fra denne Bugt strækker Klinten sig sydlig ud ved Høierup Kirke i nogle hundrede Skridts Længde og danner der en ny Odde, hvirfra den strækker sig mere og mere sydvestlig, og bliver bestandig lavere, indtil de underste, finere Kridsteen med dens Flintstrøg bliver tilsyne. Tilsidst endes Klinten med en grov, leeragtig Jordbrink ved et Fiskerhuus,

hvor tilforn Rødvig Skandse laa, og hvor Landet igien bliver sladt og Stranden lav og sandig.

90

Klinkens østligste Pynt, og dens høieste Punkt er noget ovenfor, eller nordostlig for Høierup Kirke, ved et Sted kaldet Høiesti, hvor der er en Nedgang til Stranden, snoet i mange Bugter og temmelig brat og besværlig. Her gik jeg ned, ikke uden Vanskelighed, og fik det første Erfaringsbegreb om en Fieldsti. Jeg naaede Stranden i god Behold, vandrede en Times Tid over og under og imellem de hængende og nedstyrtede Kridklipper eller Blokke, (om jeg ikke tør bruge hiint Navn) og fornøiede mig ret inderligt over den nye Verden, hvorhen jeg fandt mig forflyttet. – Du, kiære Carl som af Øiesyn kiender Bierglandes Natur, og som blandt Norges Klipper med Henrykkelse har følt og nydt den høie Skønhed, hvorom jeg blot har Anelse – Du vil uden al Beskrivelse kunne forestille Dig, hvaf og hvorledes jeg følte, ved førstegang at see noget, der havde Liighed med et Field. Dog var det meget langt fra, at det Nye og Forunderlige, som jeg her fandt, var fremmedt for min Siæl, eller at mit Øie med forkialet Blødhed fandt sig saaret ved de haarde og skarpe Blødhed fandt sig saaret ved de haarde og skarpe Former, som det her førstegang mødte i Naturen. Jeg fandt tverimod, at de havde en skiult tiltrækkende Kraft, og sysselsatte min Phantasie paa en ny, slet ikke ubehagelig Maade. Sanrt blev jeg og ret fortrolig med den vilde Eensomhed, der heskede i denne øde Steenverden, uden al Vegetation, mellem disse hvide, nøgne Klipper, der snart reiste sig lige og steile i Veiret, som Mure, snart afbrudte og nedstyrtede danne tusinde chavsiske Former. Det er sandt, alting er i

91

Det Smaa; Klintens Høide er, hvor den er høiest, kun imellem 50 og 60 Alen, og hverken Høide eller Dybde kunde bringe Øiet til at svimle – men siddende i en Kridsteens Hule, med en vældig Klippeblok svævende over mit Hoved, for min Fod en brat Hældning, og nedenfor denne Havet, hvis uendelige Flade er Øiets eneste Gienstand – Du vil tilstaae mig, der behøvedes ikke mere Phantasie end den, jeg har, for at tænke sig midt i en virkelig Fieldegn. Nu var mig Kridstenen Granit, og Flintlagene Malmaarer i Fieldet – rolig sad jeg under den overhængende Blok, uden at Tanken om at knuses faldt mig ind; først da jeg havde forladt mit Sæde, saae jeg dets Usikkerhed, og selv denne gav Stedet et Slags rædsom Skønhed.

Men skulde Du end, om Du engang kommer til Stævns Klint, intet finde af det, som maaskee kun Nyhedens lod mig opdage, saa vil Du dog vist med lige Fornøielse betragte det sieldne og forunderlige Syn, der var mig saa paafaldende – disse brede Flintlag, som i regelmæssig Afstand danne jævnløbende, sorte Striber i den hvide Kridsteen. Du maa tænke dig Klinten som en meer eller mindre jævn og brat Feildmuur, hvis Hovedbestanddeel er Skridtene af et dobbelt Slags; de øverste Strøg eller Lag ere af en grovere, mere kalkartet Masse, i hvilken man finder den største Mængde af forstenede Sødyr; under disse Strøg finder man finere og finere Kridlag, jo dybere man kommer ned, og det fineste og blødeste Krid, som tillige er renest for Muslinger og andre Forsteninger, bryde man dybt

92

Nede ved Stranden. Disse Kridlag afbrydes af sammenhængende Flintaarer ef eet til halvandet Kvarteers Brede, der i jævnstrygende, snart vandrette, snart bølgede Linier, afdele Kridlagene. Disses Brede er temmelig eens, og udgiør i Klintens øverste Deel halvanden til to Alen. Ret forunderlige at see ere især de Flintaarer, der stryge saa horizontalt og snorlige imellem Kridlagene,

som det kunde være Bælkeværk i en Bygning, hvilket finder Sted u det saakaldte Klintslot nær ved Høiesti. Hvor den grovere Kridmasse ophører, omtrent i Midten af Klinten, seer man en bredere og mægtigere Flintaare, der ligesom gjør Skillerum imellem de øverste og nederste, eller finere Kridlag. Disse ere bredere, og ikke saa regelmæssig afdeelte ved Flintaarer, som de grovere Lag. Flintlagene ere her tykkere, mere kundrede og grenede; heller ikke stryge de saa lige og ordentlige, som i de øverste Kridlag; men synes hist og her afbrudte og ere mindre kiendelige, da Flinten i de finere Kridlag gjerne findes overtrukket med en hvid Kridskorpe.

Naar man aldrig har seet uden smaa og enkelte Flintesteene, saaledes som de hos os jævnlig findes opsprede i Sandjord og ved Stranden, da kan man ikke andet end forundres ved st finde denne Steenart i slig Mængde og i et saadant Leie, som her. Det var ikke førend efter flere Undersøgelser at jeg kunde overtale mig til at troe, at disse mægtige Stene, som jeg saae i Kridet, virkelig udgjorde sammenhængende Strøg; og endnu, da jeg var kommen ned ved Stranden, betragtede jeg ikke ude

93

Forundring afbrudte og nedstyrkede Flintestene, uordentlig, grenede Klumper af et Par Alens Længde, Eller mere. Hele Stranden er desuden belagt med Smaasteen af samme Art, som af Bølgerne slibes og dannes i runde Skikkelse. Langs med Klintens Fod seer man ogsaa store Kridblokke med Flintaarer, og nedstyrkede Brudstykker af Klinten; ja hele Masser af denne, bedækkede med Jord og Grønsvær, som fra den øverste Pynt ere siunkne og styrtede ned i Dybet. Saavel disse nedstyrkede Blokke, som og Klintens hele Skikkelse og dens Steilhed imod Havet, som dens umærkeligen aftagende Høide mod Landsiden, vidner om, at Klinten forudum har været større, og i det mindste paa, nogle Punkter strakt sig længere ud i Østersøen, der aaligaars arbejder paa at undergrave den. Dette vat i det mindste den første Forestilling, jeg gjorde mig ved at betragte disse splittede Klipperuiner, disse steile Kridmure, med deres overbrudte Flintaarer, der synes ligesom kløvede midt igiennem ved en overnaturlig Magt. Men jeg erindrede mig tillige de to Steder hos Saxo, hvor Stævns Klint omtales. *), og hvoraf man tydeligen kan skiøn-

*) I Kong Nielses Historie fortælles, (Ed. Stephan. P. 276) at da Kongen havde besat alle Strande og Færgsteder, for at ingen skulde komme over til Skaane, lod en af Erik Emunds tro Svende sig vinde ned med Reb af Stævns Klint (per Stefnensis promontorii prærupta) og kom saaledes bort, og over til Erik. Et andet Sted fortælles om Absalon, at da han eengang seilede forbi Stævns Klint, lod han der paa Stranden sanke Smaaste

94

ne, at den for 6 – 700 Aar har havt samme Udseende og Skikkelse som nu; skjønt det er meer end rimeligt, at den i hiin Tid har strakt sig længere ud i Havet.

Her var ellers Stedet, hvor man ypperlig kunde studere Kridbjergenes Natur, og Flintens forunderlige Dannelse. Om Mineralogerne nu ere blevne enige om denne, som har givet Anledning til saamange afvigende Meninger, veed jeg ikke; men vel, at jeg forlod Klinten ikke uden Ærgrelse over min Ukyndighed i disse Ting, der forvoldte, at jeg vel neppe saae Halvdelen af hvad det mere indviede Øie vilde seet. – Med Hensyn til Oeconomie maa Stævns Klint ogsaa erindres. Du veed, at man her bryder Kridsteen af den finere Art til forskielligt Brug, og af den grovere til Blokstene, hvoraf de fleste om ikke alle Kirker, og nogle Præstegaarde i Herredet ere byggede. Nær ved Høiesti er en Savmølle, hvor de raae Blokke skæres i behørig Dannelse. Man seer, at denne Steenart kan have Varighed nok til saadan Brug; men jeg mener, dens Egenskab, at indsuge Fugtighed og holde den ved

sig, maa gjøre den mindre tienlig til Bygninger, end til Mure og andet Hegn '). – Den Skat af Flintesteen, som Stævns

ne, tienlige til Slyngekast, og sendte en Skibsladning, deraf til hans nye Borg ved Kiøbenhavn.

*) De gamle Kirker og andre Bygninger opførte af Kridsteen, viser at denne møre Steenart bedre end man skulde troe kan holde sig i fri Luft, endog giennem en Rad af Aarhundreder. Paa den sydlige Side af Harrested Kirke i Ringsted Herred findes udvendigen paa Muren under Ta-

95

Klint indeholder, har man vel aldrig værdiget saa megen Opmærksomhed, som Kridet; og dog troer jeg, den fortienner det ikke mindre. Jeg vil ikke blot nævne dens Brug til Bøssene, som vi, efter vor fordømmelige Uskik, heller i Mængde have indført udenlands fra, end vi skulde forfærdige dem i vort eget Land; men jeg vil ogsaa anmærke, at denne Steen kan lade sig slibe og derved vinde en skøn Anseelse, og at den i Varighed neppe overgaaes af nogen anden Steenart. Om Flintens Uforsyrrelighed og dens Bekvemhed til t lade sig danne, vidne ei blot de Aartusinder gamle Kilestene, Stridshamre, Knive og andet Redskab, som man finder i de nordiske Folks Gravhøie fra Hedenold; men ogsaa enkelte Bygninger fra Middelalderen, hvori man har anvendt glathugne, fiirkantede Flintestene i Stedet for Muur- eller Kampesteen, og hvor man finder dem i en saa aldeles uforstyrret Tilstand, som de nys kunde være opmurede *).

get en Rad indsatte Kridstene med ophøiede Bogstaver og Aarstallet 1478, hvilken Indskrift Abildgaard endnu sandt fuldkommen læselig. Af Kridsteen er ogsaa Kong Erik Plovpenning's Monument i Ringsted Kirke, en Tavle med Indskrift, hvis Bogstaver ere ophøiede, formodentlig fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

*) England hr adskillige saadanne Bygninger at fremvise. Bridewell i Norwich har saaledes en Muur, 114 Fod lang og 30 Fod høi, af smaa tilhugne Flintestene, der ikke have meer end 3 Tommer i Fiirkant. Denne Muur har staaet

96

Jeg nævnede ovenfor Høierup Kirke, og dens heel forunderlige Beliggenhed. Man kan ikke let tænke sig nogen nuomstunder rimelig Grund til, at denne Kirke er bygget ikke blot et langt Stykke Vei fra Byen, men netop paa det allerfarligste Sted, man kunde vælge; nær ved den yderste Bred af den frygtelig steile Klint, som her aarlighaars aftager ved Nedstyrtning. Saaledes blev mig fortalt, at her engang just under Gudstienesten skete et Jordskred lige ud for Kirken, der var saa betydeligt, at hele Bygningen rystede, og Bønderne med Dødsskræk føre ud af Kirken, i den Tanke, at den heel og holden skulde synke ned i Afgrunden. Allerede engang har man mattet flytte Kirkegaardsmuren længere ind mod Landet til, og snart er en saadan Flytning atter nødvendig; thi imellem Muren og Klintbredden er neppe et Par Alens Afstand. At Muren tilforn er flyttet, derom vidne de sørgelige Levninger af dem, som i gamle Dage ere jordede paa denne Kirkegaard, en Mængde Dødningsbeen, der rage frem af Jordskorpen. Saaledes har man, for at redde Muren, maatte overgive de Dødes Levninger til Havet; men hvad Kirken selv angaaer, da han den efter Almuens Mening intet at befrygte, saasom den, for at spare Flytningsomkostninger,

Over 400 Aar. Muurstenene i Grunden ere næsten bortsmulrede; Alt hvad der i Bygningen er af hugne Stene, har lidt meget; men Flintmuren staaer endnu, som da den blev bygget. (En kort Beskrivelse over denne Muur findes i Philof. Transactions. 43 D. S. 520).

97

Hver Julenat flytter sig selv et Hanefied indad mod Landet. Et andet Folkesagn beretter os Aarsagen til Kirkens Bygning paa dette farlige Sted. En Skipper, som var i Havsnød og nær ved at strande paa Klinten, skal have gjort det Løfte at bygge Kirken her til et Varetegn for Andre, og holdt det, da han blev reddet af Faren. I Kirken finder man lige overfor Prædikestolen et forgyldt Billede, en Mand holdende et Anker i Haanden, hvorved den frelste og taknemmelige Skipper skal forestilles, En Indskrift paa en Trætavle mælder, at Kirken blev indviet 1358 af Henrik Gerhard, Bisp i Roeskilde, og helliget til Johannes Døberen og Clemens Martyr. – Endnu kan det fortiene at mærkes, at paa denne høie Klint, nær ved Kirken, udspringer en Kilde, hvis Vand skal være meget godt.

Saameget for denne Gang om Stævns Klint og Stævns Herred. At du8 ikke faaer noget mere endnu, min kiære Broder! Maa Du tilskrive deels mit saare korte Ophold paa dette Sted, deels en Uvidenhed, som jeg selv erkiender for utilgivelig, og som kan bidrage til at vise, hvor meget man ogsaa ved indenlandske Reiser kan trænge til skriftlig eller mundtlig Vejledning. Da jeg havde seet Store Hedinge Kirke og Klinten, troede jeg at have udtømt alt, hvad Seeværdigt denne Egn kunde have for mig. Til min Ærgrelse maa jeg nu, ved at læse i Weinwichts Herregaard, at den har en Bygning, som jeg med stor Fornøielse vilde have

98

Betragtet. Den er en af de saare faa verdslige Bygninger i Danmark, hvorom man med Vished veed, at dens Alder rækker op til det 14de Aarhundrede. Den er bygget imellem 1395 og 1416 af den bekiendte Biskop Peder Jensen, med Tilnavn Lodehat eller Jødehat, som var i stor Naade hos Dronning Margrete, og i dette Tidsrum beklædte Roeskilde Bispestol. Af Weinwichts Beskrivelse over denne Bygning, som han med Føie kalder et at Middelalderens mærkværdigste Monumenter, vil jeg anføre følgende: Den er bygget i et Kors, to Lofter høi, med et svært, fiirkantet Taarn af Kridsteen, saa høit, at det kunde være meget brugbart til astronomiske Iagttagelser. Foruden dens hvælvede Kieldere har Bygningen i dens underste Etage overalt 12 Alen høie hvælvede Værelser *). I disse Hvælvingers Slutningsstene seer man blandt andet Roeskilde Domkirkes og Biskop Peders eget fædrene Vaaben. Uden om Taarnet gaaer en lukket Gang, hvorpaa øverst staaer en Mariabillede med Barnet; og indeni har tilforn været en Vindeltrappe. Hovedindgangen til Værelserne har en Kuppel, hvori Lysningen falder fra Indsnit i Taarnets Hjørner, og er meget høitidelig; to ældgamle Lindetræer beskygge Opgangen dertil. Bygningens Mure er hen-

*) Pontoppidan beretter, at denne Bygning af Justitsraad Christian Lindenechrone er indvendigen ombygget og ”ziret paa det kosteligste efter nuværende Tidens mageligere Brug.” Endnu skal dog nogle af disse hvælvede Sale være i deres gamle Tilstand med ubeklædt Loft.

99

imod to Alen tykke (i Kielderen formodentlig tykkere); rundt om Gaarden løbe brede Vandgrave med Broer over, og saavel det stærke Taarn, som Skydehullerne, anbragte paa de Mure, der vende mod

Haven og Borgegaarden og have ligesom et Slags Brystværn, vidne om, at denne Gaard i fordums Tider har været en fast, mod Overfald vel forsynet BHorg. Ja den er endnu i saadan Tilstand, at den selv efter Scheels Dom (Udkast til Krigens Skueplads under Frederik IV. S. 220) kunde tiene som Tilflugtssted for Strandbatteriernes Forsvarere. At denne Bygning, som Weinwich mener, af Bispen eller Dronningen skulde være bestemt til et Kloster, er vel ikke umuligt; men mere troligt synes det dog, at den, saa nær Stranden, er opført til Landets Værn. Giorslev blev siden i de roeskildske Bispers Lehnseie indtil Reformationen. Det er ellers ogsaa mærkværdigt i den ældre Historie derved, at det tilhørte Erkebiskop Jens Grands Søstersøn Rane Jonsen, der var en af de Sammensvorne, som dræbte Kong Erik Glipping i Finderup 1286, og blev siden steilet for Roeskilde, hvorefter hans Gods faldt til Kronen. (Hvitfeld 1 D, S. 304. 305. Peder Syvs Kæmpeviser S. 245 – 248). Men herom, og om hvad der ellers hører til Giorslevs og Bygherrens, bemældte Biskops Historie, vil Du med Interesse kunne læse hos Weinwich og i Danske Magazins femte og siette Vind.

100

VI.

Til Emma.

Stege,

Det er en lille Dagbog over Reisen fra Gisselfeldt til Møens Klint, jeg sender Dem; eller – det er Noget af hvad jeg underveis sagde Dem. De fulgte mig paa min skønneste Færd – jeg delte med Dem min Rolighed, da jeg eensom vandrede i Skoven, min glade Følelse, da jeg naaede den skønne Havbugt, min lykkelige Stemning, da jeg vuggedes i Sundet mellem Siælland og Møen.

De stod hos mig, i stille Henrykkelse, paa Klintens Høipynt – et Øieblik maaskee forlod De mig ved Sommerspiret; jeg giendfandt Dem blandt Liselunds blomsterslørede Fielde, og min Glæde over den kraftfulde, ungdomsskønne Natur var Deres. – Saaledes stræbte min Phantasie at udfylde hvad jeg kiender kun af Savnet; saaledes skuffer jeg Skiebnen, der kastede mig eensom i en kold Verden - der saa gierne blander med Taager min Synskreds, naar den et Øieblik vil klares – og om den rækker mig nogen af Livets ædle Blomster, dog som oftest berøver den Aanden, den besielende Duft.

Vil ingen anden dele mine Drømme og Anelser, min Erindrings Billeder og min Stræben efter at give dem en fastere Form – saa vil de dog med yndefuld Venlighed modtage den beskedne Gave, som Venskab bringer Dem. De har jo saa tidt

103

Fuldt min ufuldkomne Fortælling; De hørte mig jo saa gierne, naar jeg henrykt beskrev Dem, hvad mit Øie saae og min Sands fattede. Naar Andre spottede, eller i det høieste medlidende smilte over den stakkels Sværmer, fordi hans Verden ei er deres: da saae jeg mine Følelser afspeilede i Deres livfulde Øie; og naar min Siæl lukte sig ved Berørelsen af hines iiskolde Luftkreds, da aabnede Deres hulde Blik mit Hierte, og løfte for Øieblik de Baand, der fængsle min Aand.

I den venlige Naturs Skiød oprandt Deres Liv, og Kiærlegthed, liig en blid Foraarssol, blev dets Siæl, som Tilværelsens Taager vel for Øieblik kunde tilsløre, men aldrig fordunkle. Derfor ere Natur og

Fædreland for Dem ingen tomme Navne; og gjerne hører De ogsaa den svagere Røst med Reenhed at tolke de Følelser, som hine indgød deres tro Søn. De vil da ei heller vredes over, at jeg vendte mig til Dem, i det jeg skrev om Danmarks skønneste Smykke.

Den 27de Junii forlod jeg Gisselfeldt i en Stemning, der uden at væe trykkende, dog havde mit hele Væsen, naar jeg maa skilles fra et Sted, der er blevet mig kiært og fra Mennesker, der have vundet mit Hierte. Saameget jeg elsker at forandre Plads paa Kloden, og saamegen Næring min Aand kan drage af den hastige Fortrolighed med

104

mangehaande fremmede Gienstande, som en Reise frembringer: saalidt er jeg i Stand til, med Kulde at rive mig løs fra saadanne, der have virket paa meer end mine udvortes Skandser; saalidt kan jeg ligegyldighed forlade en Kreds, hvor jeg, var det end kun for Øieblik, virkelig følte mig hiemme. Ogsaa deri lider min Natur under evig Strid og Modsigelse. En selsom Uro stræber at drive mig fra Sted til Sted, naar jeg først engang er sat i Bevægelse, og finder sig kun tilfredsstillet ved en hurtig Omskiftning af Gienstande; en dybere Trang til Ro og Afsondring fra det forvirrende Mangfoldige vækker igien min Længsel efter et Hiem og en længere Hvile. Hvor jeg finder en saadan Plet, der for Øieblik synes at gjøre min Anelse virkelig, hvor Natur og Mennesker i Forening gjøre min Phantasies Billeder til meer end Drømme, hvor ingen Tvang nedkuer min frygtsomme Aand, ingen stive, konsilede Former røve mig Friheden, Livets skønneste Blomst – kort, hvor jeg finder Mennesker, hvor jeg ganske kan være den, Naturen bestemte mig til, og glemme hvad jeg blev ved Livets Misforhold – ethvert saadant Sted bliver mig inderlig kiært, og ved at forlade det, føler jeg alt det Sørgelige, som Livets Sønderrivelse medføre. Den eneste Betingelse for hiin Rolighed, som vi pleie at ønske, og aldrig burde ønske: ei at lade nogen Gienstand i det udvortes Liv fængsle vort Sind, maatte da ogsaa paa Reiser være en Grundlov for den, der kunde ønske at være sig selv nok.

105

Sagte gled den hede Sommerdag hen, og Eensomheden, jeg følte i mit Indre, blev uden for mig til Eensformighed. Synskredsen var indskrænket, Egnen sandet og bakkefuld, Kiørselen forekom mig snegleseen; jeg blev utaalmodig, og da Skov omsider afløste de bare Marker, greb jeg tildet bedste Middel, naar man er kied af at kiøre: at staae af og gaae. Overalt kan jeg aldrig i den skønne Aarstid uden et Slags Fortrydelse kiøre igiennem en Skov; jeg tænker mig Skovveien aldrig som en Landevei, men som en Lystvei, og som Skovvandringer ere de, paa hvilke jeg synes at føle mig mest hiemme i Naturen, saa er det og disse, jeg helst gjøre alene, eller i kiært Selskab. Saaledes kom jeg forbi Sparresholm, en gammel Herregaard, som ligger i en Skovegn, der ei hører til de udmærkede, saa lidt som den for Resten ret tækkelige gammeldags Bygning, hvilken man udvortes har ladet beholde sit simple, grundfaste Udseende. Jeg søgte straks til Ladegaardsporten, for at see om ogsaa den trohiertelige, rimede Indskrift, der mælder om Gaardens Bygning Aar 1609 af Hr. Jens Sparre, var bevaret, hvilket jeg til min Fornøielse fandt *). – Fra Sparresholm er Skovvei indtil

*) Denne Indskrift kan læses i danske Atlas. 3 B. S. 121. Sparresholm tilhørte i ældre Tider under Navnet Padeborg de roeskildske Biskopper. Det var et meget fast Slot, der efter Christopher II Død, som saamange andre danske Borge, var kommet i Holstenernes Vold; men blev indtaget af Kong Valdemar, efter Hvitf. A. 1345. To Aar

Sverdrup, en Kirkeby, der ligger midtvejs imellem Gisselfeldt og Præstøe, omtrent halvanden Miil fra begge Steder. Neden for Sverdrup faaer Landet et andet Udseende; Skoven ophører, Høiderne tabe sig, og en vid Udsigt aabner sig over store Sletter, der i Vest naae hen imod de høie Bankestrækninger ved Møenstrup. Meget overraskende er Synet, naar man paa denne Vei kommer til Stranden ved Tappernøie Kro, og med eet, efter den trættende Eensformighed, bliver oplivet ved en saa herlig og vid Udsigt, som den, man fra dette udmærket skønne Sted har over den dybe, fra begge Sider skovhegnede Indvig, og videre ud over den store Havbugt, der indelukkes af Halvøen Fed, et lavt udyrket Hedeland, som danner en $\frac{3}{4}$ Miil lang og temmelig smal Jordtunge. Veien gaaer her et kort stykke langs med Stranden, som derefter taber sig for Øiet bag Skoven. Medens jeg sad fordybet i den skønne Udsigt, mærkede jeg ikke, at jeg blev kiørt lige ud i Vandet. Ganske forundret spurgte jeg min Kiøresvend, en Bondeknøs, der

Tilforn blev en Biskop fra Aarhus og en Provst fra Roeskilde fangne paa deres Reise giennem Siælland, og hensatte i Forvaring paa Padeborg. (Pontoppidans Annaler. II. 166). Endnu 1569 var Padeborg et kongeligt Lehn som Friderik II. overdrog til Peder Oxe. Af dets fordums Fasthed er nu neppe noget Spor tilbage, da Gaarden blev heel ombygget af Jens Sparre; maaskee heller ikke paa samme Sted, hvor det gamle Padeborg stod.

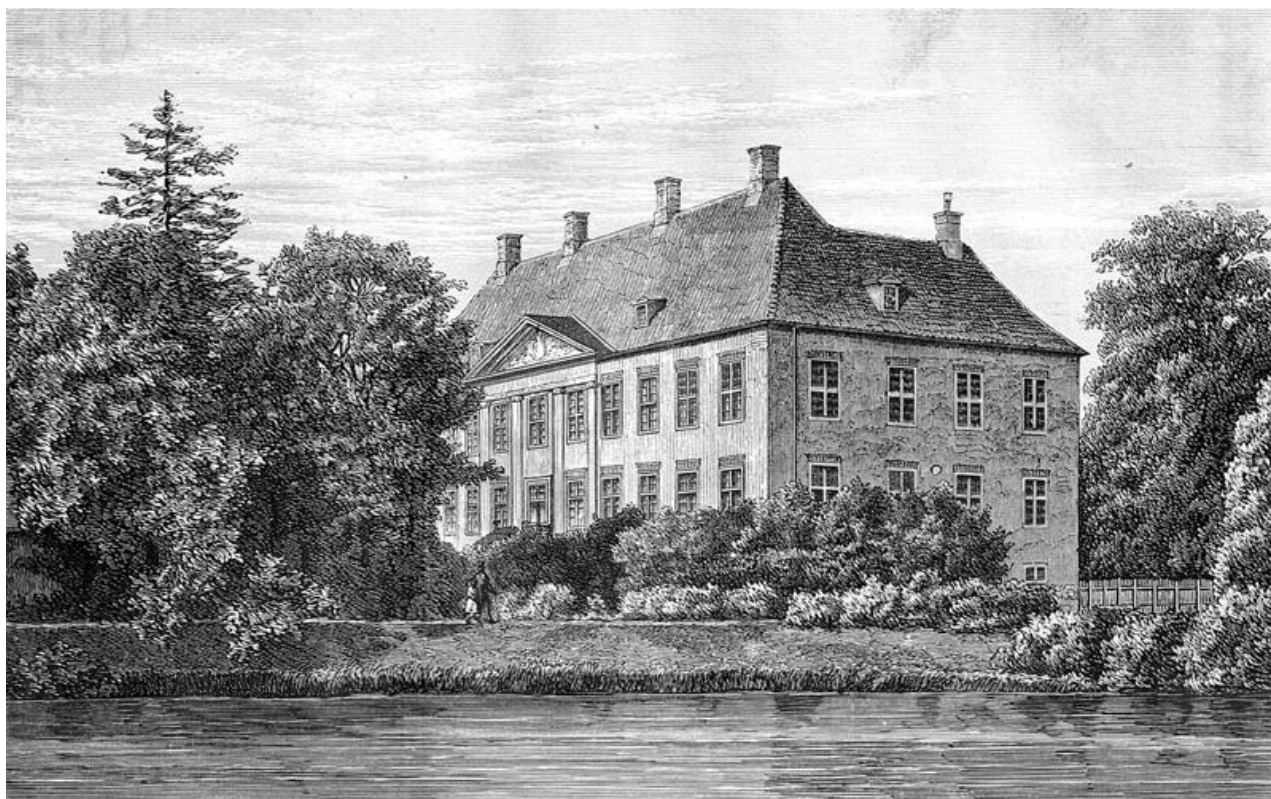
Endnu aldrig havde seet den salte Sø, om han havde i Sinde at skyde Gienvei over Bugten? Nei, han vilde bare vande Øgene. – Jeg sagde ham mine Tvivl om deres Lyst til at slukke Tørsten i Østersøen, hvilket de ogsaa efter et kort Forsøg opgav.

Ei fortrød jeg den lille Omvei, jeg gjorde for at see Præstøe, en By, hvis Beliggenhed hører til de skønneste, nogen Kiøbstad i Siælland har. Dog er det ikke saameget fra Byen selv, man bliver denne Skønhed vaer, som fra de Høider i Egnen, hvor man overseer den. Den ligger paa et lille Land, der fordem var en Ø (hvoraf Byens Navn) og endnu næsten er det; hvor der ikke er stort mere Rum end det, Byens Huse, Gaarde og Haver indtage. Hele Byen bestaaer kun af een evindeligt lang og yderlig slet brolagt Gade, i hvis østre Ende Kirken ligger. Den lange Rad af Huse, heeel igiennem omgierdede af tækkelige Haver, der sluttes af den ret anseelige Kirke, paa en næsten omflydt Landtunge, som fr Bugtens inderste indsluttes af dens skovklædte Strande – dette danner nu meget venlig og livelig Udsigt, som dog ei i Udstrækning eller Rigdom kan maale sig med Vordingborgs Omegn, hvis Beliggenhed jeg maa tilkiende Prisen for enhver af de siællandske Kiøbstæders, jeg hidtil har seet.

Fra en Høide paa Præstegaardens Jorder, lige over for Byen, oversaae jeg den først. Hr. Amtsprovst Bøgh, hvis venskabsfulde Modtagelse gjorde

Mig mit korte Besøg i Præstøe saa kiært, havde siden den Godhed at føre mig uden for Byen paa en høi Banke *), hvor man overseer ei alene Byen og dens hele Omegn mod Landet til, men ogsaa Havbugten med den omringende Skove, og øiner i det Fierne, ud over Halvøen Fed, det vilde Hav. En behagelig Lystvei, beplantet med høie Træer, fører til Herregaarden Nysøe, der ligger meget skönt og roligt midt i Skoven og nær ved Stranden, en lille halv Fierdingvei fra Byen. Denne Gaard har en

gammel pyntelig Have, omhegnet af nogle Rader af store, plantede Bøgetræer som fra Veien give den et indbydende, ret ærværdigt Udseende.

Nysø ca.1870

Præstøe Bye er mærkelig ved sin ypperlige Havn, er skal være den bedste ved Siællands Kyster, naar Kiøbenhavn undtages. Det forstaaer sig at den nu kun modtager Smaaskibe, der stikke en 8 – 10 Fod; men den skal være af en saadan Beskaffenhed, at den uden alt for stor Bekostning kunde giøres brugbar for en heel Orlogsflaade. Maatte dog engang – tænkte jeg ved at oversee denne By og dens ligesaa heldige som skønne Beliggenhed – en lykkeligere Skiebne oprinde for vore arme, nedtrykte Smaastæder, paa hvis siunkne Ruiner den stolte Axelstad med alt for stort Overmod har reist sig!

Før jeg forlod Præstøe, besaae jeg endnu Kirken, der udmærker sig ved en og anden Omstændighed i dens Bygning. Den har fordem været en Klosterkirke og hørt til det nærliggende Sk. An-

*) Paa Reesens Tegning kaldes den Kvindebierget.

tonii Kloster, hvis Aasted endnu vides, og som efter Nogles Formening skal være flyttet herhid fra Beltringe, hvorfor dog nok ingen anden Hiemmel haves, end et Sagn. Udvendigen udmærker Kirken sig derved, at dens halve Tag bestaaer af 3 Udbygninger med takkede Gavle, som efter et gammelt Sagn skulle være byggede af tre Søstre, da Kirken blev udvidet. Indeni er den ligesom afdeelt i to forskiellige Kirker ved Siden af hinanden, hvilket med Rimelighed tilskrives en senere Udvidelse af Kirkens Bygninger, formodentlig efter Reformationen. Hiin Afdeling paa den nordre Side, som er ligefor Indgangen og nu staaer øde, menes at have været Klosterkirke, og klades endnu den gamle Kirke; Indgang fra Kirken til Klosteret har været giennem en nu tilmuret Port. En gammel Altertavle

findes enddnu siddende i Muren. I den egentlige Kirke, som til Forskiel fra hiin kaldes den nye, findes adskillige gamle Ligstene, deriblandt to, som staae opreiste ved Siden af Alteret; den ene med latinsk Indskrift over to Sognepræster, døde 1623 og 1631; den anden med en dansk Indskrift over Sognepræsten Lauritz Klem, død 1557, og Billedet af en Præst med en Kalk i Haanden. En ældre Steen af graa Marmor uden Aarstal ligger i Sacristiet over Anders Andersen, Siælesørger (curator anamarum) i Præstøe og Skibbinge, og som det menes den første lutherske Sognepræst der paa Stedet. Han er afbildet paa Stenen med en fid Kiortel og et stort Bæger i Haanden. Den ældste Ligsteen, som endnu findes, er vel den, som ligger for Alteret, over en Herr Rønnov,

108

Ridder, som døde 1411 og hans Hustru Birgitte. Denne Herre har havt et ligesaa synderligt som sieldent Fornavn; han kaldes paa Stenen: strenuus ac nobilis vir dnus kwirwiss rönnow miles. - *en livskraftig og ædel mand dnus kwiss rönnow soldat* – Lauritz Nielsen, død 1657 som Raadmand i Præstøe, gav til Kirken dens rigt forgyldte Altertavle, som vel er ret prægtig, men ikke indtog mig saameget som den simplere, men større og langt bedre udarbejdede Tavle i St. Mortens Kirke i Næstved. Lige for Alteret er et smukt Orgelværk, som Hr. Kammerherre Stampe til Nysø skænkede Kirken 1801. – Fred med dette Huus! (Pax huic domui) saa lyder den simple, ærværdige Indskrift uden paa den gamle Kirkedør, med Aarstallet 1590; og Gud har bevaret det giennem Aarhundreder, medens Byen flere Gange lagdes i Aske *).

*) Den har forðum været, vel ikke meget stor, men dog større end nu, da den har ikkun een Gade, med et Par ubetydelige Fragmenter af en anden jævnløbende. I Resens utrykte Atlas finder jeg nævnt: Grønnegade, som er den nærværende Hovedgade; Torvegade, som er den, der nu kun har nogle faa Huse, og desuden 5 til 6 Tværgader og Stræder. Dengang (1687) var der endnu Voldsted og Levninger af St. Antonii Kloster, som laae i Torvegaden, sydvest for Kirken. Til Nyesøe var alt den Tid en stor Have, som paa Resens Tegning kaldes Jens Lauritzens Have.

(se <http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object88298/da/>)

Denne Mand var Borgemester i Præstøe, købte Nysøe 1673 og lod opføre Herregaarden, som den endnu staaer. Han døde 1689 og ligger i Præstøe Kirke.

109

Fra Præstøe gik det om Eftermiddagen rask igiennem de herlige, frugtbare Egne, som udmærke den sydlige Deel af Vordingborg Amt. Alt stod i den skønneste Grøde, uagtet en langvarig Tørke. Mig forekom det, som Husene i disse Egne af Sydsjælland have et mere pynteligt Udseende, end de Siælandske Bønderhuse i Almindelighed pleie at have; jeg fandt i det minste mange, som vare kalkede, og hvis Biælkeværk i Væggene var sortmalet. Jeg lagde og Mærke paa denne Vei til en kiendelig Forskiel i Mundarten, der begynder at faae en vis slæbende og dertil noget syngende Tone, hvori den som jeg siden fandt, hat Liighed med den møenske Dialect. – Efterat jeg omsider var sluppen igiennem den sidste Landsby, Vibemose, hvorom jeg tilsidst næsten fortvivlede, da den er henved en Fierdingvei lang, kom jeg endnu saa betids til Kallehave Færgegaard, at jeg kunne være i Stege samme Aften. Jeg fandt her vel ikke ganske Vordingborgs Skønhed, men en lignende. Udsigten fra denne Landpynt er ikke saa vid, som den kunde være, om Stedet var høiere; men skøn nok for at være Indledningen til Møenss Herligheder. Mod Vesten overseer man en vid Bugt, som Sjælland her danner, hvori adskillige Smaaøer ligge om strøede, og øiner i en halv Miils Afstand de Skove, der

omkranser Kysten lige herfra til Vordingborg. Denne Skovegn imellem Kallehave og Vordingborg skal høre til de skønneste i Siælland. Mod Norden er ligeledes den siællandske Strand, saalangt Øiet kan følge den, bevokset med Skov; og til den-

110

ne Kant har man Udsigt over en stor, af Møen og de hosliggende Smaaøer næsten indsluttet Havbugt, i hvis Dyb man seer Byen Stege at hæve sig over Vandet. Lige for seer man Kosterland, den nærmeste Deel af Møen, og egentlig en lille, særskilt Ø, forenet ved en Bro med den større. Sundet er saa smalt, og Kysterne hinanden saa nær, at man kunde fristes til at tænke sig Havet, der adskiller denne Ø fra Siælland, som en Indsø, hvis det ei her, som overalt, havde sin særegne Charakter. – Det var en af de skønneste Sommeraftener, da jeg førstegang mættede mit Syn med en Udsigt, hvis Lige jeg ikke havde fundet, siden jeg forrige Sommer var paa den modsatte Kant af dette Siællandske sydligste Udland, og fra et af de skønneste Midtpunkter i det danske Øland, fra Valdemars Taarn ved Vordingborg, overskuede en Egn, hvor Hav og Land og Mark og Skov i den inderligste Forening og fuldkommenste Harmonie danner et herligt Billede, i hvilket ligesom Danmarks hele Naturlighed er afspeilet. Havet var stille, og kun lette Bølger krusende dets mørkeblaa Flade; den nedgaaende Sol luede endnu i brede Guldskyer over de fierne, blaanende Skove paa Siællands vestlige Kyst, og dens Aftenglands strakte sig i Vesten vidt ud over Havbugten. Møens grønne Strande hævdede sig jævnt over Havet, som i snoede Bugter venligt omskylle dem; en blid Rolighed svævede over hele Landskabet, et mildt Aftenlys oplivede det: ogsaa min beskuende og følende Sands meddeelte Naturen sin blide, lyse Ro. Jeg glemte alt

111

andet, og nød kun med stille Glæde den venlige Skønhed, der fra alle Sider omringede mig, imedens jeg sagselig vugget foer over de Bølger, der første Gang førte mig bort fra min kiære Ø. I en lykkelig Stemning, vekselviiss behersket af kiære Erindringer og anende Forventninger, landede jeg paa Møen, og var inden halvanden Time i Stege.

*

*

*

Den 28de Junii. – Jeg har seet Møens Klint, og hvad jeg saae, vilde jeg nu i Fortællingen kalde tilbage; men anderledes formaaer jeg det ikke, end som den nylig Halvberusede kan tilbagekalde sine lykkelige Drømme. Er denne Lignelse end ikke værdig, saa er den dog træffende. – Naar sædvanlige Gienstande under tilløkkende Former indtage Øiet, og almindelig Skønhed vækker Følelser, som vi ofte vare fortrolige med, da nyde vi med Rolighed og Bevidsthed; men flyttes vi pludselig hen i en ny Verden, hvor en hidtil ukiendt Forening af det Høie og Skønne virker med stærkere Kraft paa vor Skønhedssands, og Naturen, i det den fører os dybere ind i dens Helligdomme, fordrer en større Virksomhed af vore modtagende Evner, da glemmer vi snart den rolige, afmaalte Nydelse, og overgive os ligesom bevidstløse til de mægtige Indtryk, som vi hverken kunne modstaae eller have Evne til at behandle.

Kun een Dag havde jeg til at gjøre mig bekiendt med den Naturskønhed, der henrykkede saa mange, selv af dem, hvis Kundskab til Naturen ei var ind-

112

Skrænket til Danmark, at dens Nyhed og Rigdom maatte være end mere overraskende for mig, der aldrig var udenfor Siælland. Jeg maatte da ikke blot udnytte ethvert Øieblik af den knap tilmaalte Tid; men jeg maatte ogsaa stræbe, at gøre min Beskuelse saa virksom, at Naturens Billede i Virkeligheden matte blive ligesaa klart for mig som Idealet, der længe havde sysselsat min Phantasie. Jeg vil ikke troe, at dette ganske lykkedes mig; jeg føler endnu et Savn, som den ilende Nydelse mere vakte end tilfredsstillede.

Et Par Timers Færd giennem lutter frugtbare, veddyrkede Egne bragte mig midt igiennem Landet, først til Kieldby, og derfra giennem et Par andre Kirkebyer til den saakaldte store Klint, der hører til Klintholms Gods, som Hr. Justitsraad Schavenius eier. Giorslev og Søholms Godser i Stævnsherred tilhøre ham ogsaa; og saaledes er den største Deel af begge disse Egne, som et naturligt Slægtskab forener, ogsaa samlede under een Eier. Men hvor langt maa Klinterne i Stævnsherred, saavel u Høide og Størrelse, som i Skiønhed, staae tilbage for de møenske Kridbierge! Med moderhuld Kiærlighed har Naturen tildelt Møens østlige Kystland sine rige Gaver. En dobbelt Skiønhed, et dobbelt Liv bidrage vekselviis med lige Fylde til at hæve det herlige Naaturbillede. Deilige Bøgeskove omkrandse Klipperne paa den høie Kyst i en Strækning af halvanden Miil. Dalenes blide Ynde er søsterlig forenet med Fieldenes Kraft. Vi gienkiende det Herskende i Danmark Natur, selv hvor Egnen

113

synes os ny og fremmed; og ei uden Betydning ere de bløde Kridklipper og den unge Skov, der saa frodigen omhyller Klintens skarpe Former.

Naar man ei er vant til andet end Danmarks Dale og Banker, og af Fortælling eller Beskrivelse veed Klinternes betydelige Høide; da er man tilbøielig til at forestille sig den som fritstaaende Fielde, eller i det mindste at tænke sig Adgangen til disse Høider brat opstigende og besværlig. En saadan Forestilling er urigtig; og skiøndt jeg ved ikke saaledes tænke mig disse Egne, havde jeg dog intet klart Begreb om Klinternes Udseende og Beskaffenhed mod Landsiden. Vel høiner Egnen sig alt i en Afstand af en Fierdingvei eller halv Miil fra Stranden; men jævnt og næsten umærkeligt føres man først giennem dyrkede Egne og derefter giennem Skoven op til en Høide af et Par hundrede Alen i lodret Linie over Vandfladen. Inderlig behagelig er den sidste Vei, og Overgangen fra de jævne Dalegne til de høie Klinter kunde ikke være skiønnere, end giennem disse unge, tætte Skove, hvor mørke, svalende Skygger venligt vederqvæge Vandreren efter en Vei, som stigende Længsel og udmattende Sommerhede gjøre dobbelt lang.

En Græsgang med enkelte omsprede Træer, omringet af Skoven, modtog os i Nærheden af Klinten. Her forlode vi Vognen – neppe et hundrede Skridt, og jeg stod, tæt indsluttet af den unge Skov paa den høie, solomstraalede Klippetind, med eet henflyttet i det Uendelige, neppe berørende Jor-

114

den og fast som svævende imellem Himmel og Hav, der, lige umaalelige for Øiet, hvælvende sig over mig og udstrakte sig i grændseløs Vide for mig. Mit Syn tabte sig, da jeg vilde hefte det paa Havfladen, i den rene, blaanende Horizont, hvor Luft og Vand flød sammen i en tynd Taage. Solstraalernes Ildglands, der spillede i brudte Flammer paa det umaalige Bølgehav, blendede mit Øie, og det fandt ingen Hvile i det ubegrændsede Rum. Jeg saae da ned for mig; mit Blik gled ned ad Klintens lodrette Muur giennem det klare Vand til Havbunden, og to Hundrede Alens Høide blev for det uvante Syn til ligesaa mange Favne. Et Øieblik svimlede jeg ved det første Blik ud over Havet og det første Nedsyn i Dybet, hvis Bund syntes paa engang at være overraskede Øie saa nær og dog saa fiern. Saaledes

havde jeg endnu aldrig ved Dagslyset i den sandselige Verden anet det Uendelige; og kun Synet af Stiernennattens glimrende Hvælving og dens overjordiske Himmeldyb vil jeg sætte over hvad mit Øie her saae. Dette ene, store Syn opfyldte ganske min Siæl; jeg nedsank heel i Beskuelse, og følte intet Savn, ingen Træthed – kun i det adsplittede Enkelte, ei i den store, udeelte Eenhed, er trættende Ensformighed. Det var et herligt Øieblik, som jeg ikke vil troe at have beskrevet – hvor spotter ei den klare Anskuelse Sprogets Afmagt! Du, som med usvækket Følelse for det Store og Herlige i Naturen, med Evne til at modtage dens dybere Indtryk, stod paa dette hellige Sted – du vil føle og fatte, hvad jeg

115

Ikke kan sige dig, og min Taushed vil du tolke i dit Inderste.

Det var paa Klintens høieste Pynt, den saakaldte Dronningstol, hvor jeg første Gang nød det stolte Syn, det herligste af alt, hvad her Naturens Beskuelse skienker os, i det vi i et eneste Blik sammensatte Himmel, Hav og Jord. Hine, ved deres Uendelighed og Eenhed, opløste Sindet mod det Evige, og intet afdrager det fra den ene, store Følelse: at Alt er eet. Denne byder os kiærlig det Mangfoldige i Ungdomsskiønhed og Ungdomskraft; tæt omringer den os med skovklædte Høider, og venlige Dale med fremstræbende Krat og nydelige Smaabuske; og naar da Øiet har inddrukket det store Syn, og Aanden er opfyldt af den ene, opløftende Følelse, da lader den os med elskende Omhu fra den bratte Klipperind ned i Dalens Dyb, for at den jordiske Ynde, forenet med høiere Skiønhed, kan blive en fortryllende Udvikling af den store Eenhed, og Følelsen opløse sig og meddele sig til flere indtagende Anskuelser.

Fra Dronningstolen steg jeg ned i en stor Dal, rigelig bevokset med Skov og Krat næsten lige ned til Havbredden. Men hvilken Dal! Her glemte jeg næsten, at jeg var i Danmark. Begrebet om jævne Sletter og skovgroede Bakker og Dalenge forsvandt, og nye forunderlige Billeder af en frem-

116

med Natur prægede sig i de Fortrængtes Sted. For mig havde jeg det vide Hav, der sluttede Udsigten. Jeg saae mig rundt omringet af Klipper, der snart, steile og nøgne, reise deres hvide, grønt omkrandsede Vægge høit over Skovgrundene, snart skraanende og afbrudte, dækkede af Plantelivets yndige Slør, venligen aabne deres Skiød, og lede Vandreren ad lønlige, krydsende Fielstier, giennem mørke Lunde og Kratskove og Fieldenge, forbi steile Afgrunde og bratte Hældninger ned til Stranden og det omskvulpende Hav. Over en halv Time varede Nedgangen, og den gav mig først et fuldkomment Begreb om Høiden. Da jeg var midt paa Klinten, troede jeg at være ganske nær Strandbredden, og havde endnu kun tilbagelagt Halvveien. Ved hvert Trin syntes mig Scenen forandret, og hvert Øieblik vilde jeg dvæle ved en ny Skiønhed. Disse Former i Naturen vare mig i det Hele saa nye, den Skiønhed, jeg her fandt, saa forunderlig, Mangfoldigheden var saa stor og Afvexlingen saa hurtig, at jeg blev fast som bedøvet, og min uvante Sands, henrykt af den rige Skiønhedsfylde i en kraftigere Natur, trængte til Hvile. Denne fandt jeg paa flere Steder; men ingensteds saa kiær, som ved den deilige Bæk, der samler sig af flere midtveis paa Klinten udspringende Kilder, rinder giennem Dalen i de forskielligste Skikkelser, snart jævnt giennem bløde Enge, snart stærk rislende over skarpere Hældninger, til den, efterat have dannet forskiellige mindre Fald, styrter ned over den steile Klint i Havet.

Denne klare Klippebæk med dens stille Løb gennem mørke, hemmelige Lunde, dens underlige Rislen mellem Stenene, dens sagte Brusen ved Faldene, var en af de Gienstande, jeg helst og længst dvælede ved. Den var mig Dalens oplivende Aand; gennem den lyder Naturens hørlige Stemme, og dens harmoniske Tone tolker for Ørets Sands det selvsamme, som den udvortes Skønhed for Øiet. Den var mig et skønt Billede paa Naturens stille, fredelige og dog kraftige Virken. Jeg saae ingen brusende Elv, der med høiere Toner forkynnder Naturlivet i Bierglandene; men en Klippebæk, saaledes som jeg i Danmark kunde vente at finde den. Høit over Jordfladen springe de rene, sølvklare Væld frem af den haarde Klint; med stille Rislen rinde de hen igennem trange Furer, til de forenede udvide deres Løb, og overvinde Klippestenenes Modstand, og glatte deres skarpe Kanter; hvor bratte Hældninger møde, styrte de sig modigen ned og rinde da atter i stille Bølgeløb gennem blomstrende Enge; tabe de sig i dybere Kløfter, da er det kun for en føie Tid, og snart se vi Bækken, med samlet Kraft, i et raskere Fald at overvinde Klippens sidste Modstand, og da rolig at blende sin fredelige Strøm med de brusende Havbølger.

Var Synet, jeg nød fra Klintens Pynt høit og stort og omfattende Meget i eet Billede, da var det næsten lige nyt og forunderligt for det uvante Øie, at see opad fra Strandbredden, og tabe sig i den næsten uoverskuelige Mængde af enkelte Gienstande. Jeg stræbte her af de enkelte Skønheder

at danne et Heelt, og gientog i mindre Dele, hvad jeg fra Høiden havde sammensatte i et eneste Billede. Saaledes, adskilt ved Hav og Fielde fra den hele Verden, levede jeg her nogle herlige Øieblik ene i den Natur, der omgav mig. Jeg søgte at sammenholde det, jeg virkelig saae, med de idealske Billeder af Klipper og Biergegne, der fra Ungdommen af sysselsatte min Phantasie; og det blev da klart for mig, hvad jeg havde anet fra det første Øieblik, jeg betraadte Klinten, at det ikke var denne Natur, med hvis Billede min Phantasie var fortroligst; og at jeg her, blandt disse danske Klipper, vandrede i en ganske ny Verden. Disse skinnende hvide Fielde, der reise sig, steile og overhængende, lige fra Havbredden, hvis afbrudte Sider kun fremvise den nøgne Steen, medens et grønt Klæde er udbredt over Toppens Flade, der prnger med den yppigste Vegetation – og disse snevre Dale imellem Klipperne, udfyldte af Træer og Buske, hvis yndige Grønt er dobbelt liveligt blandt de hvide Fieldmure – dette var et Syn, som jeg end ikke i Phantasien kiendte, og som gav den ligesaa megen Næring, som Øiets Sands. – Men havd jeg nøde, var kun et herligt Glimt; som Skiebnen i Livet saa tidt finder en grusom Fornøielse i at bortrive os fra dets skønneste Scener, naar de neppe have aabnet sig for os, saa var det Tiden, som her rev mig bort fra ethvert Syn, før jeg endnu havde fattet det.

En ny og mere vild Scene aabner sig i en anden Dal, der syden for den yndige Maglevandsdal *) er indskaaren i Klinten. Veien til denne fører over en stor, øde Sandhede, hvor Skoven ophører fra de liveligste Egne seer sig henflyttet i en vild Ørken. Men Naturens skønne Liv vender tilbage, naar man atter nærmer sig Klinten; skønt den her ikke er fuldt saa tæt bevokset, eller saa rig paa yndefuld Afveksling, som i Dalen ved Dronningstolen. Naar man er kommen paa den yderste Pynt, som man paa dette Sted kan naae, og hvor man, overskygget af en lille Bøgelund, har en herlig, fri Udsigt over Klinten og Havet, seer man til begge Sider kun den nøgne Kridklippe, hvis Vægge deels i bratte Skraaninger skyde ned mod Stranden, deels sønderrevne og splittede danne vide Kløfter og selsomme

Ruiner. Saaledes ved Enden af en skarp, uveisom Rygning, der i betydelig Længde strækker sig fra hiin Pynt af den skovbegroede Klint, reiser sig lige overfor denne en høi taarndannet Klippe, Sommerspiret kaldet, hvis Tinde er et af de høieste Punkter paa Klinten **), hvis steile Vægge, ligesom

*) Saa kaldet af Maglevandet, der er hiin Klippebæks Navn.

**) Efter en vel ikke ganske nøiagtig Maaling af Mag. Dyssel var Sommerspirets lodrette Høide i Midten af forrige Aarhundrede 228 Alen. (Oecon Mag. I Bind. S. 252). At den aarlig maa aftage, er let at indsee. Urigtigen beretter Abild-

120

afrundede og glatte af de omsusende Storme, ved Foden tabe sig i Klintens bratte Skraaning.

I en lang Rad af Aarhundreder har denne Klippe saaledes, eenlig og afreven, kneiset over Afgrundens Dyb, aldrig besteget af Mennesker, et evigt Fristed for talløse Skarer af Søfugle. Rundt om den seer man Spor af mægtige Omvætninger. Bratte Afgrunde aabne sig imellem de utilgængelige Bjergvægge. Dybe Kløfter, optaarnede Fieldstykker, splittede Klipper og deres mangeformede Brudstykker danne en vild, chaotisk Verden, hvor Naturen synes at have udryddet Plantelivets Skønhed, for at Fieldets Kraft maatte fremtræde desstærkere. Dog reent fortrænges ei det milde Liv, endog hvor det synes forviist af Naturen selv. Det trænger sig frem endog af den haarde Klippe., som intet Muld dækker, og suger Næring af den nøgne Kridsteen. Enkelte smaa Træer, fæstede med de yderste Rodtrævler i Klippen, hænge ud over Afgrunden; enkelte Smaabuske klæde hist og her med venligt Sommergrønt en lille Plet af disse Danmarks Sneefielde; og paa dem udhviler Æiet sig, naar det er trættet ved at dvæle paa de hvide Klipper og deres vilde Former.

Hvor stor, hvor ophøiet skøn er denne Scene! Hvor talende denne Skueplads for Naturens evige Kraft! Viet af Guddommen selv er det Sted, jeg staaer paa. Jeg synes endnu at skue Sporene af

gaard efter en Andens Fortælling (i Beskr. Over Møens Klint 1781, S- 13) at Sommerspiret er nedfaldet.

121

den mægtige Haand, som hat sønderrevet Bierget og danne denne Taarnklippe, der stolt hæver sin spidse, skinnende Top over Havets Flade i den klare Luft.

Jeg ser Naturens Virken; i den rene Luftstrøm, der omsuser mig, føler jeg dens Aande. Høiere løfter den mig over Jorden; ethvert nyt Blik synes inderligere at forene min Aand med Livets. I dette ene Syn taber sig tilsidst hver endelig Beskuelse. Jeg seer kun Tilværelsens Eenhed; mit Væsen svinder i det uendelige Alt, og jeg gienfinder mig kun i den herlige Følelse: at det Evige ogsaa opholder mig. I stum Henrykkelse stirrer mit Øie, medens Siælens den ene, dybe Følelse opløser sig i Andagt og Tilbedelse. – Du, alle Væseners evige Fader! Hvis Aande er Livet og hvis Liv er Alt – Du, som lader Verdeners Millioner fremrulle som Støvgran i det uendelige Rum, og Tidens Aartusinder svine som et Øieblink i Evigheden – Du, hvis herlige Aabenbarelse jeg skuer i Tilværelsen Du, som selv er dens Siæl, og som er i Alt, fordi Du ene er, og fordi Alt er i Dig – her, hvor jeg kraftigen føler Din Nærhed, og hvor disse Stene vilde tilraabe mig Dit Navn, om det ikke evigen lød i mit Indre – her, hvor Din Magt og Din Høihed dybt prægede sit Spor, og en Straale af Din Herligheds Glands giennembrød det

vilde Chaos – her vil jeg nedkaste mig i Støvet for Dit Aasyn, og knæle for det Alter, Din Almagt selv reise; her, hvor jeg dybt føler min Ringhed og Afmagt, vil jeg bøie mig for den evige Kraft, uden hvis Kiærlighed jeg ikke var mere end det Støv, som er mit

122

Leie. Trindt om mig lyder Naturens herlige Harmonie; jeg lytter til dens Toner, og i dens lydelige Lovsang blander jeg ogsaa min hendøende Røst, for at prise Skabningens Herre. Ei er den stærk, som Bølgernes Brusen mod Fieldets Fod, og dog vil Du høre den, optaget i Skabningens høie Samklang; thi den udgaer fra et Hierte, som Du selv indblæste Følelse for Din uendelige Storhed og Din evige Kiærlighed. – Er end mit Syn ei saa skarpt, eller mit Øie saa klart, at jeg kan skue det Helligste i dets fulde Glands – dog har Du ei nøgtet mig Evne til at see et Glimt af Lysets Aabenbaring; og da jeg, nedbøiet mod Jorden, vandrede i Dalens sørgelige Nat – var det ei Dig, som hævdede mig paa Aandens Straalevinger til Klippens Tind, for at Livet maatte vækkes i mit Indre, og dets unge Morgenrøde oplue min daanende Kraft? – Sfmagt er mit Væsen, og min Stræben er frugtløs Kamp, naar du, o Gud, vilforlade mig. O hør da mit Hiertes glødende Bøn! Vær mig stedse nær som du i denne Time er det. Lad Din hellige Aabenbarelse stedse være mig klar, som i dette Øieblik- Lad et Glimt af Din Kiærligheds evige Lys følge mig gennem Livets Taager. Lad min Ungdoms Fostermoder betegne mig min stille Bane, og fremdeles lede mig til det Maal, som Din Almagt satte mig, da den af Slummerens tause Nat kaldte mig frem, at skue Livets herlige Morgen. –

123

Jeg glemmer mig, som da jeg stod ved Sommerspirets Dal. Jeg forlader Klintens herlige Natur i Fortællingen, som jeg dengang forlod den, med taus Beundring, med luende Følelse for det Høie i Skabningen. Men jeg forlader den ogsaa med fornyet Følelse af den Eensomhed, hvori jeg skuede og nød den ypperste Naturskønhed, jeg havde seet; og hvad er den herligste Nydelse af Tilværelsen, naar intet deeltagende Hierte udvider Følelsens Kreds og giver den en kraftigere Varighed? Hvad er den høieste Salighed for Mennesket, uden menneskelig Deeltagelse? – Kun halv begreb jeg min Følelse; thi intet besialet Væsen deelte den. Klarheden saae jeg kun uden for mig; thi ingen beslægtet Aand levede den ind i min Siæl. Dem henslumrede Længsel vaagnede; et Blik i mit Indre var nok for at sige mig, at jeg ikke længe alene kunde udholde den Henrykkelse, hvori Naturen satte mig, og at jeg behøvede et Væsen, der forstod mig og elskede mig, for at besiaele min Glæde.

Farten til Liselund var offet til stille Erindring og Betragtning. Beskuelsen af dette Sted, hvor ei som hist Naturen hersker alene i dens Storhed, men hvor ogsaa Konsten har sluttet sig til den i en harmonisk og inderlig Forening, var en yndefuld Gientagelse af de Scener, jeg paa Klinten havde beundret. Man havde sagt mig, at jeg vilde tabe ved at see disse skønne Anlæg, efterat have seet paa den store Klint hvad Naturen ellene ved dens uendelige Kraft havde virket; dog fortryder jeg ikke den Vei, jeg valgte. Det senere Billede udslettede ikke det første; men

124

fortrængtes ei heller af dette, hvilket maaskee havde været Tilfældet, om der Større havde fulgt paa det mindre. Jeg gienfandt her den samme Naturskønhed, det samme Liv og de samme Former, hvis herlige Udvikling hist indtog og henrykte mit Øie. Vare de her ei saa kraftfulde, og var det første Indtryk hist ulige stærkere – saa var dog Naturens Rigdom i det Enkelte lige stor, dens Ynde lige

mangfoldig; jeg saae Mennesket, giennem den Konst, hvori det inderligst stræber at slutte sig til Naturen, meddele den et Præg af dets Frihed – jeg saae det harske over de tilfældige Former, danne dem eter Idealets Billeder, og overvinde Vanskeligheder, som Naturen alene ei kunde seire over. Jeg saae en dobbelt Skiønhed fremblomstre af Foreningen mellem skabende Natur og dannende Konst – den eneste Betingelse under hvilken jeg kan tilstaae Havekonsten fik sit Navn. Glad var jeg hist ved at see ethvert Spor af Cultur borte, og ved at være saa alene med Naturen, at jeg dog eengang kunde sige; her er intet uden den imellem det Heles evige Aand og den Gnist, der oplivede mit Væsen! Her er intet misdannet; men Alt som de evige Naturkræfter dannede det! – Her var jeg ogsaa glad, ved at finde Konstens Agtelse for Naturen, ved at see, hvorledes den med sømmelig Ærefrygt, med sagte Haand havde berørt den Skiønhed, som den kan stræbe at ligne, stræbe at sætte i et fuldere Lys, men aldrig overgaae.

Liselund er en Deel af de nordlige Klintegne, hvor Naturen med dens rige Skiønhedsfylde er benyttet, dels ved egentlige Haveanlæg, dels ved

125

at hæve de mest indtagende Egne, og bringe de forskiellige Landskaber i harmonisk Forbindelse. Jeg vilde kalde det en Naturhave eller en Samling af Naturscener, som Konsten har bragt i Forbindelse. Den skiønne Havekonst har virket her, som den egentlig altid skulde virke, og som den heldigst virker. Uden at bygge paa en Natur, som den alt forefinder, bliver den som oftest enten mere eller mindre en tom Skygge, et barnagtigt Legeværk, eller den udarter og frembringer kun en stiv og størknet Natur. Den skulde maaskee kun være en Maade, at indfatte Naturen paa, som man indfatter Malerier i Rammer, der hæve deres Farver, eller at give den et friskere udvortes Liv, ligesom man opfrisker hine ved at rense dem og gjøre deres Farver levende.

I Udkanten af Skoven, før Klintens Høider begynde, var en stor Ellemose i en fid Dal; denne har Konsten forvandlet til en deilig Lystskov, giennemskaaren af store, dybe Canaler, hvis betydelige Brede og afvekslende egne vækker Begrebet om en naturlig Aa. Her vandrer man snart langs med Vandet paa lønlige Stier, tæt overskygget af hængende Pile og Ælle, snat giennem eensomme fortrolige Lunde og i Skovens mørkere Skygger, snart over lyse Enge, med Udsigt til en venlig Ø, der hæver sin svømmende Lund over det klare, bugtede Vand. Saaledes, paa en Vandring giennem blide Egne, nærmer man sig et aabent, vidt Landskab, omgivet af skovgroede Høider, der er Middelpunktet for de konstige Anlæg. Lys og smilende er Naturen her; Vand mangler ikke for at oplive

126

Scenen; en blomsterkrandsset Ø, begroet med Krat og Busktræer, er et skønt Hvilested for Øiet, medens det dvæler i de lavere Egne, og de fierne, skovgroede Klipper byde det en herlig Baggrund.

Paa en maadelig Høide, halv skiult af den mørke Skov, med fri Udsigt over det livlige Landskab, ligger det landlige Huus, som Liselunds og Marienborgs Eier beboer, naar han opholder sig i denne Etage. Blaamalede Støtter bære det fremspringende Straatag, og danne en dækket Omgang; derimellem skinne de hvide Mure frem; og det Hele har et lyst, livfuldt Udseende, som i Harmonie med Landskabets Forgrund, danner en indtagende Modsætning til den mørke Skov og den mere alvorlige Natur, i hvis Skiød denne af Konsten forskiønnede Jordplet hviler. Et lille Taarn i gothisk Smag paa Midten af Forhuset syntes mig ikke ganske at samstemme med den øvrige Bygning. Værelserne ere meget smagfuldt prydede, uden Glimmer, men med elegant Luksus. I Forgrunden er en hældende Græsslette og et rundt Basin; bag til er Huset tæt omgivet af den mørke Skov. Adskilt

fra dette smagfulde Landhuus ved en Skovhytte. Dette Huus, halv Træbygning og halv Muurværk, har i den ene Ende en Billardstue; i den anden boer en Opsynsmand over Haven og Gaarden. Bag ved Huset træder man fra en nærliggende Høi over en Træbro ind paa Loftet over denne ringe Hytte, hvor man finder et Par prægtige Giesteværelser. Dette gør her en gan-

127

ske behagelig Overraskelse, og man finder sig ret vel i den rolige Eensomhed. For Resten gjør jeg ikke meget af dette Legeværk med slige skuffende Huse, der udentil skulle betyde Bondehytte, en Eremitbolig, en Ruin, eller andet saadant, og overraske den Indtrædende med moderne Værelser og prægtige Sale, hvorved Indtrykket, som det udvortes Syn skulde vække, tilintetgøres. Dette forekommer mig ogsaa i Havefronten at være en Slags effecteret Coquetterie, der strider imod den naturlige Aand, som jeg mener er denne Konsts Særkiende.

Fra dette Sted lede forskiellige Veie den Vandrende ind i Liselunds egentlige Helligdomme, de møenske Biergegne, hvor den gavmilde Natur har skabt og Konsten dannet. Alt hvad jeg paa den store Klint havde beundret, gienfandt jeg her i mindre, men ogsaa mere uddannede og formildede Skikkelser. Skovgroede Klipper, mørke Fieldstier, venlige Dale, nedstyrtende Bække, vilde, eensomme Egne og stolte Udsigter over Klinten og Havet, mødte mig i den skønneste Afveksling. Jeg fandt, uden at søge det, et Heelt i disse forenede Naturscener, som i det jeg beundrede Naturen, indgød mig Agtelse for den elskværdige Konst, der saa fortroligt har sluttet sig til den. Et Par Timer tilbragte, jeg med at giennemvandre nogle af Klinthavens skønneste Egne, og følte her ikke mindre hvad jeg tabte, ved at være bunden til saa kort en Tid.

Saaere herlig er Vandringen langs med Hældingen af disse Klipper, der baade af Naturen og ved Plantning ere skiulte af Underskov og høiere

128

Træer, og hvor man snart finder sig indsluttet i trange Dale, snart bestiger høiere Pynter, og giennem Aabninger i Skoven og mellem Klipperne øiner Havet i nærmere og fiernere Afstand. Scenernes Nyhed og den indtagende Afveksling forkorte Veien saaledes, at man undres over den Hastighed, hvormed Timer glide hen, uden at man mærker til Gangen. At udmærke og beskrive enkelte Partier, hvor næsten Alt er lige skjønt, og hvor neppe Nogen vil finde sig utilfredsstillet, holder jeg for unyttigt; heller ei tillod den ilende Tid mig at dvæle saa tidt og saa længe, jeg ønskede, ved saadanne Steder, der kunde fortiene særskilt Beskrivelse, som Egnen ved Badehuset med et skjønt Vandfald, dette norske Huus paa en Høide nær ved Søen, den vilde, romantisk skønne Egn ved Klintekorset, og flere. Jeg kan dog ikke forbiegaae Udsigterne fra et Par af de største Høider, i temmelig Afstand fra Stranden, hvor man oveskuer hele Masser af Klinten og en stor Strækning af Skovene, hvis yderste Top umiddelbar begrændses af Havet, da dette Syn var et af de skønneste, jeg nød.

Et af de Anlæg, hvor Konsten virkelig har forherliget Naturen, er de Vandfald, som den i en Egn, hvis Skjønhed er af det alvorlige Slags, har dannet af nedstrømmende Klippebække. Kun et Sted udmærker jeg her blandt de mange, som Natur og Anlæg have udmærket: Broen, der i en ikke ubetydelig Høide forbinder to Klipper, og hvorfra man har et rædsomt Nedsyn til den brusende Strøm, der brydes i Faldet af store Kampestenene, og i flere Afsætninger styrter ned i den dybe, bratte Kløft.

129

Uagtet denne Bæk i sig selv langt fra ei er saa betydelig, som Maglevandet paa den store Klint, ere dog dens Virkninger større og mere overraskende for Øiet, da her Alt er anvendt og forenet, som kunde förstærke dem. Fra denne Egn leder en snever Sti, der snoer sig rundt om den bratte Hældning af et skovbegroet Kridbjerg, ned til et gothisk Skovcapel, der ligger tæt ved Stranden, i Nærheden af et mindre Vandfald, hvor een af de før omtalte Bække styrter i Havet. Denne Scene var ogsaa blandt dem, som mest indtog mig, og hvor Konsten mest tilfredstillede mig. Capellet er en sømmelig Bygning, af passende Størrelse og ret godt udført. Det Indtryk, Siælen her modtager, er virkelig mere stille høitideligt, end paa noget andet Sted i disse Egne. Den dybe Eensomhed blandt Klipperne, de mørke overhængende Skove, Bølgernes rolige Pladsken – Alt er een Tone i Naturen; og Bækkens sagte, eensformige Brusens hæver Roligheden end mere. Hvor harmonisk er nu Virkningen af dette ærværdige Huus, der i Eensomheden skal stemme Følelsen til Andagt og lede Tanken til det høiere Liv. Ved sin gamle fremmede Bygning vækker det Mindet om hine Tider, da saadanne Huse vare til for noget mere end at pryde en Have. I den tause Rolighed, hvor kun Naturen taler og Livets Erindringer forsvinde, lytte vi mere agtsomt til den Stemme i vort Indre, der siger os, at alt dette, som vi med Sandserne beundre, er forgængeligt, og at vi giennem det Foranderlige maa skue noget Evigt, om ei vort Blik skal omsider forvildes, eller

130

tabe sig uden Sands og Betydning i en forvirret Vrimmel af Gienstande.

Jeg veed ikke ret at forklare det – men det var ei ganske den samme Følelse, der for faa Timer siden begeistrede mig, hvormed jeg nu betragtede Liselunds Egne. Jeg var bleven mere fortrolig med Naturen, og nød dens Skønhed med større Rolighed. Hist fandt jeg det Store og Forunderlige herskende; det hævede min Aand over Jorden og gav den en høiere Kraft til at fatte det Hele; en Klarhed, liig den, Middagssolens Straaler udbredte over Naturen, giennemlyste mit Indre. Men Skønhedens første Indtryk var alt for mægtigt, til at min uvante Sands, fængslet af det Herlige, som her første Gang, viiste sig for den, kunde fra begeistret Henrykkelse ned stemmes til rolig Nydelse. Den ene Følelse, der opfyldte og udvidede mit Bryst, gav ikke Rim for nogen anden; det var meer end Nydelse; min Beskuelse vilde gaae over til Virksomhed, og den blev Tilbedelse.

I disse Egne lød en Efterklang af den herlige Tone i min Siæl, og jeg forstod den nu bedre. Det var luende Morgensols skønne Aftenrøde. Jeg overgav mig her mere til det Enkeltes Betragtning; jeg dvælede ved smaa Partier, som jeg hist ikke agtede paa, og stræbte at samle dem. – Solen stod ei længer høit paa Himlen; dens Lys var mildere; Skyggerne traadte stærkere frem. Imedens de store aabne Landskaber endnu laae smilende i Dagens fulde Lysning, og Himlen udgød sin Klar-

131

hed over de blomstrende Enge, og dens Farve speilede sig i de stille, overskyggede Vande, der giennemskærer den – begyndte Aftenskyggerne, alt at tage Sæde imellem Klipperne og i de tættere Skove, hvor Vandet ikke flyder roligt giennem Engene, men styrter brusende ned over Fieldstene giennem snevre Kløfter. En hastig Overgang førte mig saaledes fra den lyse Natur, der smilende med Ungdoms Venlighed bød Vandrerens en sød Hvile, til alvorligere Scener, hvor høitidelig Skønhed herskede og det Romantiske traadte frem af den mørke Baggrund i dets underlige, vilde Former. – Her var jeg ganske hiemme, og enhver Tone i Naturen gienlød harmonisk i mig Siæl. Her vendte min tidlige Ungdoms rene Billeder tilbage – og saaledes var den Natur, jeg saa gjerne malde i Drømme. Hvorfor var jeg her alene, og hvorfor kunde jeg blot i Indbildningen dele min stille Glæde med dem, jeg saa inderlig ønskede ved min Side? *)

*) Jeg vilde ikke beskrive Klinten – dertil var mit Ophold af nogle Timer for kort; men jeg ønskede at have givet mine Læsere en tro Fremstilling af det Billede, Naturen her prægede i min Siæl, og den Følelse, hvormed jeg optog det. Dersom de Træk, jeg henkastede paa Papiret kunde virke

132

Min Dag endte sig ligesaa kiær, som den havde begyndt. Jeg begyndte den med Klintereisen, og endte den i Kielby Kirke. Præsten, Hr, C. A. Lund, bekiendt som Digter, og ei mindre værd at kiendes som Menneske, skylder jeg saare meget af Dagens Behagelighed. Efterat have været min Veileder paa Klinten, tilfredsstillede han ogsaa mit Ønske, at see en af Møens Kirker, som jeg fandt alle at have en større og mere anseeligt Udortes, end de Siællandske i Almindelighed. Saaledes ogsaa Kirken i Kioldby. Den er lys, rummelig og vel vedligeholdt. For Oldgranskere eier den to

Saameget, at en Anden under heldigere Betingelser værdigen beskrev, hvad jeg blot hentydede paa, da var min Reise dobbelt lønnet. Den som vilde kiende hele Klinten maatte heller ikke nøies med de enkelte, udmærkede Steder, som jeg besøgte; han maatte giennemvandre den hele Strækning af Kridbjerg fra deres første Begyndelse i den sydlige Kant af Landet, paa Bussinge Mark, til der, hvor Klinterne paa Nordkanten i Egnen af Aalebæksgaard atter tabe sig i en jævn Strandbred, eller fra Hvidskud, det sydligste Krridbjerg, til Reiersbanke i Nord. Han maatte ogsaa, for at liende saavel Naturens hele Skiønhed, som Klintens enkelte Mærkværdigheder, gientage den hele Vei langs med Stranden. Heller ei maatte han glemme at bestige Kongsbierget imellem Bussinge og Mandemark, som er der høieste Sted paa Øen, og hvorfra man har den videste Udsigt, saavel over Klintens skovgroede Høider, som over det hele flade Land.

133

Mærkværdigheder. Den ene er Altertavlen, et fortræffelig bevaret Værk fra de catholske Tider, og af megen Værd for den, som ogsaa værdiger Middelalderens raa Kunst Opmærksomhed. Denne Altertavle, for en Landsbykirke et virkeligt Pragtværk, fremviser i Midten, naar den heel oplukkes, St. Andreas paa Korset, og i Skabets to Fløie hans Kald efter Evangeliet og nogle Legender om ham, Aly udskaaet i Træ og stærkt forgyldt. Rummet er stort nok til at danne Altertavle, saaledes oplukket, gjør en prægtig Virkning, naar den sees fra Kirkens modsatte Ende. Men i fordums Tider, medens den endnu i Folkets Øine havde større Betydning, skete dette kun paa de store Helligdage; og Altertavlen er, foruden Skabet eller det Helligste, forsynet med dobbelte Døre. De yderste ere ganske simple; de indre derimod, som formodentlig opluktes om Søndagen og paa de mindre vigtige Helligdage, have en Malning med skønne og meget levende Farver, der forestiller Oprin af Jesu Lidelse. Indenfor disse igien finder man Apostlernes Billeder, ligeledes malede. Med megen Interesse betragtede jeg ogsaa den gamle Ligsteen over Henning Moltke, hans Hustru og Sønnekone, fra Midten af det 14de Aarhundrede, som hører til de ældste, vi have med Indskrift og Aarstal *). Det er en usædvanlig stor hvidagtig

Indskriften er endnu temmelig læselig og lyder saaledes: Anno. Dominu mcccvj. In. Die. Fransisci. O. dominus. Henningns. Moæteke. Miles. Rlvj. Die. Annunciacionis. Marie. O. domina. Elcebe. Vxor.

Marmorsteen, hvorpaa Ridderen ar forstillet ved høire Side, ubevæbnet, trædende paa et fiirføddet Dyr, der synes at skulle være en Løve, og ved hans Side et ungt Fruentimmer i en meget tækkelig Dragt, med et Slør, der lader Ansigtet ubedækket. Hun har et Slags sid Overkiortel, der slutter tæt om Halsen, med lange snevre Ærmer. Den rækker til Knæerne og ender med en Spids, under hvilken Skiørtet bølgel frem, og skiuler Fødderne. Ikke uden Konst og Lethed ere de bølgede Folder i Klædningen udkastede, i dette lidet ophøiede og nu saa udslidte Arbeide. Et andet Fruentimmer ved den venstre Side seer ældre ud, og har en mindre smagfuld Dragt. Hovedet, uden synlige Haar, hviler paa en Pude; en lang snever Trøie, liig et Slags Kontusse, og et Skiørt med tætte stive Folder, giver hende et mindre tækkeligt Udseende. Oventil sees paa høire Haand en Hielm med 6 Fiæderbuske, til venstre Moltkernes ældgamle Vaaben, tre Fugle, som her meget ligne Høns. I Stenens Hiørner ere desuden fire forskiellige Figurer udhuggede. Arbeidet har i det Hele været meget godt paa denne anseelige Ligsteen; men desværre ere Figurerne meget afslidte. Efterat den havde ligget halvfemte hundrede Aar i Kirkegulvet for ved Alte-

Sna. R. rlvjj. O. domina. Cristina. Vxor. Dominisicconis. – Jeg kiender endnu kun to danske Ligsteen, med ældre Aarstal; den ene i Thim Kirke i Jylland fra 1290; den ande i Roeskilde Domkrike over Biskop Oluf, død 1320.

ret, er den nu ved Hr. Lunds Omsorg bleven opreist og befæstet i Muren en Maade at bevare den paa, som neppe Nogen kan misbillige. – Dette bliver det hele antiquariske Udbytte af min møenske Reise. Ikke faa Oldtidsminder, og deriblandt et Par meget anseelige Steendysser, saae jeg med begierligt Øie fra Veien; men maatte ike forbi dem og lade dem staae til en anden Gang. Dette kan jeg da ret sikkert giøre, ifald de ei ved en Hændelse skulde behøves til et Steengierde.

*

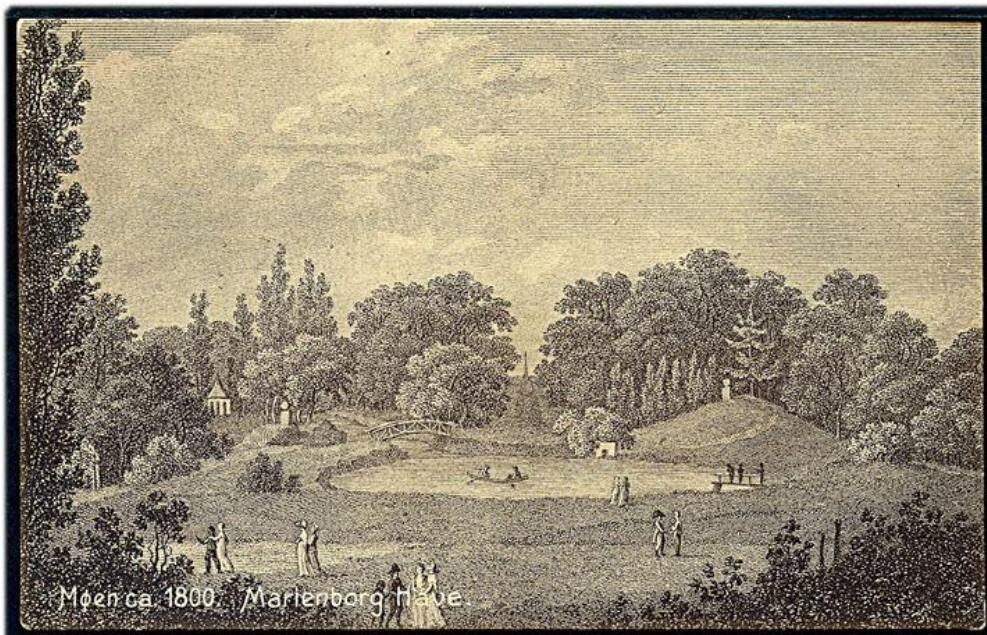
*

*

Den 29de Junii. Efterat have seet Klinten og den skiønneste Have i Danmark, matte det synes, som Øiet vilde forsmaae alt andet; og der kunde være den, som vilde fordre, at jeg nu med saadanne Erindringer skulde forladt Møen, uden at søge, hvad jeg alt havde fundet. Jeg tænkte ikke saa; og tabt har jeg dog i al Fald ikke. En halv Dag kunde jeg endnu tilbringe paa Møen; og den anvendte jeg for en Deel til at fuldende det omvendte Forhold. – Dersom min korte Beskrivelse over Haven ved Marienborg er tro, giør det vel ikke egentlig noget til Sagen, om den staaer først eller sidst.

En Miil fra Stege, i den nordvestlige Ende af Landet, ligger Herresædet Marienborg (tilforn Nygaard) i en Slette, uden vide Udsigter, uden udmærket Omegn, men forskiønnet af den afdøde Kammerherre Calmette ved store og smagfulde

Haveanlæg. Den flade Egn har hindret naturlig Afveksling; men Konsten har giort Alt for at bøde paa dette Savn, som rigtig nok er dobbelt føleligt, naar man kommer fra Liselund. Hovedgaarden er en meget beskeden, landlig Bygning paa een Etage, der aldeles tilfredsstiller det Øie, som her ikke fordrer mere end Naturen: Rolighed og huuslig Sempelhed. Hvor hensigtsmæssig og harmonisk, hvor langt skiønnere end en med tom og overflødig Prydelse brammende Pragtbygning, er et saadant Landhuus paa dette Sted, hvor det ikke fortyrre den simple Naturlighed, som smag og Rigdom ikke

har forsmaaet! Husets ene Side vender mod Hven, den anden mod en nydelig, aflukt Forgaard imellem to smaa Sidefløie, oplivet af Træer, Fuglehuse og Blomsterkurve. Den store Gaaard omslutes paa de tre andre Sider Udhuse, hvis anseeelige Deel er Laden, der indtager Gaardens hele Længde; bygget af mægtige

Kampestene, med alentykke Mure, synes den et Kæmpeværk mod de øvrige Bygninger, som den vil overleve mange Aarhundreder. Mod Haven er fra Huset en saa indtagende Udsigt, at den ikke let, hvor Konsten næsten har gjort Alt, kunde være i en skønnere og mere naturlig Smag. En Canal, som vel taber endeel, men dog ikke Alt, ved Sammenligning med dem ved Liselund, slynger sig igiennem Havens Forgrund og danner midt for Huset en smuk lille Dam. Blomstersamlinger og Buskværk pryde hist og her i munter Afveksling den mellemliggende Eng, og denne lyse Forgrund be-

137

grændses af Træer, der hæve sig i skønne Grupper, til disse tabe sig i en Skov af høie Bøge og Aske. Denne Skov aabner dog fri Udsigt fra Huset til Havens fierneste Ende; og den indsluttes tildeels paa begge Sider af Frugt- og Køkkenhaver, som atter omgives af høie Træer, plantede i Rader. Vandringen i Skoven, der giennemskiæres af Canaler og giennemkrydses af lønlige Gange, er inderlig behagelige. Jeg stødte ret uventet paa et Badehuus med en Eremithytte af Kampesteen, hvortil en halv underjordisk, steensat Gang leder. Denne Plet, hvor man med eet finder sig saa eensom, i en mere vild og mørk Eng, behagede mig ret meget; men jeg sporede, at Anlægget forfalder.

De store Træhaver, som udmærke Marienborg, hvor betydelige Samlinger af udenlandske Træer, Buskvæxter og Urter staae i ypperlig Flor, maa jeg overlade den Plantekyndige at beskrive. Jeg besaae dem kun flygtig og uden Veileder; og veed heller ikke at sige, om denne Deel af Haven er i stigende Tilvæxt, eller i Aftagende. Men jeg fandt, at disse indelukte Partier overalt ere meget passende anbragte, og forøge den Mangfoldighed og skønne Afveksling, som hersker i denne Have. En stor Eng, med Hegn af omplantede Naaetræer, er Havens simplere Baggrund og udgør Overgangen til den fire Mark. Den slutter sig paa den ene Side til en indhegnet Dyrehave. Jeg fornøiede mig ved den skønne Udsigt fra det øverste Lift af

135

et høit, taarndannet Lysthuus; men jeg fandt her ogsaa Aarsag til at beklage, at heller ikke denne Have, hvor en saa reen og naturlig Smag hersker, skulde være ganske usmittet af Unatur og falske Ideer. Et Huus, bygget halv i nosk, halv i chinesisisk Smag, hører ikke til de Ting, jeg helst seer i en Have; men

hvad jeg anseer for noget, der virkelig vanhælder Haven, og maa vække en ubehagelig Følelse hos den, som elsker Reenhed i en Konst, der skal gaae ud fra Naturen, er at man i Nærheden har opført en kunstig, steenomsat Gravhøi (hvortil formodentlig en virkelig er berøvet sin Prydelse) og opreist et Slags Bautasteen, jeg troer dog uden Runer. Jeg kalder dette et upassende Legeværk. For Mængden, der veed omtrent ligemeget, hvad en Have skal være, og hvad omtrent ligemeget, hvad et Oldtidsminde er, maa det være en tom Overflødighed; og enhver, der med nogen Sands har staaet ved et Minde fra Hedenold, maa sinde en saadan Prydelse i en Have ganske betydningsløs.

Jeg glemte dog paa Tilbageveien dette Misgreb af den øvede Haand over saa megen naturlig Ynde, og forlod denne Have med Agtelse for den Mands Smag og Konstsands, som her saa heldigen har dannet et Billede af Naturen, og ved Liselund saa skiønt har benyttet den. Herfra ilede jeg til Capellet ved Marienborg, for at see en modern Landsbykirke, et for mig ganske nyt Syn. Den ligger eenlig paa en Banke, nogle hundrede Skridt

139

fra Gaarden og er Sognekirken for Damsholt Sogn. Bygningen er fra Midten af forrige Aarhundrede, og har i sit Udvortes en værdig og tilligr indtagende Simpelhed. Indeni er den lys, uden al Pragt, og har overalt et Anstrøg af Nyhed, der gjorde, at jeg ikke kunde blive ret fortrolig med den Tanke, at jeg var i en Kirke. Alteret er af Træ, og har en usædvanlig Indretning, som gjorde et meget stødende Indtryk paa mit Øie. Paa Altertavlen seer man intet Maleri, eller noget Billede i Steen eller Træ, der kunde minde os om Stedets Hellighed; men midt imellem Sidepillerne, som bære den øverste Deel af Alteret, er Prædikestolen anbragt, liig en rund Kurv, der var ophængt paa den flade Væg. For Resten er Alteret pyntet med malede Blomsterkrandse paa en mørk Grund, - Ved Siden af Kirken er bygget et smukt lyst Gravcapel. En enkelt sort Ligkiste staaer i en underlig Tomhed og Eensomhed i det vide, lyse Rum. Der hviler i den Egn, som hun i Live fortrinlig yndede. Jeg ønskede, at jeg ogsaa taknemmelig kunde have dvælet nogle Øieblik ved den Mands Grav, der med overordentlig Bekostning lod saameget Skiønt opblomstre, og ikke blot for egen Nydelse.

140

Da jeg var kommen tilbage fra Marienborg, saae jeg mig lidt om i Byen, som uden at eie særdeles Mærkværdigheder, er en af de takkeligste Smaasteder, jeg har seet, ret venlig, lys og livelig i udvortes Anseelse. Jeg gik omkring en Deel af Byen paa Levninger af dens fordums Volde, og betragtede med Deeltagelse det høie og saare stærke Porttaarn mod Landsiden, der ligeledes er tilovers fra dens Befæstning, og synes i det mindste at være tre til fire hundrede Aar gammelt. Stege var endnu en Fæstning i den svenske Krig under Frederik III., og Borgerne forsvarede sig i Aaret 1659 længe og meget kiækt imod Fienden, der selv maatte rose deres Tapperhed; men Byen maa man ei forbytte med det gamle, faste Slot Stegeborg, som blev ødelagt i Grevens Feide og hvis Voldsted sees paa Byens søndre Side *). Dens Omegn er

*) Dette Slot var tik 1247, da Erik Plogpenning der fængslede sin oprørske Halvbroder Hertug Knud af Bleking. Det var heel opbyggt af brændte Stene, omgivet med en Muur og havde et meget høit Taarn. Det var omflydt og ved en Bro forenet med Landet. Kong Erik Pommers Frille Dorothea boede der i nogen Tid. I Grevens Feide var det endnu i god Stand og meget stærkt. Men A. 1534 lokkede Stege-Borgerne, som holdt med Christian II., Besætningen uden for Slottet, ihjelsloge fire Riddeere tilligemed

Slotsfogeden, og nedbrøde Slottet, hvorfor Borgemesteren og et Par Raadmænd maatte bøde med Livet, og deres Hovedskaller bleve indmurede i

141

Ganske skovløs, og uden malerisk Skjønhed. Vand mangler den ikke, da Byen ligger paa en Landpynt, imellem Havet, og en stor Indvig, som dette danner i Landet; den kaldes Noret. Havnen er ikke slet, og har endog en lille Dokke, hvor Smaaskibe kunne kiølhales. I Kirken, der er temmelig stor og lys, fandt jeg aldeles ingen Mærkværdighed. Det møenske Tugthuus, bygget under Frederik IV. til en Navigationsskole, og indrettet 1743 til dets nærværende Brug, og et betydeligt Garveri, anlagt af Hr. Hage, en af Byens fornemste Handelsmænd, vare de vigtigste Bygninger og Indretninger, jeg for Resten fandt.

Jeg staaer færdig at forlade den skønne lille Ø, hvor jeg med inderlig Fornøielse tilbragte et Par behagelige Dage. Overalt fandt jeg en saa naturlig, godmodig Venlighed, og allevegne blev, jeg, skiøndt aldeles fremmed, modtaget med saa geistmild en Velvillie, at mit Ophold derved ei lidet er blevet forskiønnet. Jeg vilde ikke omtale dette, hvis jeg ikke havde hørt flere troværdige Vidner tillægge Landets Indbyggere i Almindelighed denne Charakter – et Vidnesbyrd, som jeg glæder mig ved, saavidt min Erfaring strækker, at kunne bekræfte. Selv i Byens Vertshuus fandt jeg en saa sielden Billighed, at jeg virkelig studsede derved.

Kirken bag Alteret, hvor de endnu skulle findes i Schiønnebølles Begravelse.

142

Saaere fornøiet med min Giennemflugt (thi andet Navn kan jeg ikke give min Klintereise), men ikke saa vel tilfreds med den karrigt tilmaalte Tid, iler jeg nu tilbage, og forlader Møens Strande med det Ønske; at det ikke maa være sidste Gang, jeg giæster Siøllands yndige Søster, hvis Navn jeg, uden at bryde mig om Ordgrandskerne, vil give en skønnere Betydning end disse *) – taknemmelig for de herlige Øieblik, som Synet af hendes blomstrende Ungdomsskønhed skienkede mig.

*) Nogle ville udlede Møens Navn af Ordet Mo, Mojord, som der bruges om al los Krid= eller Kalkjord, og om den hvidagtige, magte Mergel, hvoraf Øens Jordbund for en stor Deel bestaaer.

Fortsætter i del 2 med Reise i Nordsiølland 1810